

LAISVĖ

ANTANAS MACEINA   ZENONAS IVINSKIS

RAŠO APIE

HEROJINIUS LIETUVIŲ TAUTOS MOMENTUS

IR

KASDIENIUS DABARTIES UŽDAVINIUS

JAV LIETUVIAI DEMOKRATŲ PARTIJOJE

TOMAS REMEIKIS

APIE ANTRĄJĄ VALENRODĄ — GERMANTĄ

RAŠO IGNAS MALĖNAS

APŽVALGOSE:

- * JAUNOS AMERIKOS JAUNAS PREZIDENTAS
  - * BAŽNYČIA IR VALSTYBĖ: MODERNUS ŽVILGSNIS
  - * POLITINIS STUDENTIJOS VEIDAS
-

1960

Nr. 23 (60)

*M s mieliems skaitytojams, bendradarbiams
ir r m jams Švent Kal d ir Nauj j Met proga
siun iame širdingiausiai sveikinimus*

Laisv Redakcija ir Administracija

TURINYS

Antano Maceinos laiškas Lietuviai Fronto Bi iuliams	1
Zenonas Ivinskis: Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoje.....	6
Aleksandras Petoefi: Karas ir taika ...	11
Aloyzas Baronas: Paradas.....	18
Leonardas Andriekus: Daina.....	23
Tomas Remeikis: Lietuviai ir Demokrat partija.....	32
Ignas Mal nas: Tautiškumo pergal prieš kvisling	47
Jaunos Amerikos jaunas Prezidentas ...	52
Bažny ia ir Valstyb Amerikos žemyne .	55
Lietuvi Bendruomen j, Vardai vykiuose 59-64	

***

LAISV — Lietuviai Fronto Bi iuli trim nesinis politikos žurnalas.

Redaktorius — dr. Vytautas Vardys.

Redakcijos adresas: Laisv , 3351 N. Cramer Rd., Milwaukee 11, Wis.

Viršelio vinjet — dail. T. Valiaus.

Administratorius — Viktoras Naudžius.

Administracijos adresas: Laisv , 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Telef. OLYmpic 2-3596.

LAISV — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Managing Editor: dr. V. Vardys. Address: 3351 N. Cramer Rd., Milwaukee 11, Wis. Business manager: V. Naudžius, 1936 S. 49 Ave., Cicero 50, Illinois. Phone: OLYmpic 2-3596.

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija d koja visiems tiems, kurie jautriai atsilyti j paraginim sutvarkyti savo prenumerat s skaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gav paraginimo laiškus, nedelsdami atsilyti prašym .

Mielas prenumeratoriau, paremsi Laisv žurnal pakalbindamas savo paž stamus j užsiprenumeruoti.

Laisv skaitytojai, pakeit savo adresus, tuojau praneškite savo adres administracijai.

LAISV METIN

PRENUMERATA:

Amerikoje (Šiaur s ir Piet) \$3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L. 10; Italijoje — L. 900; Pranc zijoje — F. 1000; Švedijoje — Kr. 10; Šveicarijoje — Fr. 8; Vokietijoje — DM 8.

ATSKIRAS NUMERIS

Amerikoje \$1.00; Australijoje ir Britanijoje — L.3; Italijoje — L. 300; Pranc zijoje — Fr. 250; Šveicarijoje — Fr. 3; Švedijoje — Kr. 3; Vokietijoje — DM. 2.

Norintieji Laisv žurnal gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

Trys dešimtmečio uždaviniai

PROFESORIAUS ANTANO MACEINOS LAIŠKAS
LIETUVI FRONTO BI IULIAMS

Brangios Bi iuliai
ir Bi iuliai

DELIUI džiaugsmu sutikau Jus pakvietim pabuvoti Amerikos bei Kanados Lietuvi Fronto Bi iuli konferencijoje. Ir štai dabar esu su Jumis ne tik savo dvasia, bet ir savo žodžiu. Ačiū Jums visiems už šį garbingą progą.

Vis pirma leiskite pasveikinti Jus, susirinkusius išvakarėse beveik jau dvidešimtmetį sukakčius, žydinčius didžiausią lietuvių tautos tragediją visoje jos istorijoje. Palinkti Jums šią progą prastos skamės yra permaža. Šiandien reikia ryžtis ir ištęsti. Ryžtis kovai, net jeigu ji atrodyt ir nesibaigianti. Ištęsti net tada, kai visos viltys atrodyt žlugusios. Tremtinio bėgimas dabar yra tokia, kad nežinia ir drąsa yra virtusios tauriausiomis dorybomis. Tegū Jus susibūgimas iš dviejų pusių kraštų virsta simboliu nesuardomai vis lietuvių jungiamai,

o Jus nutarimai bei planai anai ryžiam ir ištęsimui.

Jūs prašėte manęs žodžio, žodžio iš tolimos Europos, kuri štai šiuo metu pačiu grumtyni viduryje, suskaldyta politiškai ir dvasiškai. Ji dairosi paramos, laukdama jos iš visų, kurie šiose grumtynėse dalyvauja. Tada ir mano žodis bus ne kas kita, kaip šios paramos prašymas. Lietuvių Fronto bi iuliai juk neša šias grumtynes ant savo pečių. Jie yra pašaukti padėti visiems, kurie šiose grumtynėse svyruoja ir ilsta. Lietuvių Frontas juk yra bėgimas ne tuo, kad jis daugiau ar mažiau atsideda kasdienos politikai, bet tuo, kad taciau toliau rezistencin tautos uždavinys. Rezistencija yra Lietuvių Fronto kilmės šaltinis ir jos gyvybės pradai. Jis išaugo iš kovos su tautos pavergėjais. Jame susitelkę kovos vyrai, suvesti vieno uždavinio, bėgimas, neleisti lietuvių tautai sunykti pavergime. Bet šiam pavergimui

gimui užtrunkant, kova ilg ja ir vair ja. Daug ja tad pavojai kov pralaim ti, šie pavojai tyko dabar tiek m s tautos, dvidešimt met pavergtos, jie tyko ir m s junginink laisvajame pasaulyje, jie tyko, galop, ir m -

s pa i . Rezistencin m s pareiga dabar yra išaugusi ir išsišakojusi, bet mes turime j vykdyti, mes turime spirtis šiai trejopai gr smei. Ir tai kaip tik nusmaigsto gaires m s ateities veiklai.

BOLŠEVIZMAS METAFIZINIO MELO SISTEMA

PRIEŠ šimt trisdešimt met Adomas Mickevi ius, aprašindamas tremtini keli Rusij , lygina š , kaip jis rašo, tuš i ir balt krašt su popieriaus lakštu, kuris guli parengtas rašyti. Bet kas jame rašys, klausia poetas, šventas Dievo pirštas ar senas Dievo priešas? Jeigu Dievo pirštas, tai jis gerus žmones pavers raid mis. Šie žmon s bus Dievo liudytojai ir jo tiesos skelb jai. Jeigu Dievo priešas, tai jis kardur š , kad žmon i gimin reikia pan iais apkalti. Šiandien, malonios bi iul s ir bi iuliai, galime jau atsakyti š Mickevi iaus klausim . Rusijos tuš i lap rašo senas Dievo priešas. Tas Dievo pam gdžiotojas, iš viršaus toks panašus pasaulio Išganytoj , esm je, ta iau, toks skirtingas. Jis rašo nauj evangelij , skelbdamas j visam sutv rimui, bet ne meil s ir tiesos, o neapykantos ir melo evangelij . Bolševizmas yra ne tuo baisus, kad nuskurdina žmog medžiagiškai, bet tuo, kad žudo žmoguje tiesos meil . Nepripažindamas žmoguje joki amžin princip ir jokios amžinos prigimties, jis renkasi tiesos mastu šiandienos reikal ir jam palenkia s žin , ilges ir m s tym . Naujasis žmogus, kur šian-

dien bolševizmas ugdo, tur s b ti greitas prisitaikyti prie pakitusios pad ties. Jis tur s b ti istorinis ligi pat savo gelmi . Šit žmog bando bolševizmas išsiugdyti ir Lietuvoje. Ir m s tauta yra jungta an tiesos naikinimo vyksm , kuris šiandien žymi višas komunizmo valdomas šalis. Mes džiaugiam s, kad Lietuvoje ger ja medžiaginis žmoni gyvenimas. Taip, jis iš tikro pamažu ger ja. Ta iau kartu su tuo ger jimu tvirt ja vis m s krikš ionišk vertybi iškreipimas. Viskas iš naujo pervertinama. Istorija perrašoma. Ateitis kraipoma. Asmens niekinami. Kult ra niojojama. Religija ujama kaip prietaras. Iš kitos pus s, vadinamieji marksizmo laim jimai keliami padang n. vadinami vieninteliais tiesos neš jais, geradariais ir išlaisvintojais. Melas virsta žmoni santykiavimo b du, tiek tarp sav s, tiek su tautos praeitimi, tiek su jos kult ra, tiek su svetimaisiais. Ir tai organizuojamas sistemingas melas. Baisiausia yra tai, kad žmoguje yra aukl jama melo meil , kad jis bolševistin je sistemoje ne tik turi meluoti, bet ir š mel myl ti. Ir gal niekur kitur bolševistinis žmogus nesiskiria taip giliai nuo krikš oniškojo

žmogaus, kaip savo santykiu su melu. Melas krikščioniui yra Kristaus paneigimas, nes Kristus yra tiesa, ne žodinis, bet siki nijuji, gyva tiesa. Melas bolševikui yra jo elgesio taisyklė. Net jeigu

žmogus sovietini je sistemoje ir netikt savo žodžiams, melas vis tiek virst jo b sena. Jis gyvena ir išsilaiko tik meluodamas. Galima nujaušti koks siel žudymas vyksta tokioje sistemoje.

PIRMASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ MEL

TAD ir b t šiandien pirmasis m s uždavinys — rezistencija prieš melo dvasi . Prieš kiekvien iškreipt krikščioniškai tautin vertyb tur tume pastatyti teising šios vertyb s atskleidim . mel istorijoje atsakyti giliu jos pažinimu. mel kult roje atsakyti tikru jos atskleidimu. asmen dergim atsakyti j darb nušviet'imu. religijos žeminim atsakyti jos vertes k limu. Šiandien reikia skelbti jam kov tiesos prieš-pastatymu. Lietuvii Fronto bi iuliai tremtyje tur t imtis uždavinio ši kov prad ti ir j išvystyti. Rezistencija prieš mel tur t sudaryti plat kovos bar su m s tautos paverg ju, nes tasai senas Dievo priešas, kur pats Kristus yra pa-

vadin s melo t vu ir kuris šiandien kardu rašo balt Rusijos lap , apkala pan iais tautas ne tik politine, bet ir dvasine prasme. Melas yra dvasios vergija, ir melo apspr sti žmon s yra lengviausia valdyti, nes meluoj s bei mel myl s žmogus yra pal ž lis dvasioje. Neleiskime tad sovietams paversti mel lietuvii santykiu su savo tauta, su jos praitimi ir jos kult ra, su jos tremtiniais. Rezistencija prieš mel šiandien yra lietuviškojo žmogaus išsilaikymo pagrindas. Pasvarstykite tad, mieli bi iuliai, kaip konkre iai ši rezistencija prieš mel b t galimai vykdyta. Bet ji yra b tina, nes greit kitaip nesuprasime lietuviio iš už anapus geležin s uždangos, nors ir lietuviškai su juo kalb dami.

ANTRASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ

INTELEKTUALIN NERANGUM

TA IAU, kad š taip aktual uždavin gal tume s kmingai vykdyti, reikia mums patiems paskelbti kov prieš intelektualin nerangum tarp m s pa i . Lietuvii Frontas niekados neužsisklend smulkios politikos baruose. Jau ir Lietuvoje jis viena ranka laik ginkl , antra, ta iau, tie-

s busimosios valstyb s pagrindus, socialinei, kult rinei ir politinei demokratijai, šiandien šie pagrindai suformuluoti ir paskelbti, bet jie reikalingi gilesnio nagrin jimo bei skleidimo visuomen je. Jie susilauk kritikos, tai geras ženklas, bet reikia ir mums netyl ti. Reikia gr žti prie ši pagrind ir nušviesti j id jas. Šian-

dien turim žymiai daugiau medžiagos m s id joms parenti bei j vertei apskleisti, negu prieš dešimt met , kai šias id jas pirm syk leidome treties visuomen . Ateinantis m s veiklos dešimtmetis, vistiek, ar gr šime t - vyn n, ar Apvaizdos sprendimu liksime trentyje, ateinantis dešimtmetis bus skirtas m s id - jom giliai bei išsamiai nagrin ti ir visuomen je tvirtinti. Bet ne tik tiesiogin s m s id jos reikalingos didesnio susidom jimo, jo laukia ir visos kitos dvasin s m - s kult ros sritys. Jeigu norime spirtis bolševikiniam melui, turime pažinti ties visoje m s dvasinio gyvenimo plotm je. Turime b ti tiesiog god s šio gyvenimo klausimams. Intelektualinis nerangumas yra m s priešas, gresi s mus suplokštinti ir tuo b du padaryti mus netinkamus rezistencijai, nes kova su bolševizmu bus

laim ta ne tiek karo, kiek dvasios ginklais. B dami rezistentai savo pašaukimu, b kime ir intelektuališka budr s bei judr s.

Šia proga reiškiu didel savo džiaugsm , kad prie m s organo

Laisv susidar idealist b relis, pasiryž s kaip tik skatinti intelektualin iniciatyv ir k r s fond šios iniciatyvos vaisiams leisti visuomen . Tai tikrai labai gražus žygis. Tai pradžia rezistencijos prieš intelektualin nerangum . Nuoširdžiai d koju tiems idealistams, kurie š fond pagrindo. Neabejoju, kad jo vaisiai m s s j d nepaprastai sustiprins. Kvie iu konferencij apsvartyti m s bi iuli intelektualin s iniciatyvos b dus. Kvie iu visus ši iniciatyv derinti kov prieš mel , skleidžiam tiek m s t - vyn je, tiek ir laisvajame pasaulyje, nes ir ia bolševik melo yra labai apstu. '

TRE IASIS UŽDAVINYS: REZISTENCIJA PRIEŠ VAKAR

ILIUZIJAS

Š IUO pastaruoju sakiniu palie iame nauj pavoj m s kovai, b tent, laisvojo pasaulio iliuzijas bolševizmo atžvilgiu. Mes suprantame aistring taikos nor . Suprantame karo baim vis t , kurie j yra pergyven . Ir mes stovime taikos pus je. Ir mes smerkiame kar kaip priemon tarptautiniams klausimams spr sti. Ta iau negalime užmerkti aki , reg dami kaip taika norima pirkti laisv s kaina, kaip taikos vardu pats sau žmogus kala pan ius, tik damas bolševik žodžiams bei vilion m. Šis žmogus, ypa J s

kontinente, yra perdaug tiesiaširdis, kad suprast ruso, ir dar bolševiko, gudri klast . J s kontinentas yra užsikr t s Rousseau tik jimu nepažeist žmogaus prigimti, kuri visiems žmon ms vienoda, taigi, palenkiama ger ir bolševizme, tik reikia nuoširdžiai prie bolševik eiti ir jiems tik ti. Tai iliuzija, kylanti tiek pamirštant gimt j nuod m , tiek nesuprantant marksistin s pasaul ži ros, kuri gyvenim laiko kova ir mummyse mato prieš , reikaling apgauti ir tuo b du lengviau nugal ti. Tik kime, kad

ši iliuzija po pastar j vyki Pa-
ryžiuje gal išsisklaidys arba bent
susvyruos. Ta iau ji gali b ti ir
tokia gili, kad kiek nuoširdžiau
atrodantis bolševik šypsnis j
v l iš naujo žiebs. Reg dami ši
iliuzij , vadinam koegzistencijos
bei ger santyki vardu, negali-
me nesusim styti arba tylomis
pro j praeiti. Mes turime imtis
rezistencijos prieš laisvojo žmo-
gaus tik jim bolševik š kiams.
Juk jeigu šis tik jimas lemt
Amerikos bei Europos tolimesn
keli , tai komunist pergalt pa-
saulyje b t beveik užtikrinta.
Tada pasaulis nukrist , tarsi pri-
nok s vaisius, prie bolševik ko-
j . Tod l ir šioje srityje turime
b ti veikl s. Turime visais gali-
mais b dais atskleisti tikruosius
bolševizmo k slus ir sukr sti an
naiv laisvo žmogaus tik jim ,
nes šis geraširdis ir tiesus žmo-
gus nepaž sta bolševizmo. M s
uždavinys tad atei iai b t pad -
ti šiam žmogui nežinojim nuga-
l ti. Ir jis bus mums labai d kin-
gas už m s param . Tai pats esu
patyr s iš jau ketvert met trun-
kan io darbo su akademinio vo-
kie i jaunimu. Šis jaunimas tie-
siog trokšta žini iš soviet gy-
venimo, bet jis j neturi. Jis min-
ta laikraš i straipsniais, kurie
grei iau tikr j bolševizmo veid-
priedengia, negu atidengia. Tod l
savo pasilikim Europoje laikau
savotišku pašaukimu bent dalelei
to jaunimo, kuris po keletos me-
t išeis vadovauti gyvenimui, pa-
rodyti bolševistin s pasaul ži ros
ir bolševizmo sistemos esm . Ta-
iau šis darbas netur t b ti pa-
liktas vien privatinei iniciatyvai.
Jis tur t b ti vienas iš r pes i

viso m s s j džio. Konferencija
tur t pasvarstyti kaip Lietuvai
Fronto bi iuliai gal t planingiau
ir stipriau prad ti kov su anuo
bolševizmo nepažinimu bei iš jo
kylan iu naiviu tik jimu.

Trys tad visai konkret s užda-
viniai laukt m s ateinant de-
šimtmet . Pirma, rezistencija prieš
bolševikin mel m s tautoje ir
laisvajame pasaulyje. Antra, re-
zistencija prieš m s pa i inte-
lektualin nerangum . Ir tre ia,
rezistencija prieš laisvojo žmogaus
tik jim bolševik š kiams. Pir-
mas uždavinys vest mus tiesos
atskleidim bolševik iškreipia-
mose vertyb se: religijoje, moks-
le, mene, istorijoje. Antras užda-
vinys reikalaut m s id j pagi-
linimo bei išplatavimo, jungiant
jas su dvasinio gyvenimo bei dvas-
sin s kult ros aktualiomis proble-
momis. Tre ias uždavinys skatin-
t mus stipriau susidom ti vis
labiau augan iomis iliuzijomis bol-
ševizmo atžvilgiu ir m ginti siste-
matingiau bei ryškiau šias iliuzi-
jas išsklaidyti.

Bi iul s ir bi iuliai, ši trilyp
rezistencija yra nelengva, bet ji
labai aktuali ne tik mums pa-
tiems, bet ir visam trenties pa-
sauliui, kuriame mums tenka da-
bar gyventi. J vykdydamas, Lie-
tuvi Fronto bi iuli s j dis iš
tikro atlikt an pagrindin misi-
j , kuri jis yra sir ž s savo pa-
grinduose, b tent, b ti kovos
šaukliu ir pirmtaku už m s tau-
tos istorij ir kult r .

Ant. Macius

Šiandien labiau negu bet kada mums reikalinga stiprybė su kelyje laisvės. Dėl to yra būtina dirbti atgalios šimtmečių gyventojų tautos nueito kelio žibintinius momentus ir iš ten pasisemti dvasiai stiprybės.

Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoje

Zenonas Ivinskis

Aušros pirmojo numerio pats pirmasis sakinytis skambėjo: "Homines historiarum ignari semper sunt pueri" — "žmonės, kurie istorijos nepažįsta, visada lieka vaikais." Šitas garsus, per šimtmečius nuolat iki banalumo kartojamas posakis tautai tik su lyginai begali būti priimtas. Juk per pa-

skutinius keliasdešimt metų eilė Europos nacijų, kuri istorijos tyrinėjimui savo tautoms tiek daug istorijos veikalų prirašė, buvo ar dar ir tebėra nujusios klystkeliai. Šiandien tai nebeužtenka savo istorijai gerai pažinti. Reikia jau kažko daugiau!

M ŠI LAUKUOSE UŽTIKRINTAS TAUTINIS IR VALSTYBINIS IŠLIKIMAS

GARSUS PRAEITIES ŽYGIAMS KV P LIETUVIUI PASITIK JIM SAVIMI

Kodėl ano meto aušrininkai taip rėpė žvelgdami į lietuvių tautos istoriją? Kodėl jie, keldami žymiuosius praeities žygius, stengėsi virpinti tada sustingusią lietuvių tautinę sąmonę? Jų pastangos buvo aiškios. Ano meto, t. y. 19-tojo amžiaus galo lietuvių dabartyje, kada po caristinės Rusijos jungo dar nesimatė jokio vilties žiburėlio, jie (Aušros veikėjai) per garsius praeities žygius kvėpavo lietuviui daugiau pasitikėjimo savimi.

Tiesiog nuostabu, kokių brangių turtų aušrininkams pasidarė Lietuvos praeitis. Jos pagalba jie stengėsi budinti, kelti ir sąmoninti tautą, nes, anot to pirmojo Aušros numerio propagandinės praeities kalbos, "Per ilgus tuos amžiusus mūsų gimtinė taip buvo paniekinta ir prispausta, jog už tiesą dywitis reikia, kad tik per Wiešpaties malonumą jį iki šiai dienai dar gyva liko!"

Užtat ano meto patriotai taip labai gilinosi lietuvių tautos pra-

eities žygius. Ir šiandien tikrai dar didel nuostaba ima, kai paskaitai, koku pakilisu jausmu nuo pat pirmojo Aušros numerio apie piliakalnius Lietuvoje m rašyti didysis patriotas Jonas Basanavičius, vis savo gyvenim paaukoj s pažinti senajai lietuvi didybei ir jos garsiai kult rai. Kiekvienas praeities daiktas, koks akmens kirvukas, "Perk no kulka" ar net senov s lietuvi lapin kepur vis tur jo tiksl parodyti labai sen lietuvi tautos praeit ir drauge skatinti t vyn s meil .

Šitaip puosel dami jau seniai mirusias ir užuomarštin patekusias praeities vertybes, aušrininkai stipriai prisid jo prie tautos s moninimo. Kada ano laiko dabantis buvo tokia tamsi ir juoda, tie vyrai, tetur dami dar tik neaiški laisv s vilt , guod si lietuvi tautos praeities žygiais ir džiaug si jos spindiniais darbais.

VILTIES TAUTA

Šiandien mes v l, kaip Valančiaus ir Aušros laik lietuviai, esame virt vilties tauta. Mes tikime, mes turime vilt , ir tokia viltimi ši vasar mes jau prad jome dešimtmet valstybinį sutem . Viltis jungia ir palaiko mus, nes vis dar "naktis be aušros", kurios galo nesimato. Ne vienas prieš keliolik met tar si mat s didži j vilt išsipildant, kai skelb , jog tik prieš pa i aušr es s dangus tamsesnis, kad vilties žvaigžd s b t aiškiau ži rimos.

Galima, tiesa, su pagrindu guostis, kad dabar m s tarptautin pad tis yra nepalyginamai geresn , kad turime pasaulyje nemaža užtar j ir nuoširdži draug . O vis d lto ne vienu atžvilgiu

Zenonas Ivinskis

— vienas iškiliausi Nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje išaugusi intelektual , mokslinink ir Lietuvos praeities tyrin toj — yra istorikas, filosofijos daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Lietuvos Laikinosios vyriausyb s skyrimu suorganizavo teologijos - filosofijos fakultet , buvo išrinktas jo dekanu. Ligi Lietuvos aukšt j mokykl uždarymo 1943 m. be istorijos d stymo filosofijos fakultete Kaune skait paskaitas ir Vilniaus universitete. Nepriklausomyb s metais dalyvavo Pabaltijo istorik kongrese Rygoje ir tarptautiniame istorik kongrese Zueriche, o gyvendamas tremtyje skait paskaitas tarptautiniuose istorik kongresuose 1955 m. Romoje ir 1960 m. Stockholme. Moksliniame darbe eil s istorini veikal autorius. Už veikal apie Merkel Giedrait ir jo laik Lietuv paskirta Aid premija 1955 m. Išspausdino daug studij ir straipsni lietuvi ir kitomis kalbomis vairiuose leidimuose ir žurnaluose. Rezistencijoje — 1941 m. lietuvi tautos sukilimo dalyvis, rezistencin s minties ugdytojas, buv s Europos Lietuvi Fronto Bi iuli pirmininkas, dabar Lietuvi Fronto Tarybos narys, Laisv bendradarbis. Nuo 1949 m. gyvena Italijos ir V. Vokietijos sostin se — Romoje ir Bonnoje. Romoje Vatikano archyvuose rinko ir renka medžiag Lietuvos istorijai, o Bonnoje pirmininkauja Balt Institutui.

Spausdinamas straipsnis yra paskaita, skaityta Europos Lietuvi Fronto Bi iuli ir ateitinink studij savait je 1960 m.

esame panašs aušrinink laik lietuvius. Ir mums yra reikalinga sau stipryb s pilkoje tremties kasdienyb je ir pasidr sinimo ateit pasijieškoti 19-jo amžiaus veik j idealuose. V l darosi kartais labiau tikslinga dirstel ti atgalios šimtme i b gyje nueit keli , tautos didžiuosius žygius. Bet mes ia ne vien tik herojiškiausiai žygiais norime pasiguosti. Kaip tik norime parodyti ir anuos sunkius, tragiškus momentus, kada tauta išsilaik , nepalžo, rado keli šviesesn ateit , kada ji vis nepamet vilties.

HEROJIŠKOS KOVOS SU ORDINU

ia ir bandysime peržengti šiuoliais visus Lietuvos istorijos šimtmeius, išskeldami juose pa ius reikšmingiausias m s tautos epizodus. Tai bus herojiškos kovos su ordinu. J centre stov s beveik vis Pabaltijo istorij nulmusius DURB S kautyn s, nuo kuri liepos 13 yra su j lygiai 700 met . Pusanthro šimto met v liau yra vykusios kitos garsios kautyn s, kurias ši vasar taip iškilmingai Lenkija atžymjo. Tai Tannenbergas-Žalgiris, kur Vytautas su pusbroliu Jogaila liepos 15 prieš 550 met lemiamai išsprend žymios dalies etnografini Lietuvos žemi likim . Pamin j trumpai temptus ir nelaimingus karus su Maskva, rasime Lietuvos istorijoje dramatišk moment taip pat 19-jo amžiaus antros pus s knygneši , kaip ir 1919-20 met savanori ir partizan žygiuose.

m s sen j istorij nuo 13-jo amžiaus pradžios yra stipriai aug s vokie i ordino, ar kryžiuo-

i vardas. Jau nuo pat Mindaugo laik pradžios tur jo Lietuva vis kariauti su kryžiuoiais. Pirmiausia prasideda energingos kovos su Livonijos kalavijuoiais, kurie po didžiojo lietuvi laim jimo prie Saul s-Šiauli (prieš 724 metus) sijung senpr si žem n k tik atsik lusi vokie i ordin . Šis prieš lietuvi taut , gav s galiojimus j krikštyti, t s kov per du šimtus met .

Vokie i ordino valstyb senpr si žem je buvo, galima sakyti, vieno žmogaus valios aktu kurta valstyb . Tai buvo didelio valstybininko ir vyriausio ordino magistro Hermano Salzos k rinys. Imperatorius Friedrichas II Hohenštaufenas ordinui dovanojo Lietuvos ir kitas aplinkines pagoni žemes, kurias ordinas tur jo ginklu užimti. Pradžia atrod gana s kminga. Per pus šimtme io (iki 1283-j met) kryžiuoiai užkariavo vis lietuvi gimini pr s gyvenam j plot iki Nemuno. Už šimto met ordino plotai jau siek nuo Neumarko Brandenburge iki Narvos Suomi lankoje. Kryžiuo i ordinas pasidar tikrai galinga valstyb su savo originalia pili statymo sistema, vakar technika, gerais kovos ginklais ir pa ia valstybine organizacija. Iš Europos Vakar naujieji ateiviai atsineš puikius kolonizavimo administravimo bei valdymo metodus.

Riteri -vienuoli valstyb labai praturt jo, nes ji išvyst su Vakar Europos miestais, ypa su vadinama Hanza, intensyvius prekybinius santykius. 14-ime amžiuje ordino valstyb labai klest jo. J palaik daugelis valstybi ir

gaus s b riai riteri su savo "knechtais" vykdavo Pr sus, kad gal t dalyvauti žygiuose prieš pagonis, vadin. "Litauer-reysen". Garb 3 ištrošk "knechtai" kur nors Žemai i -Aukštai i nudegintuose kaimuose, kur pagoniui nebuvo jokio pasigail jimo, tur jo b ti pakelti riterius.

O vistiek tam galingam ordinui, kuris stipri atram tur jo neišsenkamuose vakar kryžinink rezervuose ir didel palankum paioje Romoje, nepasisek užimti n p dos žem s toliau už Nemuno. Apie šit up galima tikrai pasakyti, kad ji virto, d l savo didel s strategin s reikšm s, kov ir kraujo up .

Nepasisek kryžiuo iams pajungti Žemai i , to taip svarbaus kylio, kuris negailestingai skald dvi vis labai norin ias susijungti ordino dalis, b tent Pr sus ir Livonij , t. y. šiandienin Estijos ir Latvijos teritorij .

KARI TAUTOS KOVINGUMAS

Kur gl di tos priežastys, kad tokia galinga ir tiek daug Vakaruose atramos turinti ordino valstyb per du amžius vis tik nepaj g veikti lietuvi ir gyvendinti didži ordino politik trokštam plan — b tent, užimti vis Lietuv ?..

Atsakym duoda paties ordino kronikos, kurios joku b du netur jo noro iškelti prieš pagoni . O vistiek iš t šaltini neabejotinai kiekvienas gali pasidaryti aiški išvad : nuo pat pradžios lietuviai stojo prieš ordin kaip tikra kari tauta. Vargu mes šiandien pilnai begalime sis moninti tos kietos kovos tikr j svor ir prasm . Su-

stokime dabar kiek prie 13-tojo amžiaus kov , kuri virš n je stovi DURB S laim jimas. Pamin tinas ia faktas: Iš 13-jame amžiuje buvusi 20-ties Livonijos ordino magistr šeši savo galvas yra pad j kovoje prieš lietuvius. Taip atsitiko ir 1260-j liepos 13 arti Liepojos.

Tada prie Durb s ežero žemai i ir lietuvi kariuomen , kuriai turb t vadovavo Saules kautyni laim tojo Vykinto s nus Treniota, taip sumuš jungtin Pr s ir Livonijos kryžiuo i kariuomen , jog ordino viešpatavimas Pabaltijyje pateko pavojing kriz . Sukilusios kurši ir žiemgali giminn s sudar daug r pes io Livonijos ordinui. O Pr s ordinas ištis 14-ka met tur jo temptai kariauti, kol veik vis senprusi gimini sukilim . Iš v lesni kovos santyki perspektyvos ži rint, galima daryti išvad : jeigu lietuviai 14-jo amžiaus nepertraukiamuose karuose su kryžiuo iais s kmingai apgyn savo žem , tai jau prie Durb s buvo pad tas pamatas tai lietuvi tautos egzistencinei kovai.

PERGAL PRIE DURB S L M LIETUVOS IR PABALTIJO IŠLIKIM

Lietuvi tautos istorijoje Durb s vaidmuo iki šiolei vis n ra dar pakankamai vertintas. Žymiai daugiau kalbama apie Tannenbergo-Žalgiurio laim jim , nors jo pas kos toli gražu nebuvo tokios didel s. Taip buvo praicityje, taip yra ir šiemetiniais jubiliejiniais metais. Kai lenkai, perd tai vertindami lenk pulk nuopelnus Tannenbergo kautyn se, iš to laim jimo stengiasi padaryti j ši

dien politin ms užuoma ioms atitinkami sukakties min jim , m - suose uoliai stengiamasi rodyti, jog ir Vytautas, ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos v liavos (t . y. pulkai) yra labai reikšmingai, net lemiamai prasid j prie tos pergals. Šitokioje tat polemin je pad tyje spindintis vien pa i lie tuvi laim jimas, kur jokios kilos svetimos j gos n ra gelb jusios, beveik nueina užuomarštin.

Durb s kautyni ir jos žymi pas k vaidmuo labiausiai išryšk ja, kai žvelgiama pad t, kuri susidar Mindaugo valstybei po 1253 met . Mindaugas, tiesa, užsid jo karaliaus vainik , bet tur jo užrašyti Livonijos ordinui ir nemažus žemi plotus. Pasidalin su Kuršo vyskupu vis vakar Žemaitij , Livonijos ordinas 1253-54 pasistat prieš pagonis nauj pil Klaip d , kuri tur jo ginti ir svarb per jim Neringon Pr - sus. Nors Klaip da nesuvidino tokios rol s, kuri buvo skirta prieš lybius ir latvius kurtai Rygai, ar prie Priegliaus 1255 pastatytam Karaliau iui, bet Klaip da beveik aklinai uždar Lietuvai iš jim j r , juo labiau, kad 13-jo amž. gale Pr s ordinas užvald Nemuno žio i plot .

Prasid jo pavojingas vakarin s Lietuvos supimas iš trij pusi . Šiaur s pasienyje Livonijos kryžiuo iai pasistat tvirt Dob s pil . O piet žemai iuose prie Mituvos ir Imsr s žo i Nemun abi ordino dalys bendromis j gomis pasistat ir bendr pili - Georgenburg . Juk greitai abi ordino šakos — Pr suose ir Livonijoje — per Žemai ius tur jo sau susidaryti bendr tilt , tvirt ir pastov teritorin ryš .

Žemai iai laiku suprato pavoj . Jie prad jo ilg Georgenburgo apgulim ir b t privert gul iš bado pasiduoti. Tuo metu kryžiuo iai jau ruoš si lemiamam sm - giui, kuris tur jo užkirsti keli visiems žygiams pagoni , kurie neklaus karaliaus Mindaugo. Livonijai talkon at jo pats Pr s ordino maršalas, m siškai karo ministeris ir karo vadas. Jis mobilizavo ir pr s kil i pamed nus, sembus, natangus ir varm nus. Pa ioje Livonijoje buvo surinkti Talino (Revalio) danai, estai ir kuršiai. Net iš Hanzos miest laivais buvo atvyk pilgrim -kryžinink , kurie, užuot vargais kelia v tolim Palestin , t pat gal jo laim ti kaudamiesi prieš Pabaltijo pagonis. Tai keli t kstanti kariuomenei vadovavo per 200 ordino riteri , kurie jo lyg kari - nink pareigas.

Šitoji aniems laikams didžiul j ga tur jo nenuoramas pagonis galutinai sudrausti. O šie, kai jau link Georgenburgo buvo išžygiavusi ordino kariuomen , staiga nuo pilies pasitrauk ir puol Kuršan. Kai ia pagaliau prie Durb s dvi kariuomen s susitiko, kuršiai greitai iš kovos lauko pasitrauk . Nors ordino kariuomen s branduolys su savo vasalais, kryžininkais ir dan riteriais rod prastin narsum , bet buvo apsupti.

“Sie wurden ummeringet gar von der heidenschafte schar” (eil. 5625-26), pasakoja mums svarbus šaltinis — Eil toji Livonijos kronika. Ordino kariuomen s liku iai nor j išsislapstyti gretimame lapuo i miške, bet ir ia jie apsigavo, nes buv pastebti. Anot Pr s kronisto Dusburgo, b gan tieji taip buv sibaugin , jog net

3—4 pagonys es išžudydav šimt kriški ioni arba jie b g su didele g da. Kad ir perd tu, bet psichologiškai suprantamu b du ia yra charakterizuojamas vokie i kariuomen s žlugimas prie Durb s.

Lietuvi laim jimas buvo nepaprastas. Geriausios ordino karo j - gos buvo kritusios kautyni lauke. O menki liku iai, kuriems dar pasisek ištr kai, skleid baim ir nusiminim . Kautyni lauke, drauge su Pr s maršalu ir Livonijos magistru, buvo krit ir 150 kryžiuo i riteri . Kiti žuvusieji buvo neskai iuojami. Dusburgas, kuris yra svarbus šaltinis toms kautyn ms, pasiteisina: “Dievo kariautoj žuvo tokia daugyb , kad aš j tikro skai iaus negird - jau.” (Script. rer. Pruss. I, 97).

Lietuviai yra daug kautyni lai - m j . 1605 ties Salaspiliu (Kirch holmu) Lietuvis lauko hetmanas Jonas Karolis Chodkevi ius, dide - liam Europos nustebimui, su 3,800 kari sumuš šved Karoliaus IX-jo 14,000 kariuomen . 16-me amžiuje lietuviai ne kart s kmin - gai kov si su Maskva. Pvz., 1514 Konstantino Ostrogiškio vadovau - jama Lietuvos kariuomen (25,000 vyr) sumuš masin Maskvos kariuomen (80,000) prie Oršos. Taip pat didel laim jim lietuviai prieš rusus tur jo 1564 prie los. Pa iame 13-me amžiuje jie daug kart supliekdavo ordino riteri kariuomen . Pvz., 1270 drauge su Livonijos magistru prieš lietuvius krito 52 riteriai. 1279 — v l pa - našiai — magistras ir 71 riteris ir tt. Durb s kautyn se ta iau sa - vo pas komis buvo pats skau - džiausias sm gis. Jau amžininkai jas laik didžiausia ordino kata -

Aleksandras PetoeŖi
vengr poetas

KARAS IR TAIKA

Taikos, taikos pasauliui, tik
Ne iš tirono valios, ne!
Šventosios Laisv s atnešta
Taika teskils visa žeme.

Jeigu visuotin taika
Pasaul šitaip aplankys,
šal d sime ginklus,
Skandinsim juos vandenis.

Bet jeigu ne, ionai ginklus,
Kovosime be atvangos!
O taip, jei net kovoti reiks
Ligi pasaulio pabaigos!

Vert A. Tyruolis

strofa, nes jis atsistojo ant be - dugn s krašto, šiaip taip išsilai - kydamas penkiose pilyse Pr s žem je. Betarpiškai prasid j s senpr si sukilimas (kam nežino - mas Herkus Mont !) porai de - šimtme i atitrauk stipriai su - silpnintas kryžiuo i j gas nuo Lietuvos sien .

Kryžiuo iai Pr suose teatsilai - k d ka vis nauj pilgrim -kryži - nink b ri . Kai Pr s ordinas Lietuvon prad jo savo žygius 1283, Lietuva jau buvo sp jusi sustipr ti. Reikia neužmiršti, jog Mindaugo nužudymas 1263 vals - tyb viduje buvo taip sukr t s ir jos kunigaikš i santykius taip už - nuodij s, jog dar toliau vyko kraujo praliejimas. Per septynme - t Lietuvoje vienas po kito buvo

nužudyti keturi kunigaikšiai, kurie turjo vyriausį valdžią, arba jos siekį.

Pagaliau su Traideniu Lietuvoje buvo kurta 1270 stipri valdžia, kuri per eilę generacijų kmingai pajėgė vesti temptas kovas prieš šarvuotus riterius.

Pabaltijo tautų likimas, neišskiriant ir Lietuvos, tikrai būtų su kitu keliu, jeigu Lietuva prieš 700 metų nebūtų turėjusi anos didžiosios pergalės — Durbinės.

ORDINO RITERIŲ SUPASAULIJIMAS,
KOLEKTYVINIS EGOIZMAS IR LIETUVIŲ PASIAUKOJIMAS LAISVYBINIAI

Pereidami prie kito žymaus lietuvių laimėjimo, nuo kurio jau su juo 550 metų, turime trumpai mesti dar žvilgsnį lietuvių santykius su ordinu 14-me amžiuje. Aš čia nekalbėsiu apie pačią ordiną organizaciją, kurioje, šalia pirmųjų jo idealizmo, kada ji buvo sukurta, nuo 13-jo amžiaus galo vis daugiau matyti atsirasiti kolektyvinio riterių egoizmas.

Išorėje ordinas buvo galingas. didžiulius kryžininkų žygius prieš pagonis lietuvius jis sukviesdavo iš Europos Vakarų grafus, hercogus, kunigaikštius, net karalius (visi kilmingi vardai paprastai būdavo kronikose minimi!), neskaitant daugybės riterių, ir kitokių pilgimėnų. Bet drauge su tais gausiais baltais „Litauerreyßen“ niko religiną dvasią.

Tokiems aukštesiems ordiną sveikiams — kaip ir patiems kryžiuo-iams — žygiai Lietuvai virto tik pramoga, sportu, lyg kokiems 19-tojo amžiaus anglų princams

kelionis Indijoje drambliai medžioti...

Čia būtų galima pacituoti iš Algirdo mirties metų, t. y. iš 1377-ųjų, labai domų šaltinį — Austrijos poeto Petro Suchenwirtho eilės. Vaizdingi posmai ano dalyvio, kuris Lietuvos žygių lydo Austrijos hercogą Albrechtą, gyvai parodo, kaip kryžiuočių ordinas visai stipriai stengėsi pataikauti supasaulėjusiems kryžiaus karaliums, juos iškilmingai priimdamas ir uoliai atlikdamas visus vidurinio amžiaus riteriškąsias ceremonijas.

Iš Suchenwirtho dar kartą turime patvirtinimą, kaip šimtai šimtai tokių sveikų kryžininkų kur nors apie Raseinius ar kitose gyvenvietėse sustodavo, puotaudavo. Poetas gana rypingai sužymėjo visas išgertų vynų šis. Bet jis aprašė ir kaip buvo deginamos sodybos, ir paskui žodžiais „Besser Ritter wenn Knecht“ baltai žygių dalyviams būdavo keliami riteriškai. Patys kryžiuočių nepastebėjo, kaip išnyko ordiną pirmą kartą idealizmas, kaip patys ordiną riteriškai supasaulėjo.

Bet vokiečių ordinas, ypač nuo antros pusės 14-jo amžiaus, buvo dar gana stipri ir galinga valstybė. Tik kovingumas lietuviams, kurie turjo labai aiškius savo tikslus ir dėl to temptas pastangas savo laisvei apginti, galėjo pagaliau atlaikyti prieš didelį gerai ginkluoto priešą spaudimą.

Kovoje su ordinu lietuviai parodė retai sutinkamą atsparumą ir karžygiškumą. Kiek daug heroizmo, lietuvių pasiaukojimo bei jėgų neišsekantios išvermės matome net iš tų kronikų, kurios metai

iš met buvo surašytos pa i lie-
tūvi prieš kryžiuo i .

Negalint sustoti pla iau lies at-
skirais epizodais, užteks ia pami-
n ti kronisto Vyganto Marburgie-
io taip vaizdingai eil mis apdai-
nuot kunigo, t. y. kunigaikš io
Margerio neužmirštam istorij .
Tai visiems, be abejo, žinomas
didvyriškas epizodas, kaip 4000
lietuvi Pil nuose (tai buvo pilis
ant aukšto Nemuno kranto prie-
šais Nev žio žiotis!) gyn si iki
paskutinio atod sio, šit 1336 me-
t vasario 24 — 25 dienos fakt
min jo savo dainoje ordino rite-
riai. Ir jiems dar didelio sp džio,
kaip lietuviai pilies viduryje už-
k r didel lauž , j sumet vi-
s savo turt . Kronisto žodžiais,
“nužud visas moteris ir vaikus ir
sumet lavonus ugn , vienas po
kito patys išsižud .” Pilin siver-
ž kryžiuo iai berado vien pelenus
ir apdegusius narsi gyn j lavo-
nus. Skaitant šit pla iai aprašy-
t epizod , žvilgsnis savaiame krypt-
sta pokarin dešimtmet , kada
daug lietuvi dr siai stoiškai pa-
žvelg mir iai akis ir j panie-
kino, tuo b du atiduodami savo
didžiausi žemišk auk — gvyv-
b .

Tragiškai herojišk Pil n is-
torija yra tapusi vienu iš bran-
gi j romantiškosios Lietuvos is-
torijos lap . Ji yra nu jusi ir dai-
liojon literat ron. 19 - jo amžiaus
tautinio atgimimo laikotarpyje
lietuviams stipr sp di dar VI.
Kondratavi iaus (Syrokoml s) po-
ema Margier ir Igno Kraševskio
apysaka Kunigas. Okupuotoje Lie-
tuvoje Vytautas Klova yra suk -
r s oper Pil nai.

Kai Pil n gyn jai aukojosi,
tais pat metais (1336) kryžiuo-
iai iškirto pla ias miško juostas
ir išties du vieškelius link Lietu-
vos, kad b t galima grei iau ir
patogiau žygiuoti pagoni žem .
Dar daugiau; tais metais buvo pa-
statytos trys ordino pily s ant pa-
ties Nemuno krant iki pat DUBY-
SOS žio i . Tai buvo “burgai”:
Georgenburgas, Bayerburgas, Ma-
rienburgas. Jau prie Gedimino p -
dini ordinas steng si veržtis vis
aukštyn prieš Nemuno srov . Tarp
Nev žio ir Kauno buvo pastatyti
trys “werderiai”: Gotterwerderis,
Ritlerswerderis, pagaliau Nemuno
ir Neries santakoje, t. y. pa iame
Kaune ordino pasididžiavimas —
stipri m ro tvirtov — Marienwer-
deris.

Jau atrod , kad taip kariškai
svarbus Nemunas bus pagaliau or-
dino užvaldytas. Ta iau kietos Ge-
dimino, o ypa šio s naus K stu-
io pastangos vis atstatydavo pra-
laužt front . (Jeigu kas nors, ne-
b tinai remdamasis bent dešim-
ia to laiko ordino šaltini , kurie
uoliai suregistruodavo tas kovas,
pavertusias Lietuv nuolatinio ka-
ro sto vykla, pastatyt film , b t
tai šiurp s negailėstingos kovos
vaizdai.)

Vyko nepertraukiama kova. Kai
tik ordinas kur lietuvi žem je pa-
sistatydavo pil , lietuviai tuojau
reaguodavo, telkdavo j gas ir
griaudavo. Ir taip kartojosi per
daug met ! Ordino pilims prie
Nemuno galutinai sunaikinti reikš-
mingiausias buvo Vytauto Didžio-
jo vaidmuo. Dviem atvejais, kai
K stutaitis b go iš kryžiuo i
(1384 ir 1392) jis nuval nuo kry-
žiuo i pili Panemunius.

Bet Vytautas Didysis ne vien tik pilis sunaikino. Jis taip pat galutinai išsprend Lietuvos naudai ir pat didį pavojų, kuris jai nuo 13 - jo amžiaus galo lyg kokis Damoslo kardas kabėjo. Nuo Mindaugo laik ordinas iš Lietuvos valdov vis reikalaujavo Žemai . Su kiekvienu kunigaikščių kryžiuočių mieliai davosi, kuris jiems žemaičius užrašydavo. Taip dar kart Jogaila (1382), du kartus (1402, 1418) jo brolis Švitrigaila ir keturis karius (1384, 1390, 1398, 1404) Vytautas. Jo laikais didžiuliai Žemaičiai išsivystė pačio didžiojo kovos.

Už šitą taip reikalingą tiltą tarp Livonijos ir Prūsijos ordinas buvo linkęs kurti atleisti visas ankstyvesnes skriaudas ir 1398 Nemuno saloje prie Kulautavos dar su juo "amžiną" taiką, kuri pasirodė taip laikina, nes jau už pusantro metų Žemaičiai sukilo ir nugriovė ordino valdžią. Kad tai vyko su Vytauto pagalba, ordinas skelbė savo priešų nukreiptuose atsišaukimuose Vakarais.

Niekaip nenorėdamas Žemaičiai išsivadėti, kurie "išslydo kaip už uodegos laikomas ungurys" (paties ordino formulavimas apie jį santykiu su Žemaitija), ordino magistras vis surado keli taiką. O Vytautui tada reikėjo laisvą rytinį žemaičių kraują. 1404 tad žemaičiai vis buvo atiduoti kryžiuočių. Šį kartą taiką ordino viltys atrodė taip tikros, kaip niekuomet anksčiau; juk pats Vytautas pažadėjo padėti užvaldyti

žemaičius ir dar pastatyti vakarykšiams priešams dvi pilis savo paties žemėje, už kuri per ištiesas kartas tiek buvo pralieta kraujo.

Bet 1404 metų sutartinis buvo rašytas punktas, kuris už penkeri metus vedė prie naujų ginčų ir konfliktų. Mat Vytautas buvo išsiskyręs iš kryžiuočių pasiimti iš Žemaitijos 250 šeimų. O jie atsiimti jį vis nesiskubino. Tuo tarpu ordinas skubėjo naujai laimėti žemę vedinti savo tvarką, matavo laukus, surašinėjo gyventojus, statė pilis ir negailestingai mokinė jų nusikaltimus.

Bet Vytauto taktika vis pasikaratoja: jam su kryžiuočiais, paaukėjus laikinai Žemaičius, taika toli nebūvo reikalinga, kol jis veikė rytuose. Kai jis buvo ten atlikęs tris mėnesius žygius ir padaręs pastovų taiką su savo žentu, Maskvos kunigaikščių Vosylium, Žemaičiai 1409 pavasarį gavo ženklą sukilti, nes jamams nunokus prasidėjo karas.

Abi pusės jau žinojo, kad kruvinas konfliktas nebeišvengiamas, nes nuo seno buvo susitelkę daug neapykantos. Tad nebaigiamas vis atnarioti Žemaitijos priklausomybės mazgas turėjo būti kardu perkirstas.

Kryžiuočių visai stengėsi sudaryti tokį padėtį, kad karalius Jogaila liktų neutralus. Bet abu pusbroliai veikė išvien. Jiedu paruošė bendrą karo planą taip slapta, kad kryžiuočių iki pat paskutinio momento nežinojo, kur priešas puls.

ŽALGIRIS, VYTAUTO IR JOGAILOS
BENDRADARBIAVIMAS, DABARTIN
LENK POLITIN PROPAGANDA,
GALUTINIS ŽEMAI I
IŠGELB JIMAS

ia ned stysime pa ios 1410 -j
karo eigos. D l šaltini tr kumo
kai kurie dalykai tiksliau ir ne-
žinomi. Tebesigin inama d l ka-
riuomeni skai iaus bei j g san-
tykio, d l pa ios kautyni eigos,
d l dešiniojo sparno, t. y. lietuvi
pulk b gimo, d l paskub to atsi-
traukimo nuo ordino sostin s Ma-
rienburgo apgulimo. Labiausiai ta-
iau vis dar nesutariama, kas yra
buv s tikrasis vadas lietuvi —
lenk jungtin s kariuomen s pu-
s je. Katram priklausio laim jimo
garb — Vytautui ar Jogailai?

Lenkijoje šiemet ypatingai iš-
kilmingai atžym ta 550 met su-
kaktis nuo t kautyni , kurias len-
kai paprastai vadina Grunwaldu,
o mes pasidar me vertim — Žal-
gir .

Politin s naujosios Lenkijos as-
piracijos vis dar tebereikalauja
iškelti kiekvien , žymesn lenk
pasireiškim prieš germanus. Tad
pergal s min jimo proga lenk
spauda buvo užversta straipsniais,
kurie ta iau buvo rašomi ne ano
laiko akimis. Vargu kada Tan-
nenbergo kautyn s yra tarnavu-
sios tiek politikai, kiek š kart .
Pa ioje kautyni vietoje, kuri da-
bar atsid jus kasin jama, liepos
17 buvo surinkta keliasdešimt
t kstan i organizuoto jaunimo
(iš viso per 200.000 dalyvi !) ir
atidarytas keliolik milijon zlot
kainav s paminklas. (Pats parti-
jos sekretorius Gomulka ten pa-
sak aiški politin kalb !)

Kai šitokiomis nuotaikomis Var-
šuvos Lenkija atžym jo Tannen-

berg , kyla klausimas, kas lietu-
viam s beliko šakyti ? Ar b ra pras-
m s apie Tannenberg kalb til
Galb t š plaiai Europoje tada
nuskamb jus žyg belieka palikti
lenk istorijai? Taip jau yra si -
l s prieš kelis m nesius Drauge
poetas Aistis.

Ta iau tai b t neistoriškas
klausimo pastatymas. Ir ši per-
gal prieš ordin reikia aiškintis
tik ano laiko r muose, jieškant iš-
tirti, anot Rank s, „kaip iš tik-
r j yra buv .“ O kai suderinami
šaltini faktai, yra galima tik vie-
na istoriška išvada, b tent, jog
Tannenbergo kautyni laim jimas
tada buvo Algirdai io ir K stu-
tai io bendro ir sutartino veikimo
vaisius.

Nors Dlugošas yra ir gerokai
tendencingas, bet iš jo kronikos
apie Tannenbergo kautynes dau-
giausia žinoma. Pagal j formaliai
karalius skait si vyriausiuoju va-
du. Jis šventino riterius, pri m
ordino pasiuntinius, bet pa i
kautyni metu buvo saugojamas
60-ties raiteli „tarp vežim ir pa-
lapini “ (XIII 48, 50). Jis es iš
tolo, šaukdamas iki užkimimo,
skatin s karius kovon (t. p. 64).
Apie Vytaut rašo tas pats Dlu-
gošas, kaip jis tvark pulkus, da-
vin jo sakymus, keisdamas žirgus
visur jodin jo, o kautyni metu
atstatin jo pralaužtas vietas, ar
keit naujais daliniais (t. p. 53,
63).

Pats Vytautas, kuris veik lyg
vyriausias štabo viršininkas, jau
tur jo trij dešimtme i kovos pa-
tyrim . Jo kariuomen s vadai
buvo taip pat kautyn se gr dinti
vyrai. Vyriausias j buvo Vil-
niaus seni nas Manvydas, šalia jo
maršalas epurna, per Žemai i

sukilim pagars j s Rumbaudas, Kauno seni nas Sungaila, Ukmerg s Kinsgaila ir kiti. Nemažinant bendrojo Jogailos vaidmens, kuris naujojoje lenk istoriografijoje vis labiau perd tai keliamas, tikruoju pa i kautyni vadu s junginink pus je reikia laikyti K sutait . Šiandien yra netikslu ir neistoriška bandyti visus laim jimo nuopelnus tepriskirti tik vienam kuriam iš pusbroli . Abu jiedu prieš m š ir po jo veik sutartinai. Katras j laim jo? Katro didesni nuopelnai?

Šiandien tai yra sunku ir benuverti tiksliai. Vyriausiam ordino magistrui pusbroliai buvo lygia-ver iai priešai, ir šaukdamas greičiau prad ti kautis, Ulrichas von Jungingen pasiunt po kard abiem: Vytautui ir Jogailai.

Dabar yra bandoma, davus fantazijai nemaža laisv s, iki smulkmen aprašyti vis kautyni eig . Kai kurie autoriai — j netr ksta ir lietuvi tarpe — taip vaizdingai piešia visus kautyni epizodus, lyg tai visa b t iš naujai surast šaltini išskaityta. Šiandien mes ta iau dar galutinai negalime atsakyti klausim , k reišk Vytauto kariuomen s dešiniojo sparno, pra jus gerai valandai po susikovimo, traukimasis link Seewaldo. Pagal lenk Dlugoš tas lietuvi pasitraukimas reišk s “b gim ” (t. p. 53-54). Bet šitas tariamas b gimas gal -jo reikšti ir iš totori paimt taktik — apsimesti b gti, kad b t galima prieš patraukti ir suardyti jo eiles. Dažnai, rašant ir apie Tannenberg , yra užmirštama, kad vidurini amži kovojimo b -das buvo visai kitoks. Yra žinoma,

kai kautyni svoris persimet kair j , t. y. lenk , sparn ir kai kryžiuo iai jau m giedoti laim jimo giesm Christ ist erstanden, Vytauto vadovaujami Lietuvos pulkai, kurie paskui save buvo patrauk eil priešo v liav , sugr žo kovos lauk . Ir kai dar prisid jo rezerve stov jusiej Jogailos pulkai, ilstanti kryžiuo i kariuomen nebeatsilaik .. Tarp 200 kritusių j ordino riteri buvo pats didysis magistras, maršalas, daug aukšt j pareig n ir kont r . Visos kariuomen s kritusių j skai ius vis vairiai apskai iuojamas. Karini j g proporcija pradedant kautynes yra buvusi lietuvi -lenk naudai 2:3 ar 3:4. S -junginink gal jo b ti apie 27,000: Vytautas atved 40 pulk , o Jogaila — 50. Viename pulke, ar “v liavoje”, tada skai iuota 300 vyr . Naujais skai iavimais randa, kad s junginink iš viso buvo 39 000, o kryžiuo i 33,000. Anais laikais tai tikrai milžiniškos kariuomen s.

Skaudaus pralaim jimo pas koje pasidavin jo pr s žem s pilys ir miestai. Kryžiuo iams beliko tik 8 pilys ištikimos: j tarpe Ragain ir Klaip da. Bet pusbroliai, ilgai užtruk pergal s vietoje, tik 25 liepos teatvyko prie Marienburgo, kur jau buvo surinkta 5000 vyr gula.

Kai d l nuovargio, karo nuostoli žmon mis ir maisto tr kumo vienas po kito Vytautas ir Jogaila nuo Marienburgo apgulimo pasitrauk , laim jimas nebuvo užbaigtas iki galo. Žiemos s lygomis v liau kariauti jau buvo sunku. Atvyk prie Torno pilies, kur buvo užsidar s karingas magistras

Henrikas von Plauen, pusbroliai pasiraš 1411 vasario 1 d. taik , apie kuri Dlugošas sak savo kronikoje: "...visai klaidingu b - du ir beveik pajuokai buvo atsisa-kyta tosios garbingos ir atminti- nos Grunwaldo pergal s. Ji neda- v jokios naudos Lenkijos kara-lystei, ta iau labai didel Lietu- vos kunigaikštijai" (t. p. 119). Bet ir Lietuvos valstybei Žemai-iai tebuvo pripažinti iki gyvos abiej pusbroli galvos.

Reikia neužmiršti: ordinas ne-

sidav greitai veikiamas. Vienos laim tos kautyn s dar negal jo s kmingai išspr sti vis klausim , juo labiau, kad imperatorius ir popiežius buvo kryžuo i pus je. Bet Tannenbergo kautyn s, ku- rias laim jo Vilniaus ir Krokuvos sostuose s d Gediminai iai sutar- tinu veikimu, stipriai atsiliep to- limesnei ordino egzistencijai. Pra- jus dar dvylikai met po j , pa- galiau buvo galutinai išgelb ti Žemai iai, ir 1422 pravestoji sie- na pasidar pastoviausia per šimt- me ius.

EUROPIN S KULT ROS SARGYOJE

Didži j Lietuvos kunigaikš i laikais lietuvi tauta buvo paro- džiusi didel gajum . Tuo pa iu metu, kai vakaruose buvo vedama atkakli kova, rytuose buvo sklei- džiamas Lietuvos valstybingumas tuos gud ir ukrainie i plotus (kalbant šiandieniniais taut pa- vadinimais!), kur totoriai jau bu- vo užd j savo jung , ar dar taiks si pavergti.

Lietuviai stojo kaip nepereina- ma užtvara prieš t azijat jung , reiškiant europin s kult ros grovim . Didieji Lietuvos kuni- gaikš iai buvo labai pakant s, t. y., nesuardydami rusišk žemi vieningumo ir negriaudami vietini institucij , s kmingai rinko rus žemes. Priklausyti Lie- tuvos valstybei reišk b ti lais- vam nuo totori valdžios. Tad Lie- tuva ne vien kardu, bet ir taikiu b du, net šeimyniniais ryšiais, lai- m jo daug rytini slav žemi .

PRIEŽASTYS, NUVEDUSIOS UNIJ

Šitas faktas nul m Lietuvos santykius su kita valstybe, kuri taip pat rinko rus žemes. Tai buvo Maskva! Nuo 15-jo galo prasid jo daug l š reikalauj ir varginantys karai su masko- liais. Šie m draskyti nuo Vil- niaus dvaro gana toli esan ius Lietuvos valstyb s pasienius. Lie- tuvos bajorijai, ypa smulkiajai, atrod per sunku vienai nešti prieš Maskv gynimosi jung . Lietuvos bajorija tad nesiprieši- no, kad drauge su Lenkija b t kovojama prieš bendr prieš , kaip kitados buvo s kmingai ko- vota prieš kryžiuo i ordin . Toji busimosios pagalbos viltis, kuri v liau iš tikr j pasirod tokia netikra ir mažai k gelbstinti ir nuved ne kur kitur, o reali unij .

Karuose su ordinu lietuvi tauta gyn plotus, kurie buvo etnografiškai lietuviški. Visa tauta buvo vieninga. Visiems r p jo apginti savo laisv , nes iš sen j pr s likimo buvo gerai žinoma, koks kryžiuo i jungas yra sunkus.

Kovose su Maskva pad tis pasidar kitokia. Lietuvos valdovai valstyb s sud tin buvo jung žemes, kurios nebuvo lietuviškos. Jos skyr si nuo vakarini valstyb s sri i ir savo religiniu, ir tautiniu atžvilgiu. Kada Maskva perjo atvir agresij , pamažu prasid jo rytini Magni Ducatus žemi trupinimas, nes tuos pla iausius ryl plotus apginti, si sti ten iš Lietuvos gulas ir apskritai iš tolimo Vilniaus organizuoti sien apsaug buvo sunku. Tat per vis 16-j amži , neži rint eil s žymi pergali ir laim t kautyni , Maskva, išdavimu pagrobusi Lietuvai svarb Dniepro gynimo 'rakt '—Smolensk , vis toliau skverb si Vakarus.

ia toliau nebus d stoma toji kruvina ir slegianti Maskvos ir Lietuvos santyki istorija. Toji kova susid jo iš vairi susitikim karo lauke, kur dažnai Lietuvos kariai rod prieš masines Maskvos kariuomenes patvarum ir narsum . Bet apginti tas rusiškas ir sta iatikiškas žemes prieš rusus ir dar sta iatikius, dar si vis sunkiau.

Kai 1655 metais rusai už m Kaun ir Vilni , buvo imta bažnyiose giedoti garsi giesm , kurios graudingi posmai buvo giedami iki pat 19-jo amžiaus vidurio. Pabaigos posme buvo mums

Aloyzas Baronas

PARADAS

Kari parad seka gatv j
minios,
Praeina jie darniai veidais
gyvais.
O daug j nuskandino j ros
sidabrin s,
Daug j užklojo sm liu ir
purvais.

Ir aš žinau, per vis žem mano,
Žygiuos kari kolonos amžinai,
Ir sudarkytuose veiduose
partizan
Žyd s besikartojan i Pil n
pelenai.

šiandien labiausiai suprantami žodžiai:

Wysi paszaley aszaromis plusta,
Jau regim musu Karaliste
žusta.
Biaurybes did s kasdien platinosi,
Miestai yr sodas pustiniems
stojasi.

Kai toji gaudi giesm per kartas graudeno žmoni širdis, didžiosios Maskolios okupacijos nelaim s buvo pasibaigusios, bet išvengti rus jungo, kuris at jo su tre iuoju Lietuvos-Lenkijos padalinimu, nepasisek . Rusija visokiais b dais steng si nudelsti ar sunaikinti vis reform ban-

dymus ir valstyb sprogino iš vidaus.

Šitaip buvo prieita prie antrojo respublikos padalinimo, kuris elementariai brutalia j ga buvo išreikalautas seime 1793. Tai buvo paskutinis bendrosios respublikos seimas iš viso.

(Šioje vietoje peršasi gyva paralel ir projekcija ateit . Gardino seimo metu, galima sakyti, buvo suduotas Lietuvos valstybingumui panašus sm gis, kok nepriklausomos Lietuvos valstyb patyr iš tos pa ios Maskvos už 147 met , t. y. prieš dvidešimt Kaune 1940 "Liaudies seimo" scenoje. Brutalus ir su jokiomis priemon mis nesiskait s Rusijos atstovas Sieversas, daugeliu atžvilgi primen s 1940 met Kaune siaut jant soviet emisar Dekanozov , bauginimui areštavo kelet seimo atstov , sunaikino laikkuri dvarus. Areštai buvo vykdomi Lietuvoje ir liepos 7—8 prieš pat balsavimus tariam "Liaudies seim ").

TA PATI RUSINIMO POLITIKA PRAEITYJE IR DABAR

Kai Lietuva 1795 buvo rus užimta, carien Katryna II išleido savo manifest , kuriame, be kitko, buvo pasakyta, jog "iš Len-

kijos susigr žintos gubernijos, senos rus žem s, turi b ti rusiškos ne tik iš vardo, bet ir savo dvasia." domu, kad po 160 met , t. y. 1955, Lietuvos komunist partijos generalinis sekretorius Snie kus, aiškindamas XX-jo partijos kongreso Maskvoje nutarimus, an Lietuvos okupavim paži r jo kaip gana progresyv žyg , ir reikalavo sukakt reikšmingai atžym ti.

Lietuvoje iš ties tos sukakties proga buvo daug rašyta, vis pažymint, kaip es naudinga nuo amži buvusi lietuviams didžiosios rus tautos kaimynyst . Pats J. Paleckis savo knygut je apie "vyresn brol" yra juk dabar pasak s: nevienodai dosniai saul apšildo savo spinduliais Ukrainos ir Jakutijos, Uzbekistano ir Karelijos laukus. Bet lygiai dosniai ta iau vyresnis brolis — didžioji rus tauta teikia savo šilim visoms s jungos tautoms (61 p.).

Šitokis poži ris nešamas praeities lietuvi -rus santykius, net ir šimtmet , kai prasid jo didysis lietuvi tautos rusinimas. Šitaip prieinama prie kito herojiško lietuvi tautos epizodo, b tent, prie spaudos draudimo, neužmiršamos knygneši epochos, savanori ir partizan kov .

VYSKUPO MOTIEJAUS VALAN IAUS GADYNE

SPAUDOS UŽDRAUDIMAS IR KNYGNEŠIAI

Ne kart tremties spaudoje yra jau buv s cituotas reikšmingas prof. St. Šalkauskio posakis:

Jeim s tauta panor t da-

bar tinkamai pažym ti t garbing m s istorijos lap , jai tereik t pastatyti paminkl nežinomam knygnešiu, kuris iškl s viena ranka švytur , o antra kyloadamas rašt naš , reikšt mums t pat, k ki-

toms tautoms reiškia triumfo arkos, ar laisvės statulos.

Ir iš tikro, kova už lietuvišką spaudą buvo ta patvarumo, pasiukojimo, drąsos ir didvyrišką pasiryžimą mokykla, be kurios lietuviai tauta nebūtų pasirodusi nepriklausomybei laimėti...

Šitaip prieš 30 metų filosofas yra išryškinti knygnešio reikšmę (Atkėliko ideologija, 177 p.).

Ar mes begalime šiandien pilnai sivaizduoti visas tas lygas ir aplinkybes, kurios naktę pateko lietuvių tautai. Anuo metu ji buvo kultūriškai atsilikusi. Jos liaudis dar buvo tautiškai nesusipratusi. Tautos tradicinė inteligentija buvo pasiryžusi eiti tik lenkų kultūros ir jos politini nuotaikų keliais.

Kaip tik šitokioje sunkioje kelyje lietuvių tauta ir neteko vienos iš svarbiausių priemonių užpildyti savo kultūrinės spragos, bent, ji neteko savo spaudos lotyniškais rašymais. Mūsų tautai susidarė labai pavojinga padėtis. Nuo 1865 m. knygos savomais rašymais buvo uždraustos, o prad tieji spausdinti raštai ir maldaknygos „graždankos“ rašymais, arba rusiškais „kirvukais“, — kaip tada žmonės rusiškias raides vadino — turėjo lietuvių tautą suartinti su rusų kultūra, o paskui per gudriai brukamą pravoslaviją ir visai surusinti.

Politiškai ir kultūriškai visai apsiniaukusiame danguje atrodė tebuvo galima rasti tik du gana pavojingus kelius. Vienas jų reiškia

visai išsižadėti lotynišką rašymą ir kitos spaudos. Bet tuo būdu būtų buvęs tik dar labiau pagilintas kultūrinis atsilikimas kaip tik tuo metu, kada jau buvo prasidėję pirmieji tautinio susipratimo ženklai.

Kitas kelias buvo patogus: jis reikėjo graždankos — „kirvuk“ prisiminti. Bet šituo nuolaidkeliu lietuvių tauta būtų buvusi pastarąsias rusifikacijoms.

Iš tos tikrai tragiškos kelyje lietuvių išvedė jos tikrasis vadas, bent, žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Savo blaivybės brolijų tinklu jis buvo per trumpą laiką lietuvių liaudį atratinęs gerti. Per gausiai lankomas parapijinės mokyklos jis buvo jau spėjęs dar prieš spaudos draudimą išmokyti liaudį skaityti. Ką gi būtų reikėjo visokie lietuviški raštai, lietuviškos knygelės ir laikraščiai, jeigu žmonės nebūt mokėję paskaityti. (Tai būtų buvę tikrai panašiu geros radijo stoties puikias transliacijas, kai žmonės neturi elektros srovės ir aparatų).

Du dalykai Valančiui žmonėms kalbėti galvoti: 1) saugotis ir stropiai budėti, kad maskolius negadint tikrosios „vieros“ (tikėjimo) ir 2) rankas neimti jokių „kirvukais“ spausdinti raštus, ir kai vaikas iš mokyklos tokią knygą namon parneš, ją tuojau sudeginti.

Šitokia savo aiškia programa Valančius tapo nepajudinama uola, kuri kietai atsisotėjo prieš pravoslavavimo pastangas. Jis išugdė stiprų atsparumą, kuris apsau-

gojo lietuvi taut nuo surusini-
mo.

Bet neužteko tik drausti! Reik jo liaudžiai k nors ir duoti! ia ir pasireišk v l Valan iaus didyb ir jo nujautimas, k reikia padaryti. Valan ius gerai žinojo, kad priešinimasis rusams, atmetimas j raidži , reišk kovos, m siškai rezistencijos keli , kuris buvo eršk iais klotas. Bet tame sunkiame kelyje Valan ius - ži rejo ir laim jimo vilt .

PIRMASIS KNYGNEŠYS IR TAUTOS
ŽADINTOJAS

Valan ius, tas pirmasis knygnešys, ir nukreip taut slapta savo knygas spausdinti už sienos. Pr suose, arba Maž. Lietuvoje. Jis pats vien po kitos paraš 9 knygutes ir jas išleido Tilž s klebono Zaberanano vardu. Pirmieji slapti knygnešiai buvo Valan iaus kunigai ir bažny i tarnai. V liau buvo traukti paprasti kaunie iai, net bažnytkaimi moter l s, kurios kartais vargu ir paj gđavo žvelgti visos tos kovos prasm ir didyb . Sugeb jimas vis lietuvi

taut traukti t ryžting kov , iš esm s jau reišk tos kovos laim jim .

Knygneši epocha, Dovydo kova prieš Galijot , yra iš tikro vienas iš herojišk j lietuvi tautos istorijos epizod . Tam tikru atžvilgiu jis gali b ti lyginamas su kryžiuo i kov laikotarpiu, nors jis ir tesit s 40 met .

Lietuvi tautos sis moninimui, jos atgimimui spaudos draudimo epocha tur jo didel s reikšm s. Paprasti liaudies s n s, anie garsieji knygnešiai, kurie su dideliais pavojais per sien neš spaud ir j skleid krašte, buvo, žinoma, dalyviai nelygios kovos. Bet joje jie patys labiau užsigr dino ir sis monino, nes kiekviena prasminta kova gr dina ir s monina. Šitas kovos elementas, kuris vairia forma Lietuvos istorijoje yra sutinkamas, savo gana dramatiška forma yra aptinkamas ir pauose naujausiuose dešimtmeiuose. Nuo knygneši laikotarpio veda beveik nepertraukiama grandin prie nepriklausomyb s met savanori ...

SAVANORIAI NEPRIKLAUSOMYB S ŽYGIUOSE

TAUTA IŠEINA LAISV S GINTI

Prieš septynis šimtme ius nepalaužiamos kovos prieš ordin , kuri virš n je stovi Durb s kautyn s, garantavo jaunos Lietuvos valstyb s egzistencij . Prieš 550 met prie Tannenbergo iš kryžiuo i buvo atkovota svarbi lietuvi tautos žem . Knygneši ga-

dyn je kietas lietuvi užsispyrimas niekais pavert rusifikacijos pastangas. Kova buvo laim ta spaudos gr žinimu.

Visai panašiai, kai tik atsirado minimalin s politin s s lygos 1918 -1920 metais, lietuvi jaunomen s idealizmas sugeb jo re-

alizuoti nepriklausomybės idėjį. Ginklai tada buvo tikrai muziejinių švertų, seni ir surdiję šautuvai. Nedarydami ilgų svarstymų ir racijonališkai įvairiai, jais lietuviai 1919 metais kovojo už savo tautos nepriklausomybę. Bet to laiko didelis entuziazmas, idealus nusistatymas dėl tautos ateities ir nepaprastai tvirtas meilės padarė tuos aprėdijusius ginklus taikius ano laiko priešams. Kai tikslas siekiamas su aiškiu nusistatymu ir užsispyrimu, kelias laimėjimus darosi artimesnis.

Anie pasigėrėtinai savanoriai žygiai, tos nepriklausomybės kovos (kada mirusieji dažnai stipriau prakalba negu gyvieji!), buvo, sakytume, lygtas didžiulis kapitalas, tautiniai-patriotinis dvasios penas. Juo nepriklausomoje Lietuvoje per porą dešimtmečių buvo maitinama ne tik gausi mokyklinė jaunuomenė, bet ir visa lietuvi tauta. Nepriklausomybės kovos idealizmas įauklė jo, sėmonino drėsiną, kvėpą pasitikėjimo savimi. Savanoriai ir kariai reikšmingai praradę knygnešius darbu.

ia nebandysime sistemingai apžvelgti savanorių ir nepriklausomybės kovotojų palikimo. Okupuotoje Lietuvoje jau eilė metų anie kariai perstatomi tik kaip antisovietinis anglosaksų intervencijos ir imperializmo rankis. Visaip niekinant kovotojų atminimą, naujai perdirbama, perrašoma ir pati nepriklausomybei kovos istorija. Es lietuviai tautos dauguma jau 1919 metais nogėjusi prisijungti prie Tarybų Sąjungos ir esanti daug pastangų padėjusi, bet tik anglai-amerikie-

iai esantys sutrukdė. 1958 Vilniuje išleistas Lietuvos TSR istorijos šaltinių III tomas, kuris patiekia neva 1918-1919 metų kovų dokumentus, yra grubiausio Lietuvos istorijos falsifikavimo ir perdėm neteisingo vaizdavimo pavyzdys. Tauta yra apvagiama, jos istorija naujai pertaisoma pagal okupanto užuomaias, nuslepiant jos geriausią pastangą ir laimėjimus ryškiuosius epizodus.

Ką gi sako objektyvi, realiais faktais ir autentiškomis versmėmis paremta istorija? Trumpai. Neužteko juk pasauliui lietuvių tautos vardu pasakyti, jog naujai steigiamoji Lietuvos valstybė atsisiskiria nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis. Reikėjo Vasario 16-tosios akto žodžius gyvendinti. Reikėjo juos energingai paremti pačios tautos valia.

Gera yra žinoma, kaip karpralaimėjusi vokiečių militarinė valdžia 1918-ųjų gale ruošėsi Vilnių palikti, kai aplinkui komunistai ir svetimi gaivalai grėmo Gedimino sostinę, kur tik Lietuvos Valstybės Tarybos pastatytajai vyriausybei.

Kada 1919 metų pradžioje raudonieji užėmė Vilnių, nepriklausomos Lietuvos Valstybės Taryba ir Ministrų kabinetas skubiai išsikėlė Kauną. Bet ir čia reikėjo stipriai budėti, kovoti su netvarka ir destruktiviais elementais. Šie gi stengėsi kelti gimusių valstybės paskandinti anarchojos bangose, kad būtų galima atiduoti bolševikams. Jų kariuomenė slinko vis gilyn Lietuvoje ir siekė ją perskelti pusiau. Iki 1919 metų vasario pradžios rus raudonie-

donieji susp jo ateiti iki pat Tel-
ši .

ia v l buvo dramatiškas mo-
mentas, kuri lietuvi tautos is-
torijoje netr ksta, šalia negau-
saus ir lietuvi tautai svetimo
gaivalo bei suirut m gstan i iš-
dykautoj , kurie jieškojo raudon
n j skl Lietuvoje daiginti,
staiga iš jo viešumon pozityvios,
kilnios j gos. Jas ved nuo seno
paliudyta pasiaukojimo dvasia sa-
vo t vynei. Šitaip ir prasid jo Lie-
tuvos plote šviesos kova prieš iš
ryt nešamas tamsias galias.

Jau vasario pirmomis dienomis
1919-ais partizaniškose lietuvi
pirm j dalini kovose su bolše-
vikais pirmasis savanoris Povilas
Lukšys prie K daini savo krau-
ju užantspaudavo Vasario 16-sios
akto gyvendinim . Panaši auk
gyvenimas vis daugiau ir daugiau
reikalavo.

Bet kaip tik per šitas savano-
ri kovas, per iš ryt nešamo
raudono chaoso r kus vis labiau
švito art jan ios giedros spindu-
liai, nes vis daugiau ir daugiau
atsirado savanori . Pagaus j
b riai buvo ver iami kuopomis, o
kuopos tapdavo batalijonais ir
pulkais. Galima sakyti, jog visas
kraštas pabudo ir sujudo ginti
savo laisv s. Išlaisvintosios Lie-
tuvos plotas vis labiau did jo.

Pirmosios planingos karin s
operacijos prie Panev žio reišk
jaunutei Lietuvos kariuomenei di-
del laim jim ir jai kv p dau-
giau dr sos, kai iš raudon j bu-
vo atimtas pats miestas. Geguž s
m nes bolševikai jau buvo iš-
stumti ir iš Ukmerg s. Rugpi io
pabaigoje buvo laisvi ir Zarasai.

Leonardas Andriekus

D A I N A

Žinau, kad Lozori
Prik lei iš numirusi .
Ir seserys, jo verkusios,
Tuoju nurimo.
Kod l gi bangos taip raudoja mariose,
Kod l taip šaukia mano seserys:
N ra prisik limo?

Tai kas, jei akmenys
Prie mari juokiasi
Iš mano ašar , nukritusi
Ant karšto sm lio?
Aš nerimo daina, kan ioj prinokusia,
nukelsiu ruden , lyg karsto antvož ,
Nuo mirusi pavasari —
Prišauksiu vievers l
t višk s dirvas,
Ir jo balse
Pajus kiekvienas žem s gr das
Prisik limo pergal .

Iš naujo rinkinio

Saul Kryžiuose

Lietuvi kariai bei savanoriai ne
tik sulaik , bet taip pat atmuš
pro Vilni ir Daugpil Lietuvon
pl stan i komunist bang , ku-
rios vienintelis tikslas buvo kur-
ti ia jau Minske proklamuo-
Tarybin Lietuvos - Gudijos res-
publik , siekian i užgniaužti tik-
r sias nepriklausomyb s pastan-
gas.

Vos tik išmušus iš Lietuvos ko-
munistus, tuoju atsirado kitas
nepriklausomyb s priešas, kur
taip pat ginklu reik jo tramdyti.

Tai buvo po pirmojo pasaulinio karo Pabaltijyje lik vokie i kariuomen s daliniai. Prisijung prie rus kari , kurie Bermonto vadovaujami kovojo prieš bolševikus, šitie kariai band sivešpatuoti Pabaltijyje, taigi ir Lietuvoje. Jie sieke ia pastoviau sikurti ir stoji skersai kelio atbudusi taut laisvei.

Bet ir ia lietuvi tautos valia gyventi savo nepriklausom gyvenim pasirod žymiai stipresn negu jai priešingos j gos. Bermontininkai prie Radviliškio buvo sumušti ir išvaryti iš m s krašto. Paskutiniai j daliniai 1919

met gale (tiksliau — gruodžio 15) pasitrauk iš Lietuvos.

S kmingai nugal jus antr Lietuvos prieš , kovos už Lietuvos laisv dar nesibaig . Neišvengiamai teko kardus kryžiuoti ir su lenkais. Naujoji Lenkija buvo taciau atstatoma element , kurie santykiuose su Lietuva nieko sena nebuvo užmirš (jie perd m svajoto apie unijos laik valstyb s ribas!) ir dar nebuvo nieko nauja išmok (turiu galvoje lietuvi tautin atgimim !). Tad atsitatan ioji Lenkija nenor jo pripažinti teises gyventi atskirai Lietuvos valstybei.

NAUJOJI REZISTENCIJA LAISV S KOVOSE

IR TAUTINIO IŠLIKIMO SARGYBOJE

Dvidešimt met išgyvenome nepriklausomi. Per t , palyginti, trump laik pasiek me dideli laim jim kio, švietimo ir apskritai variose kult rinio gyvenimo srityse. Bet š. m. birželio 15 d. jau pra jo ir antri dvidešimt, kai nepriklausomyb iš dideli sutem nebeišeina, ši vasar b - t reik j koku nors b du prisiminti tuos dvidešimt met sunkios ir juodos okupacijos. Bet vis d lto nepaj g me joku reikšmingesniu ženklu tai padaryti, nei koku nors kolektyvinu leidiniu, ar koku paskait ciklu.

PASIDAVIMAS BE Š VIO IR
AIMANOS

Žvelgiant tuos du paskutinius dešimtmečius, m s

žvilgsnis iki šiol vis dažniausiai nukrypdavo kiet okupacij , kal jim bei priver iamojo darbo stovykl žiaurumus, brutal sovietinim , o ypa 1941 met birželio vidurio ir v lesnes (po1944) deportacijas. Aiman virtin , skundai ir pagr sti kaltinimai okupantui pasibardavo per min jimus, sukaktis, tautos šventes. Okupanto žiaurumui pavaizduoti ir sp džiui sustiprinti vis b davo žeriami didžiuliai ištremt j skaičiai. Kartais jau buvo galima pasidaryti išvad , kad "genocidas" Lietuvoje taut jau yra prived s prie visiško sunaikinimo. "Gal iš viso Lietuvoje jau neliko, ar neliks lietuvi ", paklausdavo su užuojauta ne vienas lietuvi tautos draugas svetur. Žinoma, rei-

kia labai apgailiestauti deportacij nuostolius, atskir šeim tragedijas.

Bet ir šitame okupacijos siaut jime, kurio ribas tiksliai iš tremties darosi sunku nustatyti, reikšmingiausias elementas atei iai yra tautoje išsilaikiusi rezistencin dvasia. Kol bus rezistencija lietuvi tautoje, kol ji sugeb s surasiti raudonajam "tvanui" pasipriešinti vairi form , jos nesunaikins n sunki okupacija.

Tad yra tikrai pribrend s laikas, žvelgiant tuos paskutinius du dešimtme ius, pirmoje vietoje sustoji prie žymi rezistencijos fakt , kurie atsistoja greta Piln Margerio aukos ir visada atmintinos knygneši ir Kraži skerdyni kovotoj dvasios.

Ir iš pa ios ken ian ios Lietuvos yra betarpiškai atvežtas ne vienas autentiškas pareiškimas, jog, užuot min j tr mimo dienas, laisvojo pasaulio lietuviai tur t labiau atžym ti didvyriška kankini mirtimi žuvusius partizanus. (Taip laisvajai lietuvi spaudai yra pareišk s Amerikos Lietuvos Atsiminim radijo programos direktorius Jok bas Stukas, kuris š pavasar lank si Kaune ir Vilniuje).

M s jaunoji karta, kuri dar pradžios mokykl Lietuvoje lank , kai 1940-j birželio m nes daug kas pasigedo nors "garb s š vio" galin io pasauliui parodyti lietuvi tautos rezistencij , aktyviai ima reikštis tremties periodikoie. Ji išeina, žinoma, su savo kritiškomis pastabomis.

Štai Metmen Nr. 2 (1960) jaunas rašytojas Algimantas Mackus savo straipsn ("Ties nepriklausomybe ir ties žem n ne augusia kar a") pradeda Jono Ais io strofomis iš Pilnatie:

Vienas kraujo lašas b t tave
nuplov s,

Bet varge jo vieno tu
pasigedai —

Nors stipryb s m m iš didžios
senov s,

Liko netes ti m s pažadai:::

Vien vienas žodis b t tave
apgyn s,

Bet varge jo vieno tu
pasigedai, —

Nors visi žad jom mirti už
t vyn ,

Liko netes ti m s pažadai.

Taip! Jaunoji generacija d l 1940 metais pasireiškusio pasyvumo dabar daro priekaištus vyresniajai kartai. Mat gyvenimas dažnai m gsta paradoksus ir savotišk ironij ! 1919 met didieji patriotai nedels ir ilgai nesvarst . Gal neatsirado j tarpe atsargi ir proting apskai iuotoj ir realist . Kas gal jo, šoko ginti Lietuvos! Tikrai ant vienos rankos piršt tada buvo skai iuojami Štabo karininkai, mok surašyti karo operacij sakymus. Už dvidešimtme io jau tur jome dešimtimis žymiais ordenais atžym t specialist genštabist . Jie, žinoma. sugeb jo ir gana aiškiai vertinti visus pavojus ir vaizdingai išd styti, kaip neprotinga b t gintis

Tautos nelaimis, žinoma, paprastai iš visuomenės, ypač iš jos pačios judriausios kartos, kyla skundas. Tad per 20 metų nėra dar pasiliovę priekaištai mūsų vadovaujantys kariuomenininkai, ypač tiems, kurie išliko nedeporuoti ar nebuvo išsiųsti vairius "kursus" Rusijon. Jiems tremtyje beteko rašyti apologinius atsiminimus ar per tautos ir kariuomenės šventes visuomenei pasakoti apie buvusią kariuomenės vaidmenį Lietuvos valstybės atstatant.

REZISTENCIJOS HEROJIŠKUMAS

Bet būt labai neteisinga per oficialaus nesipriešinimo faktą vertinti visos lietuvių tautos rezistencinį potencialą. Ir 1940 metų okupacijoje rezistencija greitai mirtimi reikštinga. Ji kaip tik prasidėjo tuose sluoksniuose, kurie buvo per daug lietuviškos mokyklos auklėtiniai, būtent, puskarininkai ir jauną leitenant kadruose, studentuose, vyresni klasi moksleivuose.

1941 metų birželio gale Lietuvių Aktyvistų Fronto krašte vykdytas sukilimas ir jo pastatytoji vyriausybė akivaizdžiai rodo, jog rezistencinis dvasia lietuvių tautoje tikrai nebuvo palaidota. Priešingai, ji išsiskleidė iki tol nežinomo formos po 1944 m. okupacijos.

Tai buvo herojiškas septynmetis aktyvus ir organizuotas rezistencijos. Aušrininkai žodžiais tariant, tai buvo mažo "uodo" energinga kova prieš didelį "siaubūnį". Tai buvo žymiausias ir kulminacinis lietuvių tautos pasiprieši-

nimo epizodas, kuris iš kiekvieno kovotojo pareikalavo aukštesnio fizinio ir tempimo, nepaprastose drosios mirties pavojuje, kaip ir sugebėjimo pačiam mirti paniekinti. Tai titaniška kova bevardži ir neapdainuotą didvyrių, kuriems negaliojo vadinamieji "gudruolių" parolai: jeigu negali priešais veikti, tai susidiki su juo.

Tai buvo anksnysis "karių tautos" tradicijoms toks išryškėjimas, kur herojiškas momentas pasiekiamas per viršūnę. Mirti vis dar galima spręsti: kalbėjimais, ištrūkimais, priveriamąjį darbo stovykloje. Anie drusoliai, žvelgdami kitomis akimis žmogaus žemišką egzistenciją, pasirinko aktyviausią formą, kuri terod keli ar žuvinu nuo priešais kulipkos ar pačiam beviltiškoje padėtyje slėptųje susisprogdinant, ar žstant per per kankinančius tardymus, ar paskui keniant dvidešimt penkeri metus priveriamąjį darbo sunkiai pakeliamą baudžiamą... Šitos rėšios rezistencija pralenkia visas iki tol mūsų istorijoje žinomas pasipriešinimo formas ir frontales kautynes.

Ar mes, tariamieji Lietuvos "ambasadoriai" svetur, kurie esame užsitraukę iš tautos pasitraukimo priekaištų jos sunkiausioje valandoje, galime imtis kalbėti ir vertinti partizanų žygius iš mūsų per daug saugios ir patogios emigracijos? Iš viso šia kyla klausimas, ar mes kada sulauksime laiko, kada galėsime pasakyti, jog ir mes turime teisę partizanų didžios kraujo aukos paliki-

m? Ar mes gal sime taip pat prisitaikyti prie to ateities turto paveldoj ?!

Jau pats vis an tautie i pasilikimas t vyn je, kai ji atsid r didžiausiame savo pavojuje, drauge reiškia jiems didel nuopeln ateiai, jeigu j kuris nepasimet klystkeliuose ir nenu jo priešui tarnauti.

PRIEKAIŠTAI ESANTIEMS LAISV JE

Anie beviltišk jung ken iantieji, kaip v l iš t vyn lankiusi - j girdime, su pagrindu dar pa b gusiems iš jos priekaišt . J tarpe jie rand ir toki veiksniai , kurie 1944 vasaros rezistencin je lietuvi spaudoje skelb atsišaukimus apie reikal pasilikti t vynes ginti, tuo tarpu jie patys es pasitrauk Vakarais. Tada Žemai i , ypa Plateli miškuose, jau bolševikams okupavus didel dal ryt Lietuvos, per 1944 met vasar nuostabiai greitai ir gana pavyzdinai susiorganizavo vadinamieji "Vanagai", v liau pagars j mišk "bunkeris " kovotojai prieš okupantus. Kai dalis j vad es greitai saugesn s vietos jieškojo, likusiems t vyn je beliko nelygioje kovoje laukti, kol jie bus, lyg lap s iš savo ol , "išr kyti", sugaudyti, išžudyti. Šitie vyrarai J. Ais io reikalaut "kraujo laš " yra atidav su kaupu...

Jeigu tik li min tam Lietuvos lankytojui J. Stukui, es ir dabar t vyn je tebekaltinami laisvojo pasaulio lietuviai, kam jie es per radij klaidin , aiškindami, jog greit ateisi išvaduoti... Tuo

b du es gražiausias Lietuvos jaunimas patik j s iš užsienio ateinantiems raginimams — b g s miškus, kovoj s, lauk s ir ten buv s žiauriai išžudytas. (J akimis, ia visu nuogumu iškyla jautrus klausimas, kurio ia pla iau neliesime, b tent, ar tremtiniai esame j viltis pateisin ?).

Yra neabejotin šaltiniai patvirtinti faktai, jog partizanai, kaip ir patriotin Lietuvos visuomen , ilgai t vyn je yra palaikiusi nuotaiikas, kad iš vakar ateis išvadavimas. Tam nusistatymui paremti kiekvienas ryškesnis šaltojo karo faktas (ypa 1948 tampa ar v liau Kor jos karas) buvo sau naudingai išaiškinamas.

Kas lie ia lietuviškuosius veiksnus, tai jie iš Vakar Europos labai ilgai netur jo su kraštu pastovaus ir tikro ryšio ir prie tokio visuotino ir nerealaus nusistatymo palaikymo negal jo reikšmingai prisid ti. Matyti, ta iau tokie priekaištai Lietuvoje dabar dar iškyla, kai iš arti ryškiai matomi ir apgail tinai dideli, tiesiog tragiški nuostoliai, kuri beprasmiškum kaip tik ten norima patikimomis progomis prisiminti.

Šitokiose tad gana nepalankiose aplinkyb se reikia imti vertinti jau lietuvi tautos praeitin nu jusi partizan veikl , nors tokiam vertinimui vis dar n ra tikros ir objektyvios istorin s perspektyvos. Ar buvo, pav., galima tuojuo po Kraži vyki tiksliai vertinti j istorin reikšm ? Ar gal jo Durb s laim tojai nujausti, kad j sm giai stipriai sul tino rytu-

se germanizacijos proces ir ordino vykdom kolonizaciją? Tikrosios laiko perspektyvos neturime ir šiuo jautriu klausimu, nors jis mus iki sielos gelmi jaudina nuo pirm j tremties met -

Antra, taip pat svarbus dalykas: mes žinome labai nedaug ir tik fragmentariškai apie tai, kas d josi pa ios didžiosios rezistencijos metais. Didel daugum kovotoj , kurie kartais aplinkai tik savo slapyvard tepaliko, prideng vel na. Jie nusineš nebylius kapus svarbi , tiesiog dramatišk kovos moment . Štai stovime prieš herojiškos kovos paslaptis miškuose, kur apsuptose sl ptuv se arba apie jas vyko pa ios didžiosios tragedijos.

Jeigu apie metai iš met besikartojan ius kryžiuo i žygius Lietuvon mums taip r pestingai užrašin jo paties ordino kronikos, tai ši kart esam ypatingai nelaimingoje pad tyje. Neturime joki , nors ir inventorišk , duomen . Nežinome n apytiksliai auk skai i !

Be to, dar yra kitas žymus skirtumas. Kryžiuo iai negal davo susilaikyti apie nars , nors ir nekrikštyt prieš riteriškais žodžiais neatsiliep . Iš j graži posm sužinome ne tik apie Margir , bet ir apie kitus dr sius žygius pagoni , kurie juk iš esm s, kaip didžiausieji Dievo karalyst s priešai žem je, vidurini amži krikš ioniui tur jo b ti nepriimtini. O kronistai vis tik iškeldavo — ir tai sutinkame dešimtimis

kart — patyrus ir kariauti mokant prieš .

PARTIZAN ŽYGI NIEKINIMAS IR ISTORIJOS KLASTOJIMAS

Visai kitaip yra okupuotoje Lietuvoje su partizan dr siausiais žygiais. Falsifikuojant visa, ypa naujausi Lietuvos istorij , vis partizan veikal siekiama iš pagrind suniekinti. Jie nuolat spaudoje ten yra pristatomi kaip didžiausi nusikalt liai, vadinami paprastai banditais, kuriems priskiriami neb ti, iš piršto išlaužti nusikaltimai. Šitaip norima — ir dabar vis pastoviai siekiama — šmeižt negarb je paskandinti šviesi j atmint kovotoj , kurie sud jo aukš iausi žemišk kain t vyn s ir jos laisv s labui.

Kvodami su partizanais, soviet organai iš vis j g rinko apie juos visoki galim medžiag . Paspildydami j per žiaurius tardymus iš paimt išgautais duomenimis, jie tik dešimtme iui prajus m savaip sudarkyt ir pusiau falsifikuot medžiag skelbti savo dienraš iuose ir žurnaluose. Tuo b du jie nori dabar parodyti, jog jie žino, visk yra susek ir iššifrav , kas tik kur yra band s prad ti konspiratyvin antikomunistin veikal .

JIE VEIK MIRTIES BAIM

Šitaip stovime ties retai pasitaikan ia pad timi, kad partizan veiklai nors kiek tiksliau pavaizduoti ir jai vertinti mažai teturime duomen . Net nesam padar bandym nors kiek tos mažiau žinomos medžiagos sutelkti, taip,

kaip, pvz., yra padar latviai, nors j partizaninis jud jimas nepalyginamai silpnėsnis buvo. Štai magistras Adolfas Šild Stockholmė 1960 pavasar išleido knygy Važu rav ji —Grandini sutraukytojai!). Žymusis partizan vadas Daumantas, kuris 1951 pavasar krito kaip išdavimo auka, paliko mums brang didel s aukos testament . Aš turiu galvoje tremtyje išleist knygy "Partizanai". Joje žymusis partizanas t ra apžvelg s tik trejus pirmuosius partizan veiklos metus. Jis labiau išryškino, kaip buvo vykdomas pasipriešinimas Priėn ir Kazl R - dos giri tam tikruose rajonuose. Bet vistik iš Daumano knygos, iš atskir Vakarų at jusi nuotrup , net iš pa i bolševik Tiesoje paskelbt dviej tuzin straipsni ("Vanagai iš anapus") galima pasidaryti kai kuri išvada . Atskiri faktai primena, o kartais ir pereina, anas nuostabias m s romantik išgarbintas 14-jo amžiaus kovas su kryžiuoiais, kada b relis ryžting kovotoj iš paskutini j gindavo koki pilait .

Lietuvos partizan kovos ir j kartais normaliomis žmogaus gyvenimo aplinkyb mis sunkiai bevertinamos pastangos savo pavojingumu ir kovotoj parodytu dr sumu dažnai viršija paprast kar ar jo metu vykusi apsupimus pa ius žinomiausius epizodus. Jeigu gausus priešas, kurio municijos ir puol j rezervai neriboti, prisiartina pagaliau su automatiniais ginklais prie pasiryž li sl ptų s per keliasdešimt metr ,

paskutiniems išb gti jau neb - ra jokios vilties. veik mirties baim , jie kovoja iki paskutiniojo šovinio. Tokie kovotojai pagaliau žino, kad jiems jokio kito kelio neb ra! Miškas nuo 1945, o ypa nuo 1946 Lietuvoje buvo sutraukt s narsaus jaunimo, kuri labai maža dalis tepaklaus amnestijos atsišaukim , kai dauguma terado keli mirt ar sunkiausius priver iamuosius darbus 25-iems metams.

Lietuvos partizan pad tis daugeliu atžvilgi buvo nepalyginamai sunkesnė negu an II pasaulinio karo partizan vairiuose Europos kraštuose. Lietuviams partizanams kaip tik reik jo išsilaikyti priešo užimtame krašte eil met ir tada, kai pašon je nebeliko juos palaikan io fronto. Nebeliko pagaliau ir jokios valstyb s bei j gos pašon je, kuri lietuvius partizanus remt . Reikia tikrai steb tis, kaip gal jo partizanai tiek ilgai vykdyti savo rezistencij , kai viltys sulaukti pagalbos iš Vakar vis labiau dar si iliuzoriškos.

Jeigu maisto klausimas dar nebuvo toks aštrus, ypa kol kininkai nebuvo suvaryti kolchozus (pla iai išsivyst s partizan veikimas, be kitko, gerokai sutrukd s 1947-8 metais kolchoz steigim , tai municijos, ginkl , medikament atžvilgiu pad tis dar si vis labiau ir labiau kritiškėsn . Be to, lyginant su II Pasaulinio karo partizanais, Lietuvos partizanai ir kitu atžvilgiu tur jo daug blogesn pad t. Išskyrus kelis didesnius mišk masy-

vus, j veikimo plotas buvo gana siauras. Nebuvo ia Jugoslavijos partizanams patogi kalnyn ir vingiuot tarpekli bei sunkiai - zengiam skardži ir šlait , dengiam tanki mišk .

KRITUSIEJI IŠ KAP BYLOJA GYVIESIEMS

Nemin dami pla iau atskir jaudinan i epizod , tur tume ia ta iau sustoti ties vienu svarbiu klausimu, b tent, kokios takos dar ir tebedaro krašte ir tremtyje lietuvi visuomenei, ypa jos br stan iam ir mokykl lankaniam jaunimui, didel s partizan aukos? Tas aukas aš nor iau palyginti su kryžiuo i kar aukomis! Tat, kiek daug tas lietuvi patriot kraujas taigoja Lietuvoje likusi j tautie i , ypa jaunuomen s, patriotin nusistatym ?

Yra žinomas faktas, kad Lietuvoje yra stipriau išryšk jusi santykiuose su rusiškuoju bei bolševikiniu elementu lietuviškoji linija. Už t vyn pralietasis kraujas daro savo takos! Tiesa, jau bus greitai dešimtmetis, kaip turgaviet se nebeišstatomi paniekai nežinom j didvyri lavonai. Gal jau visai ir nebeliko ko beinštatyti, nes tauta per jo pasyvi rezistencij .

Bet kritusieji iš kap byloja gyviesiems! Kod l tik dabar bolševikams taip labai prireik šmeižti, pulti ir niekinti partizanus spaudoje Kod l tik po devyneri met tebuvo paskelbta eil straipsni apie Juozo Lukšos ir Juliaus But no žuvim , iš vis j -

g stengiantis juodu suniekinti ir parodyti perd m svetim valstybi agentais, parsidavusiais už pinigus.

Visa tai tik gali b ti rodymu, kad t vyr atminimas geros valios lietuviuose yra šventas. Kaip tik iš min t Tiesos straipsni ("Vanagai iš anapus") patys komunistai neju iomis parodo, kokias dideles j gas bolševikai buvo sutelk , kad tik gal t pagauti Lukš

Neužteko lietuvi tautos partizanams veikti panaudoti por specialii divizij , neužteko vis Lietuv apraukti specialii dalini partizanams gaudyti — "istreibiteli " (vad. "stribok ") tinklu, neužteko panaudoti miškuose specialiai apmokytus šunis ir t. t. Reik jo dar imtis klastos ir žemos diversijos.

Šalia vairi kit priežas , d l kuri m silpn ti partizan veikimas, reikia pažym ti ypating bolševik kovos klast . Jau 1945 vasar Kazl R dos miškuose j pasi sti apsimit liai "partizanai" žiauriai išžud patriot partizan b rel, kuris leidosi pirm j gera valia tikinamas. Toji diversin ir klastinga sistema, kuri tur jo paralyžuoti ir siaurinti partizanin veikim , vis labiau ir labiau buvo naudojama 1949-51 metais.

Tiesa, partizan vienetai dar si vis labiau uždari, surinkti iš patik tini , turin i slapyvardžius ir žinan i dažnai kei iamus slaptazodžius. Bet savais tardym bei kankinim ir kitais klastos metodais bolševik agentai prieidavo

ir prie pa i slaptažodži . Pas ryšininkus ar net pa ius kovos vietetus atsi sdavo savo gudriai apmokytus išdavikus, kurie tam tikr laik neva nuoširdžiai bendradarbiaudavo. Kai dar kuriuo nors b du bolševikams m tarnauti kuris ryšininkas, partizaninis veikimas buvo išstatytas didžiausiems pavojams, kur kovotojas gyvas begal jo laikytis jau tik savait mis, ar por m nesi .

Patys komunistai yra dav , kad ir gudriai sujauktos medžiagos — ir gana gausios — kaip išdavimo aukomis krito Lukša ir But nas. Bet toki išdavim buvo žymiai ir daugiau! Šitokios pragariškos klastos pas koje žuvo ir žymus partizanas “Beržas” ir eil kit vad , ilgame i kovotoj , arba jie pateko sp stus. Esam kovos vienet , slapyvardži ir slaptažodži sistema toliau nebega- l jo išsilaikyti.

„MES MIR ME, KAD J S LAISVI
GYVENTUM TE”

Min jau, jog ne kart yra kalbama apie tokios aukos beprasmiškum . Bet ar mes galime taip klausim statyti? Kai 1919 met savanoriai aukojosi, j žygiai reikšmingai prisid jo, kad per dvidešimt met Lietuvoje buvo išaugintos kelios patriotin s kartos. Nepriklausomybi tur jo išaugti jos ger j vaik -karžygi krauju palaistyta, taip kaip m s m giamoji žalioji r tel , anot dainos, išauga kar iomis ašar l mis laistoma.

Daugelis gerai prisimename: kai prie Nežinomojo Kareivio ka-

po — ant aukuro Kaune (jis okupant išardytas!) vakarais pasmilkdavo eglėšaki d mai, pagarbiam ten atsistojant Radviliškio, Giedrai i , Širvint kautyni invalidams, jie primindavo anuos por t kstan i nepriklausomyb s kovose žuvusi kari . Jie savo gyvyb s auk prasmino ne tuo, kad jie stojo su ginklu prieš kitus, bet tuo, kad jie patys nepab go už t vyn mirti, kad kiti gal t laisvai gyventi.

1941 pirmomis karo dienomis vienas iš 73-j Raini miškeliu kankini ant etninio puoduko Telši kal jimo cel je paliko išraiž s žodžius “Mes mir me, kad J s laisvi gyventum te”. Su tokiu nusištatymu, be abejo, žuvo ir m s partizanai, kuri susitikimus su mirtimi prideng miškas, ir piktos priešo pastangos j atminim suniekinti visai nepasisek .

Šiandien dar nesame pilnai paj g s iš arti (esame dar tikrai perdaug arti! tos aukos istorin s prasm s vertinti. Bet ia nor tume su vengr sukil liu pakartoti šird verian ius žodžius:

“Motin, yra ir mirtyje vilties!”

Tokia viltis mumyse palaiko ir tik jim lietuvi tautos ateitimi, kaip idealist pasiryžimas ir j stipri viltis išved lietuvi taut iš I Pasaulinio karo chaoso,

Kartoju: kartais tautos istorijoje b na moment , kada mirusieji stipriau prakalba negu gyvieji. Prakalba jie tada, kada j gyvieji tautie iai supilk j , ima gl bti, (Pabaiga 51 puslapy)

Lietuviai ir demokrat partija

MAŽUM VAIDMUO AMERIKOS POLITIKOJE

Tomas Remeikis

Bendrais bruožais kalbant, Amerikos tautinis mažumos savo interesus gina dviem būdais: aktyvia veikla pagrindiniame politiniame partijose ir taip vadinamu "lobbying" (taka), t. y. ekstralegaliniu valstybės pareigūnų tikinėjimu ir spaudimu. Vartojamas metodas priklauso nuo mažumos dydžio, susiorganizavimo ir socialinio-ekonominio portreto. Juo mažesnis grupis, juo ji daugiau priversta naudotis "lobby" veikla, nes Amerikos rinkiminė sistema pagrįsta teritoriniu atstovavimu, kuris neleidžia proporcingai reprezentacijos rinktose pozicijose.

Lietuvi Amerikoje atveju, galima teigti, s kmingiausias intereso gynimo kelias yra neformalaus spaudimo ir socialiniai kontaktai. Visos Amerikos mastu lietuviai sudaro užtektinai imponuojančio dydžio grupis, kuri Amerikos politikai jau kreipia dėmesio. Kadangi ir daugelio kitų Rytų Europos mažum interesus dažnai sutampa su lietuvių, Amerikos politikas, ignoruodamas lietuvių pageidavimus, dažnai gali užsitraukti ir kit mažum nemalonai. Kersteno Komiteto sudarymas yra geriausiai žinomas tokios ekstralegalinės takos rezultatas.

S kmingiausi tautiniai interesai gynimui partijos kanalai randami lokalinėje Amerikos politikos plotmėje. Amerikos politiniai partijų organizacijos tarnauja kaip pagrindiniai kanalai mažum socialiniams, politiniams kilimams, jų pagrindiniams kasdieniniams reikalavimams užtikrinimui. Politinis partijos nacionaliniu mastu tampa suinteresuotos mažumomis tik rinkimų metu, kada joms reikalinga mobilizuoti mažumas savo interesams. Partijos todėl suteikia mažum vadovams galimybes išreikšti savo nuomonę ruošiant partijos programas ir paprastai jas inkorporuoja kelet mažum reikiamam principu. Realiai žvelgiant, tuo ir baigiasi mažum taktika per politines partijas nacionaliniame plotmėje.

TOMAS REMEIKIS

Illinois universitete baigia rašyti disertaciją politini mokslų daktaro laipsniui gauti. Jo straipsniai dažnai pasirodo akademinio jaunimo žurnaluose. Jaunosios kartos intelektualas ir visuomenininkas, ypač žinomas savo veikla skaut akademik tarpe ir Lietuvi Studentų Jungoje JAV.

Mažum ir tautybi skyriai tautiniuose komitetuose

Maž janti imigracijai, imigrant vaikams bei an kams kylant geresnes socialines policijas, tautini mažum politinis s moningumas ne maž ja, bet did ja. Antrosios kartos tautini mažum vadovai b na užtektinai išsilavin ir labiau s moningai supranta savo interesus ir j pasiekimo b dus. Jie paj gia išvystyti didel spaudim , reikalaudami, kad partijos patenkint j interesus. Ta naujoji imigrant karta, tur dama jau išsilavinusi ir kvalifikuot žmoni vairioms politin ms pareigoms, atsiduria pozicijoje, iš kurios gali efektyviai daryti takos partij vadovyb se.

Lyg ir pripažindamos spaudimus, kylan ius iš tautini , rasini ir religini mažum , Amerikos partijos bent nuo 1946 m. savo centrini organizacij ved skyrius, kurie r pinasi mažumas mobilizuoti partijos naudai. Be to, jau vien tik apie tautines mažumas kalbant, jokia partija j negali ignoruoti, nes jos sudaro apie 20% Amerikos balsuotoj . Tod l ir respublikonai ir demokratrai turi savo tautybi skyrius prie nacionalini komitet .

Nuo maždaug 1948 m. rinkim Amerikos partijos progresyviai daugiau ir daugiau d mesio skiria mažumoms. Nacionalinio komiteto biurokratija ir organizacija, susijusi su mažum reikalais, buvo ple iama. Šioje srityje ypatingai daug pasidarbavo respublikonai, padarydami tautybi sky-

ri nuolat veikian iu organu. Demokratrai savo tautybi skyri suaktyvina tik rinkiminius metais. Respublikonai, siekdami atpl ši didesn mažum balsuotoj skai i nuo "Roosevelto koalicijos", ypatingai išvyst veikl mažum tarpe, kai tuo tarpu demokratrai, pasitik dami savo socialin s-ekonomin s politikos patrauklumu, socialiniai blogiau stovinioms Amerikos mažumoms, o taip pat pasikliaudami vietini demokrat "mašin " sugeb jimais mažumas išlaikyti demokrat tarpe, mažiau kreip d mesio mažumas. Bet po 1952 ir 1956 m. pralaim -jim , kuri metu Roosevelto sulipdyta koalicija m byr ti, demokratrai v l prad jo daryti tiesioginius bandymus išlaikyti mažumas savo tarpe.

1956 m. rinkimin s kampanijos eigoje demokratrai išpl t savo tautybi skyri ir paskyr Michigano gub. G. Mennen Williams pirmininku. Michael Cieplski iš New Yorko jau nuo 1948 m. buvo skyriaus direktorium. Lietuvos atstovavo dr. P. Grigaitis, M. Kižyte, A. Varnas. Tie patys žmon s lietuvi interesais prie tautybi skyriaus r pinasi ir 1960 m.

Kokios to skyriaus funkcijos? Per š skyri Demokrat partijos vadai yra informuojami apie mažum nuotaikas, j pageidavimus ir reikalavimus. Iš kitos pus s, per š skyri Demokrat partija gali pasiekti ir mažum narius. Mažumams leidžiami special s pranešimai ir broši ros, stebima, kad mažum žmon s registruo-

t si balsuoti (mažumos paprastai negausiai registruojasi) ir bendrai per savo tautybės direktorius prieinama prie tautybių spaudos.

1956 m. rinkimų metu lietuvių sekcija nuveikė nedaug. Tada tautybių skyrius paruošė svarbesnį m tautybėms vairius rašus, bendradarbiavo su maždaug 500 laikraščiais ir bandė užmegzti ryšius su tautybių vadovais.

Ši metų rinkimai

1960 m. rinkiminei kampanijai dar tik prasidedant, demokrat prezidentinis kandidatas sušaukė mažum konferenciją Hyannisport, Mass., rugpjūčio pradžioje, kurioje dalyvavo per 50 atstovų. Lietuvių atstovais buvo adv. John Grigalus, senas Kennedy pažįstamas, šiuo metu einantis Massachusetts valstijoje attorney padėjėjo pareigas, M. Kižytis, A. Varnas ir dr. P. Grigaitis. Konferencijoje Kennedy išdėstė savo užsienio politikos pažiūras, užtikrino, kad nesutinka su status quo Rytų Europoje, ir turėjo spaudos konferenciją. Kennedy paprašė, kad kiekviena tautybė paruoštų trumpą memorandumą, išdėstant grupės pageidavimus, o lietuvių grupei pareiškė, kad "mūsų platformoje pasižadama pagreitinti visomis garbingomis ir atsakingomis priemonėmis tą dieną, kada Lietuvos vyrai ir moterys, kartu su kitomis laisvą mylinėmis tautomis Baltijos srityje gyvenančios laisvą ir teisėtumą" ir kad jokių būdu nesutiks su status quo Rytų Europoje.

1960 m. rinkimuose demokratų vadovybė labai vikriai kreipėsi tautybių atstovus, patvirtino savo nusistatymus vairiais tautybėms ir paimais klausimais, išklaušė pageidavimus. Žinoma, sunku pasakyti iki kokio laipsnio ši konferencija ar tautybių skyrius nustatė ar pakreipė partijos vadovybės politiką. Tačiau viena yra aišku — partijos vadovybė yra linkusi išklaušyti tautybių reikalavimus ir daugumoje atvejų juos net viešai išskelti ir paremti. Tuo būdu tautybių skyrius prie Demokratų nacionalinio komiteto tapo dar vienu kanalu lietuvių interesams pristatyti ir ginti. Iš lietuviško taško žiūrėti, tai labai teigiamas reiškinys. Iš kitos pusės, ir Demokratų partija per šį skyrių sudarė sau geresnes garantijas, jog lietuvių kilmes piliečiai pabalsuos už demokratų kandidatą. "Ranka plauna ranką" yra vienas iš pagrindinių Amerikos politinio proceso principų.

"Nepolitiniai" piliečių komitetai

Demokratų centriniai organai ir kitiats būdais bando paveikti mažumas savo programa. 1960 m. rinkimų metu, kaip ir kitais rinkiminiais metais, buvo sudarytas vadinamasis piliečių organizacijų tinklas Kennedy kandidatų rėmimui. Su žinomais lietuvių demokratų veikėjais pagalba ir iniciatyva tokiems lietuvių "nepolitiniai" skyriai Kennedy kandidatų rėmimui buvo steigti didesne lietuvių kolonijose. Tokiems skyriams koordinuoti ir rinkimų cent-

ro instrukcijom bei informacijai perteikti, o taip pat lietuvi rinkimin s akcijos strategijai ir taktikai nustatyti ikagoje veik centrinis komitetas — Lithuanian American Committee for John F. Kennedy. Jam pirmininkavo K. Žirgulis, o vykdom j komitet jo žymesnieji lietuviai demokrat tai — A. F. Wells, J. Juozaitis, J. T. Zuris, dr. P. Grigaitis ir kiti.

“Nepolitiniai” pilie i komitet tai yra pagalbiniai rinkimin s kampanijos organai. Jie neturi jokios rol s demokrat politikos ar strategijos nustatymui. Lietuvi atveju centrinis komitetas ika-

goje formuluoja rinkimin strategij lietuvi tarpe. Kokia tad yra nauda lietuviams organizuotis ir remti kandidatus, jei neturi ypatingo balso, nustatant partijos politik ? Nauda atsiranda po rinkim , kada laim j s kandidatas retai neatsilygina koku nors b - du tiems žmon ms, kurie pad jo jam rinkimus laim ti. Per tokius žmones atsiranda galimyb s sudaryti kontaktus, pasidaro prienami partijos vadovai. Visa tai nepaprastai reikalinga, kada lietuvi bando savo reikalus ginti ar kongrese, ar tai prezident roje, ar tai vietin je politikoje.

EUROPOS IR AMERIKOS PARTIJ SKIRTINGUMAI

Europoje partijos programa yra veiksmo planas, Amerikoje — partij sudaran i j interes apjungimas

Partij platformos

Paprastai europietis interpretuoja Amerikos partij platformas europietisk partij program mastu. O tai yra didel klaida. Jei Europoj partijos programa, sakysim, socialist , priimama kaip veiksmo **planas**, kuris beveik kaip taisykl vykdomas partijai rinkimus laim jus (plg. Anglijos darbie i program ir veiksmus), tai Amerikos partij programos atlieka kit funkcij - Jos apjungia **partij sudaran i interesus**, konsoliduoja tuos interesus rinkiminei kampanijai, ir d l to yra labai

bendrinio pob džio. D l to partijai laim jus, jos programa gali b ti tik iš dalies gyvendinama. Tod l ir abiej didži j Amerikos partij platformos paviršutiniškai atrodo labai panašios. Tokios jos ir yra, jei jas giliau nepažvelgiama. Neži rint to, kad tikri esminiai skirtumai tarp demokrat ir respublikon platform egzistuoja. Partij platformos d l savo bendrumo ir abstraktumo neišreiškia partij savit paži r vairiais klausimais. Gal tume pasakyti, jog respublikonus charakterizuoja “individualin s laisv s” principas, gi demokratu s “socia-

lin s gerov s" principas. Tie principai yra pagrindas skirtingam partij praktikavimui ir vairioms visuomen s dalims ir skirtingam valdžios rol s visuomeniniame procese supratimui. Demokratai iškelia federalin valdži kaip pagrindin veiksn , gi respublikonai tai programai vykdyti labiau nori remtis valstij ir vietin s valdžios organais.

Dabar pažvelkime, koki u b du Demokrat partija suformuluoja savo "oficial " veid ir koki rol partijos platformos sudaryme vaidina lietuviai.

Amerikos partijos platforma yra pagrindinis visuomen je egzistuojan i interes derinys. Šis derinys yra suformuojamas prieš nacionalin partijos konvencij . T uždavini atlieka specialus organas, kur sudaro nacionalinis komitetas. Sudarytasis organas išklauso vairi sri i žinov ir grupi atstov pasi lymus. Tokiu b du vairios interesin s grup s turi prog išvystyti didžiausi tak platformos formulavimui. Ir lietuviai tiek respublikon , tiek demokrat atveju gina savo interesus platformos komitete.

Lietuviai platform formulavime

ia jau galima pasteb ti vien ypating žym : lietuviai prieš demokrat ir respublikon komitetus reiškiasi ne kaip demokratai ar respublikonai ar politini Amerikos lietuvi klub atstovai, bet kaip lietuvi interesin grup . Specifiniai, ši interes grup yra

ALT-as, kuris per savo sekretori dr- P. Grigait paprastai pristato ir respublikonams ir demokratams identiškus pasi lymus, lie ian ius pagrindinius Lietuvos laisv s reikalus. Nenuostabu, kad abiej partij platformos lietuvi reikalu esm je b na tos pa ios.

Kiek partijos kreipia d mesio interes pageidavimus, matome 1956 m. demokrat platformoje. Platformos komitetui per ALT-to sekretori dr. P. Grigait buvo pateikta visa eil pasi lym , kuri keletas buvo parafrazuoti ir traukti platform , štai viena demokrat partijos 1956 m. platformos ištrauka. Toliau skliaustuose originalus ALT-to pasi lymas demokrat platformai.

"We rededicate ourselves to the high principle of national self-determination, as enunciated by Woodrow Wilson, whose leadership brought freedom and independence to uncounted millions. It is the policy of the Democratic Party, therefore, to encourage and assist small nations and all peoples behind the Iron Curtain and outside in the peaceful and orderly achievement of their legitimate aspirations toward political, geographical, and ethnic integrity..." (The Democratic Party reiterates its pledge to uphold the right of national self-determination as a universal principle, first proclaimed by President Wilson and subsequently adopted by all the civilized world and incorporated in the Charter of United Nations. This basic right should

be granted to every nation imprisoned within the communist empire in Europe and Asia and also to the nations struggling for liberty in other regions of the world). Demokrat platformos tekstas yra aiški ALT pasiūlymo parafras. Toki parafrazi randame ir daugiau.

Ši met platforma

Ruošiant 1960 m. demokrat platformą, taip pat per ALT-t buvo pasiūlyti memorandumai Demokrat regioninei konferencijai Detroite, nacionaliniam komitetui ir platformos komiteto pirmininkui Chester Bowles. Rezultatai šiais metais abiejų partijų platformose tie patys: Ryt Europos problema specifiskai vos užsiminta, nors abi partijos plačiai kalba apie santykius su komunizmu.

Lietuviai turi galimybę ginti savo interesus ir per demokrat ir per respublikon platformas. Bet turint minty platformą politinė funkcij, galima suabejoti platformose išreikštą nusistatymų politiniu svarbumu. Tačiau, nors partijų pažadai lieka dažnai ne-realizuoti, tie pažadai ir nusistatymai yra reikšmingi kitu atveju: jie formuoja tam tikrą pažiūrą Ryt Europos sutvarkym — esame išskiriami iš Rusijos ir mums pripažįstama bent moralinė teisė nepriklausom gyvenim. Kadangi platformų tekstai plačiai paskleidžiami rinkimų metu, galima teigti, kad pozityvus nusista-

tymas Ryt Europos klausimu yra nemažas laimėjimas lietuvių propagandiniame kare.

Nors lietuvių taka ir sėkmingai pasireiškia rinkimų platformos formulavime, betgi yra svarbesni demokrat partijos organai, nustatantys partijos politiką, kuriuos nra daroma jokia taka. Turiu minty Demokrat patariamąjį nacionalinį komitetą (The Democratic National Advisory Council), kuris apjungia žymiausias partijos figūras politinėje krypties nustatymui, opozicijos kritikai. Panašų organą turėjo ir Respublikon partija, kada prieš 1960 m. konvenciją buvo sudarytas komitetas suformuluoti partijos programą sekantiam dešimtmėčiui. Tas komitetas, pavadinamas Republican Committee on Program and Progress, turėjo didelį taką nustatant Nixono programą ir partijos platformą. To komiteto padalinio, kuris svarstė Amerikos saugumo ir taikos programą, vicepirmininku buvo Lev Dobriansky, Georgetown universiteto profesorius ir Ukrainiečių kongreso pirmininkas. Toki strateginė poziciją užėmė ukrainietis galėjo padaryti didelį taką respublikon užsienio politikos nustatyme. Lietuviai, deja, iki šiol dar nepajėgė bet kurios partijos strateginėje pozicijoje taisyti žmogaus, kuris takingai dalyvauja partijos politikos nustatyme. Kol kas turime veikti netiesioginiai — per kontaktus su mums palankiais partijos vadovais.

AMERIKOS LIETUVI POLITINIS ORIENTACIJOS BRUOŽAI

Kokie veiksniai kreipia Amerikos lietuvių viešą ar kitą politinį partijų

Amerikos lietuvių politinį orientaciją nustatė ir dar nustatė bent trys veiksniai: socialinio-ekonominio lietuvių padėties, jos moninga valstybinė filosofija ("welfare" valstybei prieš individualizmą), valstijai teisės ir politinis partijos pozicija Rytų Europos klausimu. Bent šie trys veiksniai saviškai kreipia lietuvių vieną ar kitą politinį partijų. Jeigu sociališkai-ekonomiškai blogiau stojusiai senajai lietuvių imigrantų kartai federalinis valdžios tiesioginis sikišimas socialinio ir ekonominio krašto gyvenimui reiškia socialinio gerbavimą, tai naujajai ateivijai, kuri ekonomikai iš karto geriau sitais, vidaus politikos klausimai nerūpi. Jai dmesio centre užsienio politika. Ir tai suprantama. Naujasis ateivis pirmoje eilėje politinis pabėgėlis ir tik antroje — imigrantas. Nenuostabu, kad ir naujų ateivių dominuojama spauda terašo beveik vien užsienio politikos klausimais.

Ankstesnieji imigrantai

Ankstesniųjų lietuvių imigrantų karta buvo viena iš lojaliausių vadinamosios "Roosevelto koalicijos" grupių iki maždaug 1950 m., kada toji koalicija pradėjo byrėti. Šio irimo procesą ypač stipriai pagreitino Eisenhowerio asmenybė, kuri atrodė esanti virš partijų. Dailis "senųjų" lietuvių demokratų balsavo už Eisenhowerį. Jis spausdinamoji statistinė lentelė

(lentelė d. 39 puslapyje) rodo Eisenhowerio asmenybės patrauklumą, ypač lietuvių apgyventame Marquette Parko rajone ikagoje. Lentelė iškelia ir domėjimąsi: kodėl ikagos Bridgeporto lietuvių ir toliau pasilikimo stiprą demokratizmą? Jis kaip tik išskyla socialinio-ekonominio klausimo reikšmę politikoje.

Kurie pažįsta Bridgeporto ir Marquette Parko lietuvių apylinkes, turės pripažinti, kad jos labai skirtingos. Bridgeporto apylinkės gyventojai yra daug žemesnėje socialinėje-ekonominėje padėtyje negu Marquette Parko. Galima teigti, kad Bridgeportas dar tebėra senųjų imigrantų rajonas, žemesnės vidutinės klasės, kai tuo tarpu Marquette Parkas jau yra vidutinės ar net aukštesnės vidurinės klasės gyventojų rajonas, antros-treios lietuvių amerikiečių kartos gyvenvietė. Nuo tokių socialinio-ekonominio skirtumų gerokai priklauso ir partiniai skirtumai. Jei senoji ir jauna karta buvo demokratai, tai socialiniais-ekonominiais sumetimais (kaip kad dar ir dabar yra Bridgeporte lietuvių), tai šiaudien daugiau pasiturinti vidurinės klasės antroji ir trečioji lietuvių karta tampa daugiau ir daugiau respublikoniškai pažiūri. Su socialinio-ekonominio statuso kitimu kinta ir demokratų partijos patrauklumas.

1956 m. balsavimo rezultatai dviejuose lietuvi rajonuose ikagoje: Marquette Park — Ward 13 ir Bridgeport — Ward 11.

Rinkimine apylinke (Precinct)	Stevenson (D)	Eisenhower (R)	A. G. Kumskis (D) Sanitary Dist. Truster	F. T. Delany (R) Sanitary Dist. Truster		
48	253	328	278	289		
49	191	236	199	218		
50	156	308	164	280		
51	132	266	157	228		
68	213	235	239	182		
82	111	214	132	186		
Viso 13 Warde	20.702	29.528	23.945	24.301		
16	198	146	212	117		
17	293	160	318	117		
57	190	83	208	52		
59	157	169	194	121		
62	220	155	242	123		
Viso 11 Warde	15.534	11.191	16.793	8.688		
Ward	Prezidentinis kandidatas		Kandidatas JAV senat		Kandidatas Illinois gubernatorius	
	Resp. %	Dem. %	Resp. %	Dem. %	Resp. %	Dem. %
Ward 11 Bridgeport	41,9	58,9	34,8	65,2	32,7	67,3
Ward 13 Marquette Park	58,8	41,2	49,6	50,4	45,1	54,9

Neži rint ekonomini ir socialini veiksniai svarbumo, Amerikos lietuviai taip pat buvo ir yra savotiškas nacionalistas, nes kada kandidatais išstatomi lietuviai, neži rint kuriai partijai priklausyt, lietuviai gyvenamose vietose jie gauna lietuvi balsus. Tai ypa ryšku ikagoje, kur Respublikon partija, daugiau palaikydama lie-

tuviai kandidatus, paj g pabraukti net lietuvi demokrat balsus. Olio ir Brenzos vardai yra tikinantis pavyzdys. B dami respublikonais, jie gaudavo daugum lietuvi bals, nors didel dauguma lietuvi buvo demokratai. Bet taip buvo lokalin je plotm je. Nacionalin je plotm je tie patys lietuviai buvo geri demokratai.

Reiškia, lietuviai padalina savo balsus tarp partijų tautiniais sumetimais. Pažvelkime lentelę, kuri vaizdžiai rodo, kad lietuviai demokratas A. Kumskis gavo daugiau balsų negu jo partijos vadas Adlai E. Stevensonas demokratiškame Bridgeporte ir respublikoniškame Marquette Parke.

Laisv žurnale (1959 m. nr. 19/56) kolega L. Valiukas, rašydamas apie lietuvių veiklą Respublikonų parlijoje ir pasiremdamas Marquette Parko apylinkių lietuvių balsavimo statistika, teigia, kad lietuvių per jimas Respublikonų pusę turėtų būti pastebimas ir kitose vietose, nes ikąga esanti demokratų tvirtovė. Pagrindinė tokio lietuvių partinio persiorientavimo priežastimi nurodo, "jog Respublikonai yra labiau pajėgūs vesti kovą prieš komunizmą ir niekad nesukampromitavo santykiuose su naminiais ar tarptautiniais komunistais." Nors ir neturėdamas davinių apie lietuvių partinį afiliaciją kitose apylinkėse, drįstu nesutikti su kol. L. Valiuko interpretacija. Kiek tai liečia Marquette Parko lietuvių Respublikonų jimą — yra tiesa. Bet tuo remiantis dar negalima teigti, kad panašus Respublikonų jimas vyksta visur. Tai patvirtina ir tos pačios ikągos Bridgeporto lietuvių pavyzdys. Reikia daryti kvalifikuotą teigimą — Respublikonų jimas vyksta tik tam tikruose lietuvių sluoksniuose. Šitokiu moderuotu teigimu taip pat pripažįstama, kad politinė orientacija yra nustatoma keli veiksniais, iš kurių socialinis-

ekonominis yra vienas iš svarbiausių. Todėl netikslu politinę orientaciją kitim aiškinti vien tik Respublikonų sugebėjimu kovoti prieš komunizmą. Jis kolega Valiukas mato situaciją subjektyviai. Būdamas pats naujasis ateivis, natūraliai sprendžia partijas pagal jų užsienio politiką. Galima būtų pridėti, jog Marquette Parko Respublikonų jimo priežastimi yra ne vien tik socialiniai-ekonominiai reiškiniai, bet iki tam tikro laipsnio ir lietuvių nacionalizmas. ikągos Respublikonai yra būvę duosnesni lietuviams kandidatams, todėl ikągos politiniai partijų veikėjai interpretuoja Marquette Parko Respublikonų jimą kaip reakciją prieš nepalanki demokratų "mašinos" politiką. Noriu tuo stipriai pareikšti, kad kol. L. Valiuko interpretacija yra labai simplifikuota ir gerokai iš politinio taško parašyta.

Naujieji ateiviai

Pažvelkime kiek iš arčiau naujų ateivių politinę orientaciją. Norėdami patikrinti davinių naujų ateivių (kurių didelė dauguma jau piliečiai) politinę pažiūrą nusakyti. Yra viena tik aišku, kad užsienio politika jiems yra svarbiausia. Dėl to, sąlygiau, daugiausiai naujieji piliečiai yra pakrypę Respublikonus. Kodėl? Pirmoje vietoje naujų ateivių galvosenoje, kuri taip dažnai pasireiškia spaudoje ir privačiuose pasikalbėjimuose, Rooseveltto užsienio politika yra pagrindinė. Lietuvos nelaimis priežastis, t. y.,

Rooseveltas Lietuv pardav bolševikams. Toliau, naujesiems atėiviams komunizmas yra didžiausias priešas, todėl ir tie, kurie kėiausiais su juo kovoja, nesvarbu ar Amerikoje ar kur kitur, yra didžiausi "lietuvė tautos draugai". Taip McCarthy, Knowlandas, Taftas — visi respublikonai — nauj j atėivi herojai, buvo izoliacionistai. Eisenhowerio prižadai 1952 m. išlaisvinti pavergtas tautas irgi be abejo prisid jo prie respublikon antikomunistinio veido išvystymo. Ypatingai m s dešini j paži r žmon s, kurie savo pasaul žvalga yra mažiau susir pin vidaus politikos klausimais ir kreipia savo d mes komunizmo kaip j pasaul žvalgos antitez , neišvengiamai g r sis respublikon užsienio politika, visai net nekreipiant d mesio tos politikos pagrindines prielaidas ir Respublikon partijos užsienio politikos istorij , kuri yra paženklinta aiškiu izoliacionizmu. N ra per daug ko steb tis, kad tautinink krypties Dirva bei katalikiškasis Darbininkas, nors ir ne taip ryškiai, yra respublikon pus je.

Iš kitos pus s tie, kurie Demokrat politik interpretuoja Trumano žygiais — Trumano doktrina, Marshall'o planas, Point Four programa, Kor jos karu — tie demokrat užsienio politikoje žvelgia efektyvi program prieš komunizm . B iau link s sp ti, kad užsienio politikos klausimu lietuvė yra daugiau respublikoniškai nusiteikusi .

Dr stu teigti, kad m s spau-

doje n ra buv Amerikos policini partij užsienio politikos analizi . Partij nusistatymas tarp tautiniai klausimais yra vertinamas paviršutinišku, gerokai emociiniu atžvilgiu. Gaila, kad šio straipsnio apimtis neleidžia giliau pažvelgti ši taip svarbi problem . Lietuviškojo politinio susigrapavimo atžvilgiu, lietuvė politin s partijos, kairieji (socialistai, liaudininkai) yra pakryp demokrat partij , nes jos socialin programa jiems artimiausia, kai tuo tarpu dešinieji, ypatingai tautininkai, yra respublikonišk paži r . Senoji lietuvė Tautin S junga, kuriai priklauso socialiniai geriau sitais lietuviai, kaip Ba i nas, Olis, yra, galima sakyti, respublikon "pagelbin " organizacija. Su šia organizacija artimais ryšiais yra susiriš ir naujieji atėiviai tautininkai. Krikščioniškasis blokas yra turb t lygiausiai pasidalin s tarp Amerikos partij .

Baigiamosios pastabos

Demokrat partija, siekdama suorganizuoti kiekvien interesin grup savo naudai, skaitosi su lietuviais, yra linkusi išklaustyti j pageidavimus ir, reikalui esant, atsilyginti jiems už teikiam param rinkim metu. Tod l partija tampa dar viena svarbia priemone, kurios pagalba galima prisid ti prie Lietuvos reikal gynimo. Darbas demokrat partijoje negali pakeisti "lobby" veikimo iš lietuvė pus s, bet be tokio darbo "lobby" veiksmai b t daug mažiau s kmingi. Dalyvavimas parti-

n j politikoje iš vienos pus s su- teikia galimyb veikti partijos vadovus ir per partij (ir jos propa- gandin mašin), atitinkamai formuoti Amerikos vieš j nuo- mon Lietuvos klausimu. Iš kitos pus s, parama ir darbas partijai užtikrina pri jim prie vairi partijos vadov , iškilus Lietuv ar lietuvius lie iantiems klausimams. Tod l n ra klausimo apie naud ir reikalingum lietuviams dalyvauti Demokrat partijos gyvenime, nors tas darbas yra pagrindiniai pagelbin s reikšm s, ginant lietuvi interesus.

Nors šis straipsnis pasirodo ir po rinkim , verta vis tiek pamin - ti por dalyk apie Demokrat partijos politikos priimtinum lie- tuviams. Vidaus ekonomin je ir socialin je politikoje demokratai yra link pabr žti federalin s val- džios rol socialinio ir ekonominio gerb vio užtikrinime. Demokra- tai nesibijo bandym , siekia kuo didžiausio ekonominio produkty- vumo ir augimo, kas sudaro svar- b pagrind vystant efektyv ko- munizmo sustabdym — sunaiki-

nim . Taigi, demokratai yra prie- šingi konservatoriškam respubli- kon nusiteikimui socialin je ir ekonomin je politikoje.

Užsienio politikoje demokrat partija internacionalistin . Ji at- meta respublikon izoliacionizm Europos reikaluose, atmeta "mas- sive retaliation" doktrin , pa- skelbt respublikon , kurios pa- grinde yra senoji izoliacionistin "Amerika tvirtov " (Fortress America) paži ra. Taigi respubli- konai, nors ir yra nekompromisi- niai nusiteik komunizmo atžvil- giu, jie yra mažiau link su ko- munizmu kovoti už Amerikos ri- b . Mums, lietuviams, tai jau ne- naudinga. Juntu, kad iki šiol apie partij užsienio politik spr sda- vome iš vieš pareiškim , daugu- moje propagandinio pob džio, ne- pažvelg t pareiškim prielai- das. Toms pagrindin ms Amerikos partij užsienio politikos prielai- doms tur tume daugiau skirti mokslinio d mesio, kaip iki šiol, ir tik tokios analiz s pas koje da- ryti sprendimus.

LIETUVIAI IKAGOS MIESTO IR MASSACHUSETTS VALSTIJOS DEMOKRAT PARTIJOJE

ikagoje

B dami realistai, vietos demok- rat vadovai vienaip ar kitaip vi- sada pripažino kiekvien tautin grup , kuri yra teritoriniai kon- centruota ir politiniai s monin-

ga. Demokrat partija ikago- je reguliariai paskiria bent vien , ta iau neperaukš iausi viet , lie- tuvi kilmes kandidatui. Taip, pav., teis jas Zuris partijos bu- vo išstatomas kandidatų miesto teis jus ir reguliariai išrenkamas.

Paskutiniais metais Zurio viet už m A. Wells, kuris yra gerai užsirekomendavęs, pertvarkydamas ikagos miesto judėjimo teismą. Vairiais metais vairiems postams yra kandidatavę ir A. Kumskis, bet niekada nebuvo išrinktas. Nežiūrint didelių ikagos lietuvių demokratų pastangų, partija atsisakė išstatyti daugiau ir aukštesniems postams lietuvių. Dėl to lietuvių demokratų tarpe kildavo didelis nepasitenkinimas miesto politine vadovybe. Kada respublikonų partija išstatydavo kandidatais Olar Brenz ikagos miesto demokratų „mašinai“ pamokyti, lietuviai demokratams paremdavo ir lietuvių respublikonus.

Pastebėjus, kad ikagos demokratų „mašina“ neduoda lietuviams tokių postų, kurie turi taip vadinamą „patronage“ teisę, nes su tokiais postais lietuviams ir kiti galėtų gauti per didelį taką airi dominuojamoje mašinoje. Brenza kaip apskrities išdinininkas (County Treasurer) ir Olis kaip sanitarinio distrikto viršininkas (Sanitary District President) kontroliavo vienu metu turėtą bent pusę respublikonų „patronage“ būdu paskirstomą darbą ir todėl jie buvo labai takingi respublikonų partijoje. Lietuviams demokratams niekada nepavyko gauti tokių pozicijų. Lietuvių demokratų vadai, tačiau, yra aprašomi labai gerai apmokamais darbais.

ikagos lietuviams demokratams yra susiorganizavę Lietuvių De-

okratų Lygų, kuriai priklauso visa eilė demokratų klubų variose kolonijose, ši organizacija yra integrali demokratų partijos dalis, bet su ja demokratų vadai skaitosi kaip su lietuvių reikalų gynėjais. Tos organizacijos vardas demokratų partijoje yra labai geras, nes jos vadovai vairiais asmeniniais sumetimais per gerai nesugyvena. Ši grupė yra ne kartą ir susikompromitavusi, tapdama partijai nelojalia, kada bėdavo nepatenkinami jos reikalavimai.

Visa eilė Lietuvių Demokratų Lygų vadų yra taip pat, ir rinkiminiai apylinkių vadovais-kapitonais, bet niekada dar lietuvių nepajėgė tapti rinkiminių apskrities (Ward) vadu. Pagrindinis priežastis: neužtektinai didelis lietuvių skaičius ir kvalifikuotų lietuvių trūkumas. Bet per rinkiminiu apylinkių (precinct) kapitonus kiekvienas lietuvis gali gauti „protekciją“, jei kada tokia reikalinga darbas ieškant ar kokiais legaliais problemomis iškilus.

Kodėl ikaga, turėdama tiek daug lietuvių, nepajėgia iškelti lietuvių aukštesnę politinę poziciją. Dalin atsakymą rasime A. Rudžio kandidatūros kongresinėje istorijoje. Ir demokratams ir respublikonams atsisakė išstatyti Rudžio kandidatų kongresui. Tuomet Rudis, ignoruodamas visas ikagos politines taisykles, nutarė kandidatuoti kaip nepriklausomas kandidatas. Kaip lentelės Nr. 2 parodo, rezultatai buvo tragiški.

Lentel nr. 2., JAV Atstov R m rinkim duomenys 3 kongresiniame distrikte ikagoje 1958 m.

Ward	Precinct	William T. Murphy Demokratas	Emmet R. Byrne Respublikonas	Anthony J. Rudis Nepriklausomas
13.	48	187	93	44
	49	167	97	39
	50	120	120	50
	51	104	103	53
	57	114	78	176
	59	113	89	160
	61	132	92	127
	68	280	69	4
	82	132	92	21
	88	214	105	147
	89	190	111	161
Viso 13 Warde		9.745	5.064	2.940
16		9.364	3.693	265
17		14.665	5.539	221
18		22.243	15.794	1.197
19		23.668	25.356	1.495
20		201	67	1
Viso 3 kongresin je apylink je		79.886 (56,4%)	55.513 (39,3%)	6.119 (4,3%)

Rudžio kandidat ra parod ikagos (miesto politikams lietuv bals stiprum . Matome, kad tik dviejose rinkimin se apylink se (59 ir 57 Rudis paj g gauti daugiau bals negu kiti kandidatai. Surink s labai maž bals skai i , Rudis rod , jog lietuviai tiršiausiai lietuv apgyentame kongresiniame distrikte neturi net j gos balanso. Demokratai gal jo laim ti ir be lietuv pagalbos. Pasteb tina, kad ikagos lietuviai demokratai kaip tik naudodavo š argument , reikalaudami didesnio lietuv pripažinimo rinki-

m metu. Ir n ra tod l ko steb tis, kad demokrat vadovyb , gerai žinodama tokius rezultatus, gal dr siai ignoruoti lietuv reikalavimus didesniam pripažinimui. (Žinoma, reikia pasteb ti, jog inž. Rudžio kandidat ros daug lietuv , demokrat ir respublikon , ir nepar m . Red.)

Rudžio rinkimin kampanija taip pat parod , kad lietuviai negali laim ti sau atstovo kongrese be partijos paramos. Tod l galima teigti, jog mes tol netur sime kongrese lietuvio, kol neatsiras žmogaus, kuris partijos darbe -

rodys savo sugebėjimus ir politinį akylumą. Nėra vilties gauti demokrat partijos pritarimo lietuviui kandidatui kongres ar net kokiam valstijos aukštesnei pozicijai vien dėl to, kad jis yra lietuvis. Esame per daug maža ir per daug išsklaidyta grupė tik šiuo tikslu. Dėl tokios padėties ir vietinėje politikoje lietuvių perspektyvos nėra per geros. Anot ikaigos demokrat vad., viena priežastis, kodėl lietuvių neiškilo miesto politikoje, yra ta, jog trūksta kvalifikuotų žmonių.

Massachusetts valstijoje

Massachusetts valstijos lietuvių turi vien iš geriausių politinių organizacijų. Jie yra susiorganizavę ne kaip demokrat partijos klubai, bet kaip piliečių politiniai klubai, kurie, tačiau, faktiškai yra demokrat partijos vietiniai. Toki klubas Massachusetts valstijoje yra apie 30 ir jie apjungia, taip pat vadovai tvirtina (apie 10,000 narių). Vien tik South Bostono lietuvių piliečių draugija (Lithuanian Citizens Association) priskaito daugiau kaip 1,500 aktyvių narių. Šis klubas aktyviai reiškiasi miesto ir valstijos politiniame gyvenime, remdamas kandidatus, takodamas sustatant kandidatų sąrašą, ruošdamas susirinkimus bei sudarydamas vaizrius komitetus remiam kandidatų išrinkimui užtikrinti. Lietuvių piliečių klubai yra apjungti centrinės organizacijos — Lithuanian American United Citizens Clubs of Massachusetts, Inc. Anot šios organizacijos prezidento advokato John J. Grigalus, apie 90% Massachusetts lietuvių balsuoja

už demokrat kandidatus. Paime Bostone lietuvių yra beveik 100% demokratai.

Gera organizacija ir politinis moningumas davė neblogą rezultatą. Štai minėtasis J. J. Grigalus šiuo metu yra valstijos vyr. advokato pavaduotojas (Asistant Attorney General for the Commonwealth of Massachusetts). Dabartinis Mass, valstijos advokatas Edward J. McCormack, jr., yra vedęs lietuvių. Jo dėdė yra Atstovų Rūmų daugumos vadovas John W. McCormack. Prieš keletą metų žinomas gydytojas dr. Paul. J. Jahmauh buvo paskirtas Mass, valstijos sveikatos komisnieriūm. Šiuo metu Anthony J. Young, Esq., yra Bostono Finansnės komisijos pirmininku, ponias Tillie Gerulis iš Worcesterio yra valstijos komisijos kaliniams tikrinti narys (Parole Board of the Commonwealth of Mass.) Neseniai Vyto Pigaga iš lietuvių gyvenamos apylinkės Worcesteryje buvo išrinktas Mass, valstijos legislatūros. John P. Grigalus štai kaip apibūdina Mass. Demokrat partijos pažiūras lietuviams: „Demokrat partija yra gerai informuota apie lietuvių interesus ir nuoširdžiai remia laisvos ir nepriklausomos Lietuvos pripažinimą ir skaitosi su mumis miesto valdžioje. Neturime Bostono apylinkėse lietuvių kandidatų bet, kokioms valdžios pareigoms, nes esame per maža grupė laimėti rinkimus... Yra ne manoma išrinkti lietuvių miesto (Bostono) valdžią, nes mes turime tik 20,000 registruotų balsuotojų (lietuvių) ir nesame užtektinai koncentruoti jokioje rinkiminėje apylinkėje, kur gal tu-

m m išrinkti lietuv atstov (Mass. legislat r) iš Bostono apylinkes... N ra vilties išrinkti lietuv iš Mass. J. A. Atstov R mus, nes, kaip min jau anks- iau, esame neužtektinai didel grup .”

Beveik galima išvesti taisykl , kaip kad parodo ikagos ir Mass, pavyzdžiai, lietuviai vietin je poli- tikoje retai pasiekia aukštesni pozicij , bet politiniai aktyv s lie- tuviai demokratai yra apr pinami gerais darbais bei paskiriami aukštas valdžios pareigas. Lietu- viai demokratai, ta iau, tiek rink- tose pozicijose, tiek paskirtose po- zicijose, labai retai turi “patron- age” teis kas apriboja j tak vietin se Demokrat partijos or- ganizacijose. Tiek didel tremtini lietuvi koncentracija tiek j iš- siskirstymas apriboja lietuvi sie- kimus aukštesn ms rinktoms po- zicijoms.

Bibliografinis post scriptum

Š sraipsn ruošiant buvo pa- naudota visa eil politini studij . Visos lentel s išskyrus studentij lie ian ias sudarytos iš Cook County Ill., Board of Elections dokument . Panaudoti sekantys veikalai: John P. White, Lithuan- ians and the Democratic Party; A case study of Nationality Poli- cies in Chicago and Cook County, Unpublished Ph. D. thesis. U. of Chicago, Chicago, Ill. 1953; Jack Redding, Inside the Democratic Party, New York: The Bobbs — Merrill Co. Inc., 1958; V. O. Key Jr., Politics, Parties, and Pressure Groups, 4th ed., New York; Tho- mas Y. Cronwell Co., 1958; Hugh Bone, Angus Campbell, et al. The

Voter Decides, New York: Row Peterson and Co, 1954; V. Vardys, Select Committees of Congress in Foreign Relations: a case study in Legislation Process, Unpubli- shed Ph. D. Thesis, U. of Wiscon- sin, 1958.

Dalis informacijos imta iš lie- tuviškosios periodin s spaudos — Draugo, Naujien , Dirvos, Vieny- b s. Nuoširdžiai d koju dr. P. Gri- gai iui už suteikt interview ir už dokument paskolinim , p. K. Žirguliui už informacij apie pi- lie i komitet veikl , Jonui Na- vickui už informacij apie Kali- fornijos lietuvi politin veikl . Pad ka priklausau ir Lietuvi Stu- dent S jungos studij komisijai, kuri leido pasinaudoti jos darytos studijos daviniais. Didel pad ka priklausau John J. Grigalus, kuris suteik medžiag apie Massachu- setts lietuvius.

Europos Lietuvi Fronto Bi iuli Vadovyb

Pirmininkas: dr. K. J. eginckas, Glimmervagen 6 1c, Uppsala, Sweden. Vicepirmininkas ir biuletenio redakto- rius: V. Natkus, (14b) Hechmgen, In Weiher 10, West Germany. Sekretori- us: A. Grinien , (13b) Muenchen 54, Kristallstr. 8/1, West Germany. Kasi- ninkas ir Laisv atstovas Vokietijoje: V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323, West Germany. ELI ved jas: M. Musteikis, (13b) Gautin- gen, Unterbrunnerstr. 85, West Ger- many. Fondo valdytojas: Kun. Br. Liubinas, (22b) Post Heidesheim/Rh., Uhlernborn, West Germany. Studij sa- vaitei ruošti komisija: dr. J. Grinius, (13b) Muenchen 54, Kristallstr. 8/1, West Germany, kun. Br. Liubinas, A. Šležas, (22c) Mainz-Neustadt, Raupel- weg 15/1, West Germany.

TAUTIŠKUMO PERGALĖ PRIEŠ KVISLING

PRANO GERMANTO ATVEJIS

Ignas Malinas

Švietimo tarjas vokiečių tarnyboje okupacijos metais. — Užvo-
kė kalbą darymą nuo pirmo skyriaus — kaip bolševikai Lietuvoje
dabar už rusišką liežuvį. — Kraujo kaina už tautos interesus.

1941 m. birželio mėn. gale
man pranešė, kad aš kviečiamas
Švietimo ministerijai. Nuėjau. Ra-
dau J. Ambrozevičiui, J. Rainiui, dr.
A. Juškui ir V. Kasakaitiui. Mes visi
buvome pakviesti vadovauti depar-
tamentams, o V. Kasakaitis de-
partamento reikalą vedė. Beje,
netiksliai pamiršti sargu Lu-
kauskį, kuriam teko sutikti kiek-
vieną interesantą ir išaiškinti,
kad trumpai pasirašyti, ko nori
ir prašymą duoti departamento
direktoriui užduoti rezoliucijai. Jo-
ki sekretorių nei mašininkų ne-
turėjome. Būdavo, ateis interes-
antas, ant lapelio pasirašys ko
jis nori, direktorius užduos jam
rezoliuciją ir eina su raštu namo
vykdyti kas parašyta. Bet intere-
santui būdavo tiek daug, kad kar-
tais tekdavo užstoti darbą net ligi
9 val. vakaro. Tai jau dėl šitokių
darbo valandų niekas nenusiskun-
dė. Tai buvo entuziazmo laikai.
Kitaip galvojant sutikėsi man-
davai, kad jis nesveiko proto. Ši-

tokiu entuziazmu dirbome 6 va-
vaites, iki buvo paleista mūsų vy-
riausybė.

Panaikinama Laikinoji Vyriausybė

Pradėta kalbėti, kad gausime
naują viršininką. Jis net buvo už-
rašytas porą kartų apsišvalgyti, kaip
visa eina. Pranas Germantas (Meš-
kauskis) pažinojau iš seniau. Bet
tuo metu aiškiai prisimenu jo pa-
gyrimą, pasidžiaugimą, kad ia-
mes esame prityrę darbininkai ir
su tokiais bus bepigiu dirbti. Po
Germanto paskutinio atsilankymo,
rodosi, praėjo 3—4 dienos. Per
tą laiką vokiečiai likvidavo Lai-
kinąją Vyriausybę.

domios buvo J. Ambrazevičiaus
ir P. Germanto perdavimo-permi-
mo kalbos. Jis ramus, sveiko
proto referentas Jurgis Puodžiū-
kynas taip charakterizavo: tai si-
vaizduokit Ambrazevičiaus vietoj
plataus masto vyrą, kokį nors

angl Eden, kuris priprat s elegantiškai svarstyti problemas vien valstybiniu mastu, ir užkampio piliet, kuris nežino k išmurkti ir pasakoja apie tai, kaip jam botagas susipainiojo.

Pasijutome es baloje. Kaip iš jo išeiti — nežinojome. Visi tyl jom kaip žemes pardav .

Pagaliau at jo metas eiti pas tar j kasdieniniai reikalais. Nau jau su parengta savaitine pamok lentele. Projektas buvo parengtas prad ti vokie i kalb 4-me skyriuje, o kraštutiniu atveju 3-me skyriuje. Tar jas tokiu si lymu nusisteb jo. Vokie i kalba turi b ti vesta 1-me skyriuje, Šito jo nusistatymo joki argumentai neveik . Aš k liau argument , kad žydai valstybin s kalbos mok tiktai 3-me skyriuje. Priminimas tik suk l jo pykt . Tada paprašiau nurodyti nors vien krašt , kuris moko savo vaikus svetimos kalbos pirmame skyriuje. Bet ir tai nieko negelb jo. Man buvo atsakyta, kad mes patys turime intereso galiama grei iau išmokti vokie i kalb . Mums joki kit pavyzdži nereikia.

Pagaliau rim iausias argumentas prieš vokie i kalbos d stym buvo vokie i kalb mokan i mokytojai stoka. Šit argument išklausias, klausim nuk l me pergalvoti rytojaus diena. Kad visi mokytojai seminarijoje mok si vokie i kalbos — tar jas to nežinojo.

Taip pradžioje tur jom kovoti su tar ju d l kiekvieno lietuviško reikalo. O jau tur jome lietuviškus reikalavimus jo administraci-

jos pabaigoje švelninti, kad vokie iai mokykl visai neuždaryt .

1942 m. ruden , turb t spalio m nes , tar jas par jo iš pos džio su vokie iais ir liep sušaukti direktori ir skyri viršinink pos d , nes tur s pranešti svarbi duomen . Susirinkome jo kabine te. Tar jas Germantas prad jo:

— Dabar karo metas ir vokie iai turi taupyti visas j gas, kad gal t atsispirti už save daug stipresniam priešui. Ryšium su šiuo vokie iai perži r jo ir m s staugas ir atatinkamai pakeit j s rang . Bet mes ia nieko nenustojom. Sumažinom mokytoj seminarijas 4. Gimnazij turime per daug. Tod l j pirmosios parale-

IGNAS MAL NAS

neseniai Clevelande atšvent s 60 met amžiaus sukakt , yra žinomas vadov li autorius, pedagogas, Vytauto Didžiojo universiteto teologijos - filosofijos fakulteto d stytojas. 1936 metais kartu su eile kit žinom katalik veik j reformist Ignas Mal nas pasiraš Naujojoje Romuvoj paskelbt deklaracij „ organiškos valstyb s k ryba“. Vokie i okupacijos metais vadovavo vidurini mokykl departamentui švietimo ministerijoj ir, v liau vadyboj. Po 1945 m. aktyvaus lietuviškoio švietimo vadovas Vokietijoje ir JAV.

ia spausdinami jo memuarai apie švietimo tar j dr. Pran Germant - Meškausk , kuris, bevadovaudamas lietuviškajam švietimui, iš stipraus vokie tininko atsivert tikr lietuvi patriot . Vokie i buvo kalintas Stutt hofo koncentracijos stovykloje. Ten ir mir 1945 metais.

NEKROLOGO VIETOJ

Germantas tur jo valenrodišk prigimt. K Adomas Mickevi-
ius pavaizdavo savo poemoje, Germantas vykd tikrov je. Valen-
rodas buvo tik legenda apie pr s lietuv Alp , kuris suprato, kad
jo tauta nenugal s kryžiuo i atviroje kovoje. Alpis pasivadino
Konradu Valenrodu, svetimuose kraštuose pasiek riterio garb s,
stojo ordin ir buvo išrinktas didžiuoju magistru. Tada jis išved
ordino armij žyg prieš Vilni ir s moningai leido lietuviams su-
žlugdyti vis jos galyb . . . .

Germantas vokie i galyb s nesužlugd : jis tik sumaiš j
planus Lietuvai iš vidaus pavergti. Tok vaidmen tik jis ir gal jo
atlikti. Pasivadino Germantu (buv s Meškauskas), stojo naci
partij , pasiek SD karininko laipsnio, pasidar j generaliniu tar -
ju, ta iau širdyje liko lietuvis.

* * *

Pagaliau ir pats Germantas
kart nukrypo nuo savo rol s.
Kai generalkomisaras Rentelnas,
sušauk s tar jus, reikalavo pri-
versti jaunim stoti sumanyt
kurti Lietuvos SS Legion , Ger-
mantas nebepakartoj savo „ja-
wohl“. Priešingai, pasak ilg
kalb , kritikavo nevykusi parti-
jos politik ir savo atsakym
d l SS Legiono užbaig žodžiu
„nein“.

Tai buvo 1943 m. kovo pra-
džioj. Kovo 15-tos nakt jis buvo
areštuotas Vilniuje, o kit dien
pergabentas Kaun ir prijung-
tas prie m s , jau s d jusi SD
kal jimo r syje.

Germantas, užsikr t s b da-
mas voroje, dar vaikš iojo. Bu-
vo apatiškas, nieku nesidom jo,
savimi ir švara nesir pino. Ne-
trukus atgul ir nebek l . Jo li-
ga vyst si paralitini j formoj,
kaip pas Antan Januševiči .
Sirgo 10 dien . Matyt, buvo pa-
liesti smegenys, nes tris dienas
prieš mirt neteko žado. Mir
balandžio 10 d. Jo pelenus drau-
gai pasisteng išgelb ti. Papirko
krematoriumo komand , papra-
š , kad j atskirai sudegint ir
pelenus jiems gr žint . Pasidar
urn , juos sud jo ir saugiai pa-
sl p .

STASYS YLA — Žmon s Ir žv rys diev miške, 1951 m.,
psl. 310 ir 548.

l s klas s panaikinamos visur, paliekant tik po vien klas . Filharmonija uždaroama. Operos choras uždaroamas, bet jo vietoj steigiamas meno ansamblis ir dar visa eile reform , kuri dabar aš negaliu n atsiminti.” Kalb užbaig pabr ždamas, kad yra karo metas ir kad ir mes turime aukotis, kad karas b t laim tas m s pus s.

Aš tuoj ypa užprotestavau prieš seminarij sumažinim , nurodydamas, kad mums seminarij dar tr ksta, tod l jos neuždarytinuos, bet pl stinos.

Priekaištai tuoj gavo asmeninio pob džio, stailai barim si, nes jis, mane pertraukdamas, m man priekaištauti, jog aš gin s tik savo reikalus, o bendrojo gerbio visai neži r s. Aš atsikirdamas jam atr žiaiu, kad man b t daug geriau ant lietuviško vežimo plytas vežioti negu tokiu b du tvarkyti lietuviškas mokyklas.

Tar jas pareišk , kad aš reiškis tik savo nuomon , bet kit neatstovauj s, nes kiti šiuo reikalu nepasisak .

Tada žod pa m dir. J. Rainys. Jis pareišk , kad jie visi taip mano, bet aš pirmas taip pasisak s d lto, kad man pirmam buvo duotas žodis.

Sal je prasid jo sumišimas. Tar jo l pos prad jo dreb ti. Pasi liau pos d atid ti rytdienai. Pasi lymas buvo priimtas, ir nelemtas pos dis baigtas.

Rytojaus dien pos dis nebuvo šaukiamas. N jau su raportu pas tar j 3 dienas. Ketvirt dien

pas mane kabinet atvyko pats tar jas.

— Tai ko pyksti? ia n ra kol!

Pasakiau, kad nepykstu, bet tokiai situacijai susidarius net nežinau, kaip iš jos išbristi.

Pagaliau išlyginom dalykus gražiuoju. Tar jas pasi l seminarij reikalu parašyti stipriai motyvuot rašt . Jis pažad - jo dalyk ginti. Sutikau.

Nuo tada su tar ju beveik kasdien pasišnek davom ir pamaliau, kad m s pokalbiai nuolat dar si glaudesni. Pagaliau jis man pasi l tok dalyk : visa, k aš sužinosiu apie j , o jis apie mane — vienas kitam pranešime.

Aš siži r jau šiame darbe aišk šnipin jim ir atsakiau, kad šitokiems darbams visiškai netinku.

Kaip ten beb t , po to pasikalb jimo mes lyg m me ar iau bendradarbiauti. Pirmas toks nuosirdesnis pasikalb jimas vyko tarp 1942 m. Kal d ir Nauj j Met , einant mokytoj susirinkim Saul s r muose Kaune. Jis tada pasakojo, kaip jis klaus si angl radijo, ir kaip tas visokiais b dais suniekin s Vokietij . Tiesiog plaukai jam šiauš si ant galvos. Jis klaus sis angl radijo pirm kart . Paskui jis jau slapta klausydavosi angl ir kit krašt radijo ir dažniau. Taip tai m s tar jas palengva iš vokie i šalininko atvirto tikr j lietuvi . To priežastis — labai kietas vis tarnautoj lietuviškas nusistatymas, kuris j vert apsigalvoti,

kol pagaliau jis galutinai atsiver-
t .

Prof. M. Biržiška, rodosi Min-
tyje raš , kad Germantas at j s

Švie'imo vadyb kaip katalik
atstovas. Tai aiškus prasilenki-
mas su tikrove. Germantas va-
dyb at jo kaip aiškus vokie i
šalininkas, o užbaig , kaip aiškus
lietuvis patriotas.

Germanto areštas

Ar kovo 15 d. 1943 m. German-
tas sugr žo iš Kauno ir sp liojo,
kad, turb t, ši nakt j areštuosi .
Jis to tik josi pereit nakt Kau-

ne. Bet tai ne vyko. Germantas
sak si griežtai užprotestav s prieš
vokie i apgaulingus pažadus iš-
leisti lietuvišk j kalendori , ku-
riam vokie iai sak si nesurand
popieriaus. Patariau perži r ti vi-
sus stal ius, kad nerast ko nors
tartino, d l ko vokie iai paskui
gal t prikibti. Tada mudu m -
m s tikrinti visus stal ius ir su-
deginome visk , kas tik suk l
nors mažiausio abejojimo. T pat
patariau padaryti ir pas save na-
muose. Ryt darb nebesulau-
kem. Nakt buvo areštuotas. Iš
patarnautojos sužinojom, kad pas
j nieko tartino nerado.

HEROJIŠKIEJI MOMENTAI LIETUVOS ISTORIJOJ

(Atkelta iš 31 psl.)

material ti, mies ion ti, gyventi
gin ais ir nesantaikomis.

Dariaus ir Gir no pilnas dr sos
ir jaunatviškos brav ros žygis,
kuris jiedviem beveik prie pat t -
vyn s dur (jiedu per 37 vai. 11
min. perskrido 6411 km.) atneš
mirt , daugeliui jaunuoli Lietu-
voje kv pdavo skaidraus idealiz-
mo.

O partizan žygiai? Kitados
knygneši kovos metais m s
pranašiškas dainius Maironis, ka-
da buvo an pilk j -nežinom j
didvyri laikais, kada t s si ilgos
bandym dienos, raš :

Jei po amži kada skaud s
pan iai nukris,
Ir vaikams užtek s nusiblaiv s
dangus,

M s kovos ir kan ios, be
ryto naktis —

Ar jiems besuprantamos bus?

Gal panašiais žodžiais nor t
mus dabar paklausti anie didžio-
sios aukos herojai, anie šimt
šimtais, net t kstan iais savo gal-
vas pad j partizanai! Bet mes
ia nor tume kito pranašiško poe-
to l pomis, kurio poezija guodžia-
si ir tremtiniai Sibire, žuvusiems
atsakyti:

J s toliau negu tolimos žvaigžd s
Juod nakt juodam danguje,
Bet ia pat j s kovos ir žaizdos
Gyvos dega m s širdyje.

J s skaidriau nei šaltinis nupiaujat
M s kaltes ligi žem s širdies,
Ir mes jau iam — J s degantis kraujas
M s kraujo srov j vis žyd s...

Jaunos Amerikos Jaunas Prezidentas

Amerika turi naują prezidentą, 43 metus John F. Kennedy. Jo išrinkimas atspindi naują Ameriką — nebe anglosaksinį, protestantinį, per daugelį generacijų sišaknijusį Šiauriniame kontinente, bet naują emigrantų — neseniai sikrusių, jau nebe angliškių ir ne protestantiškų Ameriką. John Kennedy atstovauja ne kilmes aristokratių — tai Henry Cabot Lodge, bet XIX amžiaus imigrantų Ameriką. Tiesi sitvirtino ne šeimos kilmės pagrindai, bet per politiką ir per sugėbimą jį tapti turiais (Edwin O'Connor, *The Last Hurrah*, 1956). Dar ir kitu atžvilgiu naujasis prezidentas yra naujosios Amerikos atstovas: jis miestas „mylimasis“, didįjį miestą balsais išrinktas. Jis taip pat naujos generacijos atstovas, generacijos, kuri brenė po Rooseveltinę atmosferą ir kovosi paskutiniame kare. Šioji Amerikos generacija skirtinga nuo Stevensonishkų: ji dar buvo per jauna susižavėti marksistiniu radikalizmu ekonominei krizei likviduoti, bet kartu pakankamai priaugusi suprasti reformų reikall, kad kraštan niekada negrįžtendarbas, skurdas, alkis (žiri Arthur M. Schlesinger veikalus apie Roosevelto laikus). Taip pat — tai generacija, kuri tiki Amerikos galybe ir nori užsieniuose t galybę naudoti Amerikos tikslams. Abu jie, laimėjusysis Kennedy ir jo oponentas Nixonas šiuo požiūviu priklauso kitai generacijai — ne Eisenhowerio, tik jusiai, kad Amerikos milžinas paia savo egzistencija išlaikys taik ir laisvą, bet 1960 generacijai, kuri nori Amerikos galybę pavartoti, kad pasiektų galutinę taikos ir laisvą.

Prezidento Kennedy atveju, j iš-

rinkdama Amerika pademonstravo dar vieną savo naujumo žymą: jinai jau pakilusi Amerika; Amerika, sugėb jusi išsivaduoti iš religinių prietarų, kurie katalikui draudžia kopti prezidentą. Galima pridėti taipgi, kad ir katalikiškumo atžvilgiu Kennedy yra naujas žmogus katalikiškiosios visuomenės tarpe. Ne tai svarbu, kad dauguma katalikų teologų ir filosofų bei kitų Bažnyčios vyrų su kai kuriomis Kennedy pažiūromis nesutinka, bet tai, kad pripažįsta jam teisę manyti skirtingai ir dėl to jo neišmeta iš katalikų tarpo.

Kennedy herojai

Iš Kennedy raštų ir kalbų atrodo, kad jo politiniai herojai yra Lincolnas ir Franklynas Rooseveltas. Rinkiminių kampanijose Kennedy save lygino su Lincolnu, 1960 metus rinkimams su 1860 metus Lincoln rinkimais, kai reikėjo nuspręsti, kuriuo keliu Amerika pasuks: laisvą net per civilinį karą ar taikų vergijos pripažinimą. Kaip Lincolnas, ir savo oponentą provokavo debatus; ne kaip Lincolnas, j dka ir laimėjo. Roosevelt Kennedy lygiai su XVIII a. Amerikos revoliucija prieš Angliją. Hyde Park (Roosevelto namai), Warm Springs (Roosevelto gydymo namai) jam buvo* sak Kennedy, tiek pat garbingos vietos kaip ir Valley Forge, kur Washingtono armija kent kietą žiurį žiemą, bet jį pergalė jusi galop išgelbėjo ir paia Amerikos Revoliuciją. Iš Roosevelt Kennedy skolinosi ir politinį žodyną bei analogijas. Rooseveltas žadėjo „a New Deal“ — naują tvarką, Kennedy žadėjo „New Frontier“ — atidaryti naują Amerikai pasaulį. Iš Roosevelt Kennedy skolinosi ir rinkiminių kalbų pobūdį. Kaip Rooseveltas 1932 m. nam krizę, taip Kennedy 1960 m. vėnojo tarptautinę krizę, kurioje Amerikos prestižas buvo kritiška panašiai

kaip ir š r kainos kriz s metu. V - liau, kai jau rimtus argumentus buvo perdažna kartoti, Kennedy band laim ti išjuokdamas oponent : Pad kite man paleisti pon Nixon atsarg džiaugtis Kalifornijos gražuol mis, kalb jo Kennedy Nixono gimt in je.

Dar daugiau: iš politinio empijono Roosevelto Kennedy skolinosi ir politin strategij . Nuo pat Demokrat konvencijos liepos n nes Los Angeles mieste buvo aišku, kad Kennedy bando sulipdyti Trumano ir Eisenhowerio laikais iširusi Roosevelto koalicij , kuri Rooseveltui atneš negird tus ketverius laim jimus. Toji koalicija susidar iš pietie i valstybi su šiaurie i didžiaisiais miestais. Kitaip tariant, pietie iai demokratai su šiaurie iais unij lyderiais, negrais, žyd , lenk , ek , na, ir lietuvi grup mis. Tai koalicijai atstatyti Kennedy viceprezidento viet manevravo (su žaltišku gudrumu) gab ir ambicing Senato daugumos lyder Johnson , kuris buvo sižeids, kai prieš rinkimus respublikonai skelb , jog jis priims i viceprezidentin demokrat nominacij (jisai nor jo prezident ros). Johnsonas tur jo garantuoti pietini valstij balsus. Šiaurie i miestam — darbininkjai, intelektualams, etnin m ir rasin m grup m Kennedy — kaip ir Rooseveltas po pirm j rinkim — sudar liberalesn , progresyvesn partijos program , kaip bet kada prieš tai. Paegzaminav rinkim davinius pamatysime, kad Kennedy laim jo didesni j dal piet valstij ir tas šiaurines, kuriose didieji miestai nul m rinkimus. Ta iau nedidel Kennedy pergal s dauguma (vos 200,000 bals) rodo, kad jisai visos Roosevelto koalicijos neatstat .

Pasisekimo priežastys

Kod l Kennedy pasisek laim jimas? Pirma, aišku tod l, kad paj g rinkimams suvienyti pietie i ir šiaurie i demokrat vadus. Atrodo, šie metai — tai demokrat metai (šie

metai — demokrat metai, skund si Kentucky pralaim j s buv s senatorius Clement — ir kod l jie tur jo nominuoti katalik !). Kraštas buvo nepasitenkin s Eisenhowerio valdžios l - tumu, nors ir reišk „meil ” pa iam Eisenhoweriui. Tre ia, Kennedy išmuš kai kuriuos respublikon argumentus iš Nixono rank . Viena, pademonstruodamas, kad kraštas iš tikr j ekonomiškai nebuvo taip stiprus kaip Nixonas skelb , antra — debatuose su Nixonu pademonstruodamas, kad jisai nemažiau paž sta politin gyvenim ir yra nemažiau patyr s, kaip Nixonas. Pats Kennedy po rinkim pasisak , kad jam pergal atneš debatai. Svarbiausia debat pasekm buvo ta, kad iki tol mažiau žinomas Kennedy pasidar lygiai žinomas su seniai jau žmon m paž stamu Nixonu ir debatuose pasirod Nixono paj gesnis. Kai kam jisai atrod net paj gesnis, ir tai tiems, kuriems Nixono asmuo atrod mažiau simpatingesnis. Buvo žmoni , kurie nem go Nixono fizionomijos; gi moterims Kennedy atrod gražesnis. Partij lyderiai sako, kad kiekvien rinkim met dalis rink j apsisprendžia balsuoti ne racionaliai, bet d l to, kad jiems asmeniškai vienas ar kitas kandidatas labiau patinka. Taigi, koalicija su pietie i vienpartine sistema ir su gausingom ir energingom miest demokratin m organizacijom šiaur je, demokratam palanki atmosfera, debatai, asmeniniai emociniai nusistatymai prieš Nixon — šitosios buvo svarbiausios Kennedy pergal s priežastys.

Kod l tokia maža pergal ?

Demokrat vadas senatorius Jackson iš Washingtono valstijos teisingai sako, kad Kennedy pergal buvo tokia maža d l to, kad protestantai vairiose valstijose, kai kur Pietuose, daugiur Vid. Vakaruose ir Vakaruose, vieton kaip paprastai balsav už demokrat , balsavo už Nixon , pasisakydami prieš Kennedy religij . Kitaip tariant, mažos Kennedy pergal s prie-

žastis — dar egzistuojantys religiniai prietarai. Kaip ten ta iau beb t Kennedy išrinkimu Amerika pademonstravo, kad žymia dalim t prietar yra pergal jusi.

Ilgai bus gin ijamasi d l katalik bals takos. Paprastai sakoma, kad katalik dauguma balsavo už Kennedy. Tai gali b ti teisyb . Ta iau reikia atminti, kad katalikai paprastai didžiule dauguma balsuoja už demokrat: airiai beveik visi, daug ital ir kit . Lietuviai taip pat — su nedidel m išimtim (naujieji ateiviai). Šios grup s pabalsuoja už respublikonus, kai tieji (o ne demokratai) kandidatu ištato grup s žmog : ital , žyd , lietu v . Tokiu b du, katalik , balsavusi už Kennedy vien d l katalikiškumo tikriausiai tebuvo tik kokia 10-15% daugiau kaip paprastai. Kai kuriose valstyb se ta iau yra labai aišku, kad katalikai už Kennedy daug labiau balsavo pirminiuose rinkimuose nei tikruosiuose. Taip, pav., Kennedy stipriu bals skai ium laim jo pirminius rinkimus Wisconsin, bet didele bals dauguma pralaim jo rinkimus prezidentus. Kiekvienu atveju, k belaim j s iš katalik , jisai prarado didel m protestant mas m pabalsavus prieš Kennedy d l jo religin s priklausomyb s. Por valstybi (Tennessee ir Oklahoma) ir gal net kitas (kaip Kentucky) Kennedy pralaim jo d l savo religijos. Jo pergal S. Carolinoje buvo labai nežymi, nors ta valstija nuo Civilinio karo laik niekad n ra balsavusi už respublikon . Nixonas surinko tiek daug bals , kadangi S. Carolinos balsuotojai protestavo prieš Kennedy.

Pergal ta iau, kad ir maža, palieka pergale, ir Amerika turi nauj prezident . Elektoriniais balsais Kennedy laim jimas yra visai pakankamas. Amerikos rinkim pergal s dauguma, reikia prid ti, nenustato mandato dydžio, suteikto išrinktajam. Tokiu b du Kennedy jausis visai laisvas vykdyti savo liberalin program .

Kennedy programa

Kennedy prižad jo didel program , nors ir neišaiškino, iš kur tai programai finansuoti gaus reikaling pinig . Jis, atrodo, viliasi, kad tas programas gal s finansuoti Kenendy inspi ruotas JAV ekonomijos augimas: federalin valdžia tur s daugiau pinig iš mokes i . Kennedy pažadai ima daug: nuo paramos senom liginin m restauruoti iki medicinin s pagalbos garantijos pensininkams virš 65 met . Toji garantija b t apmokama iš reguliari socialin s pensijos fond . Vidaus politikai Kennedy programa progresyvi. Ta iau reikia abejoti, kad jisai gal s j vykdyti be kompromis , kuriuos pri mus iš tikr j reik s pasitenkinti Nixono si lytaisiais statym projektais. Tokio pesimistinio galvojimo priežastis gl di Kongrese. Nors tenai ir demokrat dauguma, ta iau tik retais atvejais statymai nusprendžiami vienos partijos balsais. Nuo 1938 m. Kongreso abejus r mus praktiškai valdo pietie i demokrat ir šiaurie i respublikon (didžiul s daugumos) koalicija. Ta koalicija teb ra nesugriuvusi. Kennedy pasisekimui garantuoti reikia sugriauti t koalicij . Ar koalicijos statytojui seksis koalcij griauti — parodys ateitis. Antra, Kongresas iš esm s (komitet ir vyresniškumo sistema) yra konservatyvioji valdžios dalis ir daugelis Kennedy pasi lym užklius komitetuose, kuri svarbiems pirmininkauja konservatyv s žmon s, kad ir demokratai.

Kennedy ir Lietuvos reikalas

Labiausiai, žinoma, mums r pi šis jo nusistatymas. Daugelis nauj j ateivi nuog stavo, kad Kennedy susid s su Stevensonu, Eleanor Roosevelt ir kitais — ir tada jau „amen“ priešinimuisi komunizmui, šias eilutes rašant dar buvo neaišku, kas bus Kennedy Valstyb s Sekretorius, bet reikia sp lioti, kad tai nebus Stevenso nas. Pats Kennedy yra padar s kai kuriuos pažadus. Vis pirma, yra pa-

---

BAŽNY IA IR VALSTYB AMERIKOS ŽEMYNE

PUERTO RICO: AR VYSKUPAI „KIŠOSI POLITIK ” AR
POLITIKAI BAŽNY IOS REIKALUS? • PRINCIPAS IR
IŠMINTIS • KUO PADEDAMA KRIKŠ IONIŠKAI DEMOKRA-
TIJAI IR KUO NE

Tuo pat metu, kai Amerika rinko prezidentu katalik John Fitzgerald (senelio vardu) Kennedy, Amerikos protektorate Puerto Rico katalikai vyskupai uždraud salos ispaniškai kalbantiems katalikams balsuoti už gubernatoriaus Luis Munoz Marin Demokrat partij . Tokiu b du Jungtini Amerikos Valstybi teritorijoje, — kur katalikui tradiciškai buvo paneigiama Prezident ra d l to, kad jisai tariamai tarnaut Popiežiui ir vysku-

---

žad j s neeliminuoti emigracijos kvotos Lietuvai. Prieš t kvot yra buv pasik sinim , j bandant jungti Soviet S jungos kvot . Antra, yra pažad j s iš dviej kart : Hayanis Port ir per Draug nepripažinti Lietuvos okupacijos ir toliau t sti Rooseveltin nepripažinimo politik . Šis pastarasis Kennedy raštas, kiek atrodo, lietuviškajai spaudai buvo pasi stas po to, kai Nixonas laišku pasisak Amerikos R. Katalik Federacijai. Ta iau nuo to pažadas nesumaž ja. Lietuvos klausimo sprendimas ta iau priklausys ne tiek nuo konkre i pažad d l Lietuvos (daryt ypa rinkim metu), kiek nuo bendros pasaulin s ir Amerikos politikos prieš Sov. S jung . Šitai turime steb ti ypa atidžiai ir b ti pasi-reikalui esant reaguoti.

pui, ne Amerikai, — aukšti Bažny ios hierarchai lyg ir pademonstravo Bažny ios vadinam „kišim si politik ”, kur Amerikos protestantai teig ir nuo kurio prezidentinis kandidatas Kennedy atsisak .

KONFLIKTAS PUERTO RICO

Trys Puerto Rico vyskupai, du amerikieiai ir vienas vietinis (arkivyskupas James P. Davis, vyskupas James E. McManus, C. Ss. R., ir augziliaras vyskupas Luis Aponte Martiv nez) spalio 23 d. ganytojiniame laiške datuotame spalio 18 d., pasmerk Demokrat partij , liepdami tikintiesiems nebalsuoti už toki partij , kuri atstovauja „antikrikš ionišk , antikatalikišk filosofij , kuri remiasi modernia herrezija, kad ne dieviškasis statymas, bet viešoji valia nusprendžia, kas yra moralu ir kas ne. Vyskupai nurod , kad Demokrat partija kaip tik palaikanti „nemoralias id jas ir nemoral elges.” Cituodami Leono XIII Immortale Dei, jie užakcentavo savo kaip ganytoj pareig „uždrausti katalikams balsuoti už partij , kuri, paneigdamą krikš ionišk j moral , prisii-ma laicistin moral . Konkreiai, vyskupai užprotestavo prieš kai kuriuos Puerto Rico Demokrat partijos prog-

raminius pasisakymus. Jie interpretavo, kad Populiariosios Demokrat partijos programa (1) norinti uždaryti kunigus zokristij , jiems nepripažstant net teis s „protestuoti prieš religijai, moralei ir Bažny ios mokslui prieštaraujanti politin veikl“; (2) kad partija meluoja skelbdamasi pripažstanti religij esmine dalim tokios civilizacijos, kuri partija nor t sukurti. Meluojanti tod l, kad praktikoje religin mokym leidžianti tik parapijin se mokyklose, kurios sudaro tik 5% vis Puerto Rico mokykl ; (3) kad partija pripažstanti nusikaltimais tik tokius veiksmus, kurie pasmerkti didžiosios daugumos gyventoj . Kalbant ne filosofiskai, vyskup laiškas pakaltino partij , kad ji draudžianti kunigams organizuoti opozicij ir pasisakyti prieš praktin Demokrat partijos politik ; kad Demokrat partija atsisakanti leisti tikybos d stym valstybines mokyklas lankantiem vaikam už mokyklos rib (neseniai statymo projektas leidži s tok „released time“ d stym v l buvo atmetas); kad Demokrat partija palaikanti abort ir sterilizacijos praktik , leidžianti „gindym kontrol s“ literat ros platinim ir turojuanti nei Bažny ios nei valdžios nesurištas vedybas. Šitokios praktikos moralum ar nemoralum , vyskupai netiesioginiai pasak , negalima nustatyti bals dauguma, bet religijos, moral s ir Bažny ios mokslo d sniais.

Vyskupai pasiaiškino, kad toks j laiškas neprieštarauj s JAV vyskup praktikai politini partij atžvilgiu laikytis neutralumo. Neprieštarauj s tod l, kad situacija Puerto Rico esminiai esanti skirtinga nuo JAV s lyg . Pirma, JAV katalikams „negrasina anti-katalikiški statymai ir veikla iš valdžios pus s; antra, federalin Washingtono valdžia nesikišanti vietinius reikalus, kaip tai daro San Juan valdžia; tre ia, katalikai JAV yra mažuma, g Puerto Rico — dauguma, kuri nusprendžia, kas valdys. Tod l katalikam esanti pareiga ži r ti, kad j

išrinktoji valdžia valdyt pagal krikšioniškus principus.

Vyskup laiškas buvo ne tik perskaitytas bažnyiose, bet paskelbtas ir visoje salos spaudoje, paskleistas per katalik organizacijas ir pagarsintas pranešimais per radij ir televizij -

VYSKUPAI — UŽ KATALIK AKCIJOS PARTIJ

Toks griežtas vyskup laiškas buvo interpretuojamas kaip pasisakymas už naujai steigt Krikšioniškiosios Akcijos partij . Salos vyskupai, ypa iai miesto Ponce vyskupas McManus iš seniau jau vaidijosi su valdan ia Demokrat partija ir jos vadu gubernatorium Luis Munoz-Marin. Kai gubernatorius nepar m vyskup nusistatymo, kad b t leidžiamas užmokyklinis tikybos d stymas valdini mokykl vaikams, gal gale santyčiai visai suiro, ir vyskupai „palaimino“ Krikšioniškiosios Akcijos partijos steigim . Toji partija š met jau nor jo dalyvauti rinkimuose. Bažny ios vyresnyb piktinosi, kad tai partijai Munoz - Marin vyriausy b neleidžianti dalyvauti rinkimuose, nepatvirtinama daug paraš , kuriais Krikšioniškiosios Akcijos partijos nariai buvo išstatomi rinkimus. Partija ta iau rinkimuose dalyvavo kartu su Respublikon , Nacionalist ir Demokrat partijomis. Amerikos spauda skelb , kad iš tikr j vyskupas McManus nor jo ne tiek pad ti Krikšioniškiosios Akcijos partijai, kuri nieko negal jusi laim ti, kiek pakenkti Demokratams, kad tokiu b du laim t respublikonai ir j vadas Luis Ferre iš Ponce miesto. Respublikonai pasisako už Puerto Rico piln jungim JAV kaip atskir valstyb . Bendrai pasakino, amerikie tiškoji spauda pakaltino vyskupus kišimusi politik , o senatoriaus Kennedy brolis Robertas, Jacko kampanijos vadovas, viešai pareišk nepasitenkinim tokiu Puerto Rico vyskup elgesiu. Iš kitos pus s, bostoniškis katalik The Tablet, sukeit stalus, pakaitinda-

mas Puerto Rico politikierius kišantis religijos ir moralės srityje. Vatikanas reagavo atsargiai. Jo oficialiai pareiškta, kad iš anksto jie nežinojo apie vyskupo laišką ir kad tai nieko nuostabaus, nes ordinarai gali tokius dalykus daryti laisvai. Apie pat laišką Vatikanas žmonėms komentuoti atsisakė, nes neturėdamas nei teksto, nei žinių laišką aplinkybės bei jo motyvus. Taigi jau pridėjus, kad Puerto Rico vyskupas instrukcijos yra taikomos tik salos tikintiesiems, ir kad iš to vyskupas elgesio negalima spręsti kaip būtų elgiamasi tose teritorijose, kurios nėra Puerto Rico vyskupo jurisdikcijoje.

Daugel laišką skaitytojų pastebėjo, kad vyskupui buvo uždraudta balsuoti už Demokratų partiją, bet nebuvo paagrasi ekskomunikacija tiems, katalikams, kurie pasielgtų prieš vyskupą valstyje. Po Vatikanos pasisakymo, Puerto Rico vyskupas atstovavo pareiškta, jog balsuojant už Demokratus padarė nuodm ir be abejonų „gal būtų“ ekskomunikuojami.

DU KARDAI:

BAŽNYIA IR VALSTYB

Mūsų suose apie Bažnyios - Valstybės santykius kalbama daug. Kartais rimtai, kartais mažiau. Taigi jau mūsų svarstymai mažiau ir labiau darytis spekuliatyviniai. Greičiausiai dėl to, kad neturime savos valstybės. Šios svarios ir moderniam laikam esminės problemos svarstymui reiktų naudotis konkrečiais atvejais, kaip, pavyzdžiui, Puerto Rico vykiams. Šis nuotykis ir duoda progą pasisakyti.

Kad kunigija ir hierarchija turi teisę naudotis visiems lygiomis politinėmis teisėmis, pav., teise balsuoti, agituoti, organizuoti politinį gyvenimą — nėra ir negalėtų klausimo, jei išpažintama demokratija. Kad Bažnyia turi teisę ir pareigą prakalbėti apie visus gyvenimo sritis, jei tik jimo ar moralės reikalai liečiami — bent katalikams tuo neabejoja. Tuo neturėtų abejoti nei kiti demokratai. Jeigu unijos ir bizniai gali savo teises ginti

politiniu būdu, t. y. „kištis politikai“, kodėl to turėtų būti atsisakoma pripažinti Bažnyiai: juk iš vienos pusės ir ji yra organizacija, kaip ir unija ar pan.

Iš tikrųjų Bažnyios vadovybė tais klausimais visose srityse, taigi, ir politikoje, yra pasisakiusi, ir tai nekartą. Reikia tik prisiminti pav., kaip Leonas XIII patarė Prancūzijos katalikams priimti ir palaikyti III Respublikos demokratiją (prancūzai būtų geriau Popiežiaus paklausę; Prancūzijos gyvenimas būtų išsivystęs daug naujingiau ir Prancūzija ir katalikų bei) ir kad Pijus XII pagrasino ekskomunikacija visiems italams katalikams, kurie balsuotų už komunistų partiją (tokiu būdu bent laikinai išgelbėjo Italiją nuo komunizmo). Pripažinti Bažnyiai laisvą pasisakyti tais klausimais, tuo nepaneigiamai nei valstybinis organas laisvą „kištis“ tam tikrus bažnytinės administracijos dalykus, pav., reikalauti, kad bažnyios ir mokyklos būtų statybinės konstrukcijos metodu apdraustos nuo gaisrų, kad būtų gausiami leidimai procesijoms, kad besimylintieji vedyboms užsiregistruotų (ir gautų leidimą!) valdžios staigose prieš bažnytines vedybas ir pan. Nuo Gelazijaus, paskelbusio dvių kardinolų doktriną, Bažnyia ir Valstybė laikomos nepriklausomomis institucijomis, nors ir katalikų ir jį prieštarpe yra buvę bandymai jas sutapatinti. Tas principas ir yra Bažnyios ir Valstybės santykių pagrindu. Jei tas principas pripažįstamas, reikia pripažinti, kad tos institucijos viena iš kitos gali kaitaliojimosi reikalauti. Taigi, reikalinga pripažinti tų institucijų nepriklausomybę, o kartu ir teisę Bažnyiai „kištis“ jos paskirtose sferose dalykus, taip kaip Valstybei teisę reikalauti, kad Bažnyia prisitaikytų prie bendrąjį administratyvinių reikalavimų ir paliktų valstybės valdymui administratoriams (politikams). Reikalinga Bažnyiai suteikti teisinį apsaugą bei lygybę. Taigi jau Bažnyia kaip žmogiškoji institucija (iš vienos pusės ji tokia

yra) negali reikalauti privilegij , ne-
duodam kitoms panašioms bendruo-
men ms.

KOKIO TIKSLUMO AKCIJA?

Šitaip tuos santykius suprantant,
Puerto Rico vyk tenka vertinti ne
filosofiniu (principo), bet išminties (t.
y. inspiracijos, proto panaudojimo
principui pritaikyti) požiūriu. Kartais
daug ger intencij ir gerais princi-
pais besivadovaujan i žmoni atsie-
kia labai blog rezultat praktikoje.
Toki atvej yra ir Bažny ios istori-
joje. Iš moderni j galima sumin ti
popieži pasiskelbim Vatikano kalini-
niu. T j pasiskelbim paskum reik jo
atpirkti Laterano susitarimais su dik-
tatorium Mussolini. O kiek nenaudos
buvo Bažny iai d l nenoro anksti pri-
pažinti Italijos suevernum ! Katalik
leistos ir rašomose knygos (Mario
Einaudi, Christian Democracy in
Western Europe) netiksliau randamas
ir Pijaus XI draudimas kunigui De
Gaspero, krikš ioniškosios demokrati-
jos Italijoje steig jui, sudaryti koali-
cij su socialistais, kad tokiu b du
sulaikyti Mussolinio siveržim val-

dži . Prie tokios kategorijos žygi
reikia priskaityti ir Puerto Rico vys-
kup pasisakym . J teises pasisakyti
negali nugin yti joks demokratiškai
galvojantis žmogus. Jie turi teis kal-
b ti apie k tik nori. Ta iau reikia ne-
pamiršti, kad laiško pas koje pasmerk-
tojo Munoz-Marin Demokrat partija
rinkimuose gavo 58% bals — kaip
niekad iki siol. Gi Krikš ioniškosios
Akcijos partija nesurinko nei 10% ir
tod l pagal Puerto Rico tvark (teisin-
giau, diskriminacij) nustojo legalin s
teis s. Tokiu b du krikš ioniškajai
demokratijai Puerto Rico nebuvo pa-
sitarnauta. Atvirkš iai, ji sulikviduota
pumpure (aišku, priešams didžiai
džiaugiantis).

Nepasitarnavo Puerto Rico vysku-
pai krikš ioniškajai demokratijai nei
kitose šalyse. Nepasitarnavo, skelbdami,
kad katalikams esant daugumoje
j „moralin atsakomyb ” esanti vie-
nokia, o esant mažumoje — kitokia.
Tokia kalba tik sudaro sp d, jog katalikai
politiniame gyvenime gali var-
toti dvigub standart . Katalik prie-
šai jau seniai šitai katalikams yra
prikiš ir Puerto Rico ganytoj laiške
tam bus rasta naujos ugnies.

STUDENTIJOS POLITINIS PORTRETAS

1960 m. balandžio - geguž s m n.
JAV Lietuvi Student S jungos stu-
dij komisijos daryta studija atideng
domi duomen apie lietuvi studen-
tijos politin veid . Nors studija buvo
daryta dar prieš nominacijas, betgi
rastas jau ryškus pasiskirstymas kan-
didatais ir partijomis. Rinkim pas-
koje studijos rezultatai gali šiek tiek
pasikeisti, bet kaip rodo šioje srityje
darytos studijos, pasikeitimas tur t
b ti nežymus. Kaip ten beb t , žė-
miau pateiktos lentel s apytikriai nu-
sako jaunosios kartos politin veid ir

atskleidžia domi skirtum tarp skir-
ting ideologini organizacij nari ,
domu pasteb ti, jog min ta studija
buvo norima patikrinti studentijos po-
litin orientacij , lie ian i lietuvi po-
litines partijas. Visai nereikšmingas
student skai ius pasisak priklaus ar
simpatizuoj lietuvi politin m parti-
jom, kai tuo tarpu beveik visi vieno-
kiu ar kitoku b du identifikavosi su
Amerikos politine partija. Tai rodyt ,
kad jaunoji karta jau visa savo eg-
zistencija surišta su šiuo kraštu.

	Ateitininkai	Akademi Skautai	Santar ie iai	Neolita nai	Gintari iai	Kiti	viso
	%	%	%	%	%	%	%
Demokratai	21,6	14,8	11,1	7,2	10,0	11,1	15,1
Linksta demokratūs	17,6	14,8	5,6	-	-	5,6	11,6
Nepriklausomi	27,0	26,1	33,3	35,7	70,0	33,3	30,6
Linksta respublikonus	16,2	15,9	8,4	35,7	10,0	14,0	15,6
Respublikonai	17,6	28,4	41,6	21,4	10,0	36,0	27,1

Studentijos pasiskirstymas pagal kandidatus 1960 m. geguž s m n.

Kandidatai	Ateitininkai	Akademikai skautai	Santarie iai	Visi kiti	Viso
	%	%	%	%	%
Kennedy	65,3	46,9	25,0	44,0	49,1
Nixon	33,5	44,3	42,9	44,0	40,2
Rockefeller	} 1,2	8,2	32,1	12,0	10,7
Stevenson					
Johnson					

Ateitininkai, nors maždaug lygiai pasidalin tarp demokrat ir respublikon , 2:1 santykiu remia Kennedy. Ar ia kartais nepasireiškia religinis motyvas? Santarieiiai ir neolitanai yra žymiai pakryp respublikon pus . Jie maždaug atitinkamai remia Nixon . Nepriklausomi studentai rodo lygiai toki pat partin afiliacij kaip ir santarie iai. Gi akademikai skautai šiek tiek mažiau palink respublikonus, bet daugiau kaip santarie iai remia Kennedy. Trumpai tariant, lietuviškoji studentija yra gerokai pakrypus respublikon pus , nors Kennedy, kaip prezidentinis kandidatas, susilauk daugumos paramos.

Pirm kart 1960 m. lietuviškos studentijos tarpe, tiek ateitinink tiek ir santarie i , tiek ir akademik skaut tarpe pasteb tas susidom jimas rinkimais. Kandidatai ir j politika buvo diskutuojami viešuose susirinkimuose. Tai gal b t dar viena žym to seniai

jau kalbamo jaunosios kartos persiorientavimo iš pab g lio imigranto ir pilie io status . Lietuvis studentas jau psichologiškai pradeda susirišti su Amerikos politin mis partijomis.

T. R e m e i k i s

Visame atgijusios lietuvi tautos gyvenime visada aktyviai reišk si jos jaunimas. Maskvos, Varšuvos, Petrapiilio lietuvi studentai buvo tautos atgimimo apaštalai. Juos jaut s Vilniaus Didysis Seimas 1905 metais. Jie išvežiojo šio seimo nutarimus po Lietuv . Jaunimas stojo savanoriais Lietuvos kariuomen ir d josi valstyb s kuriam j darb . Jaunimu didži j dalimi r m si lietuvi rezistencijos jud jimas paskutini j okupacij metais.

S t. B a r z d u k a s

LIETUVI BENDRUOMEN JE

Bendruomen žvelgia savo veid

Rugs jo 24-25 dienomis ikagoje vyko metin ir paskutin dabartin s Lietuvi Bendruomen s Tarybos sesija. Šioje sesijoje Lietuvi Bendruomen s Taryba pirmoje eil je pažvelg savo veid — atliktus darbus, laiko iškeltus reikalavimus ir organizacin s rang .

Ligi šiol Lietuvi Bendruomen s statai rod , jog Lietuvi Bendruomene bendradarbiauja su Lietuvos laisvinimo institucijom. Pertvarkydama s tatus Lietuvi Bendruomen s Tarybos paskutinioji sesija pabr ž , jog Lietuvi Bendruomen s organai dirba Lietuvos laisvinimo darb .

Tarybos sesijoje pakeista ir Lietuvi Bendruomen s Tarybos rinkim tvarka. Nutarta sudaryti 5 rinkimines apygardas, kurios išrinks 31 Tarybos nar . Kiekvienos apygardos išrinkt Tarybos nari skai ius priklausys nuo balsavusi j skai iaus. Tokiu b du naujojoj Taryboj bus atstovai iš vis rinkimini apygard .

Tarybos sesijoj iškilo ir organizacij priklausomumas Lietuvi Bendruomenei. Nutarta, jog organizacijos gali sijungti Lietuvi Bendruomen , joms gali b ti suteiktos apylink s ar seni nijos teis s, betgi organizacijos nariai priklauso vietinei apylinkei ar seni nijai.

Išryškinta Lietuvi Bendruomen s centralizacija. vair s Lietuvi Bendruomen s padaliniai, kaip Kult ros Fondas ir t. t., priklauso LB Centro Valdybai.

Apailestauta, jog lietuvi jaunimas mažai domisi Lietuvi Bendruomene. Lietuvi Bendruomen jaunimo akyse yra sena organizacija, nors ji tikrumoje yra pati jauniausia.

Pelki Žibur lis

Šviesos Samb ris, tremties dienose Vokietijoj susiorganizav s ir gyvai pasireišk s, dabar savo veinkl t sia Jungtin se Amerikos Valstyb se, šviesos Samb ris Vokietijoj pirmoj eil j juntamai reišk si lietuvi akademiniu jaunimo tarpe, gi JAV susitelk kult rin veinkl . Šviesos steigtas ir per Margu io radij sekmadieniais transliuojamas Pelki Žibur lis yra graži dovana lietuvi jaunimui ir visuo-menei.

Pelki Žibur lis tampriai susij s su didžiojo lietuvi dramaturgo ir poeto Balio Sruogos vardu. Vienoje Balio Sruogos dram viena dalis pavadinta Pelki Žibur lio vardu. Minint Balio Sruogos mirties sukakt šviesie iai ryžosi tuo vardu pavadinti lietuvišk radijo valand l , kurios svarbiausias uždaviny s b t aktori l pomis perduoti lietuvi rašytoj k ryb . Taip atsirado Pelki Žibur lis, kuris nuo ankstyvo rudens ligi pavasario per Margu io radij ikagoje girdimas kiekvien sekmadien . Pelki Žibur lio pirm j organizatori tarpe buvo D. Bylaitien , P. Jurkštas, S. Valiukien .

Pelki Žibur lis yra vienintel lietuvi radijo valand l ištisai paskirta lietuvi rašytoj k rybai, iš dalies lietuvi muzikai ir vaik literat rai. Per aštuonerius veiklos metus Pelki Žibur lis apžvelg beveik visus lietuvi rašytojus, skleid j k ryb , supažindino su autoriais. Pelki Žibur lis skleid K. Donelai io, Maironio, J. Bili no, Žemait s ir kit klasik k rinius, supažindino su vyresni j ir jaun j rašytoj k ryba. Nepamiršti mirusieji, neaplenkti gyvieji, neiškirti gyvenantieji Lietuvoje ir laisvajame pasaulyje. Betgi Pelki Žibur lis, vertindamas tik tikr j k ryb , negal jo sileisti sakomosios „k rybos“, kuria dabar

maitinami Lietuvos gyventojai. Iš jaun j rašytoj stengtasi gauti dar neapsausdint k rini .

Pelki Žibur lio programos pa vairinamos muzika. Muzikin dal tvarko G. Gudauskien . Karts nuo karto transliuojama vaik literat ra ir pristatomi vaik literat ros autoriai.

Pelki Žibur lis tampriai bendradarbiauja su lietuviais aktoriais. Be aktori pagalbos darbas b t sunkiai manomas. Aktori talka didel . Skait H. Ka inskas, A. Šk ma, B. P kele vi i t ir jos teatr in trup . Didel s talkos susilaukta iš ikagoje gyvenan i aktori .

Pelki Žibur lio programos tvark P. Jukštas, A. Mackus, dabar jas tvarko L. Narbutis.

Paskutiniame Pelki Žibur lio susirinkime poetas Algimantas Mackus lyg ir nusiskund , jog juntamas pavargimas, mažesnis dom jimas is lietuvi k ryba, betgi Pelki Žibur lio entuziastai ryžtingai pasisak uždegt j žibur l išlaikyti neužgesint . Svetimas kraštas tautinei k rybai gal ir panašus pelk , betgi pakanka vietos ir tautiniam žibur liui žib ti, kol yra lietuviai

rašytojai, aktoriai ir nemirusi lietuviškoji s žin .

• Balfo jubil inis 10-tas seimas vyko lapkri io 25 27 d. Chicagoje. Dalyvavo apie 100 sve i ir delegat . Išrinktas naujas direktoriatas ir centro valdyba. Keturios grup s paskyr šiuos atstovus: Bar iausk , Spudien , Bred , Tre iok , Senik , Blinstrub , Andriulion , Devenien , Aud n , Bendori , Alinsk , Montvil . Kiti atstovai išrinkti Balfo darbuotoj . Tai kan. J. B. Kon ius, N. Gugien , J. Daukus, M. Rudien , V. Abraitis, E. Paurazien , V. Šimkus, A. Bakas, A. Dabšys, dr. O. Labanauskait , kun. V. Martinus, kun. B. Sugintas, E. Armonien .

Lapkri io 26 d. Congress viešbutyje vyko banketas, kurio metu pagerbtas Chicagos kard. Meyer ir Valstyb s Departamento atstovas Warren. Vakaru i vadovavo dr. Vyt. Vardys.

Nauj direktori pasitarime išrinkta valdyba: pirm. — kan. J. B. Kon ius, vicepirmininkai — Rudien , Bredis, Tre iokas, Aud nas, izd. — Abraitis, sekr. — Gugien , prot. rašt. — Bariauskas. Spaudos komisij sudaro: Zujus, Gintneris, Kasni nas ir Bariauskas.

V A R D A I V Y K I U O S E

* Dail. Paulius Augius palaidotas gruodžio 10 d. Šv. Kazimiero kapin se. Dail. P. Augius priklauso pirmajai originaliajai nepriklausomos Lietuvos grafik grupei, išugdytai lietuviškos meno mokyklos. Kraštui atgavus nepriklausomyb , susitvarkius administracin ms bei mokslo institucijoms, tuojau prad jo veikti ir meno mokykla su visais skyriais, neišskiriant ir grafikos.

Paulius Augius, paskatintas mokyklos, giliai sijaute m s liaudies grafikos dvasios bei formos kalb . B dmas tikras k r jas, jisai liaudies grafikos nepam gđžiojo, o surado jam b dding tematikos ir vaizdavimo stili .

Iš kitos pus s, — Pauliui Augiui buvo gimtas m s liaudies meno nekomplikuotas siužeto pasakojimas ir jo išraiškos b das. Tod l savo sintetin mis, o kartais beveik simbolin mis formomis jisai išliko m s liaudies meno ekspresijos charakteryje.

Dar, palyginamai, visai jauno Pauliaus darbai atkreip meno autoritet d mes ne tik Nepriklausomoj Lietuvoj, bet ir tarptautin j arenoj jie buvo teigiamai vertinti. Ypating d mes Paulius Augius savo darbais atkreip tarptautin se knygos iliustravimo parodose ekoslovakijoje 1934 metais ir Chicagos Art Institute 1937-taisiais. (Pasteb tina, jog po šios parodos vie-

nas Augiaus darbas tapo nupirktas nuolatinei Instituto kolekcijai). Tais pa iais, 37-tais metais, jisai dalyvavo ir pasaulin je parodoje Paryžiuje. Tai buvo graži pradžia jaunam, besivystaniam dailininkui. V liau Pauli Augi mes mat me ir kitose tarptautin se bei grupin se lietuvi parodose vairiausiuose Europos ir Amerikos miestuose: Pranc zijoje — Paryžiuje, Vokietijoje — Berlyne, Muenchene, Stuttgarte, Freiburge, Goettingene, Austrijoj — Salzburge, Italijoje — Romoje, Florencijoje; Belgijoje — Briusely; Olandijoje — Amsterdame ir kitose parodose JAV bei Kanadoje.

Dalyvavo Paulius Augius ne tik parodose, bet ir lietuvi dailinink s mbruose: nepriklausomoj Lietuvoje, dar b damas mokykloje, priklaus jaun j grafik grupei Forma, kuriai priklaus ir jo ryškieji bendrakeiviai — Petravius, Dargis, Valius ir Vilimas; tremtyje — 1948-tais metais Vokietijoje — su kitais kolegomis buvo vienas iš Lietuvi Dail s Instituto iniciatori , dalyvaudamas Instituto veikloje iki pat paskutini j gyvenimo dien .

Ateities žurnalas, ligi šiol leistas New Yorke, perkeltas ikag . Redaguoja student ateitinink redakcinis kolektyvas, pasiskirst s 2 grupes. Jaunieji redaktoriai jau išleido 2 Ateities numerius ikagoje. 1961 m. vasario m n. išleidžiamas jubil jinis numeris, minint žurnalo 50 met sukakt . Ateitis prad ta leisti 1911 metais prie A. Jakšto redaguojamos Draugijos, kaip priedas katalikiškam lietuvi jaunimui.

Laisv garbingos sukakties sulaukusiam Ateities žurnalui ir redakciniam kolektyvui siun ia geriausius sveikinimus.

Dail. Bron s Jameikien s vitražai Trys išminiai ir Žal i karalius Žilvinas buvo išstatyti Havaj meno parodoje Honolulu mieste. Parod reng tapytoj ir skulptori s junga.

H. Šalkauskis, Australijoje gyven s jaunas lietuvis dailininkas, gavo kvie-

tim dalyvauti antrojoj tarptautin j grafikos parodoj Tokijo ir kituose Japonijos miestuose.

Lietuvos operos sukaktis. Gruodžio 31 d. Lietuvos opera susilaukia 40 met amžiaus. Pirmasis ir atidaromasis Lietuvos operos spektaklis vyko 1920 m. gruodžio 31 d. Kaune. Pastatyta Verdi Traviata. Dainavo: K. Petrauskas, A. Galaunien - Nezabitauskait , Sodeika, Bieli nas, P. Oleka, V. Poderait , J. Vencevi ait . Dirigavo J. Tallat-Kelpša, režisavo K. Glinskis. Nuo to laiko Traviata virto tradicine opera ir buvo statoma kiekvien Nauj j Met išvakar se. Per 20 m. Lietuvos nepriklausomyb s laikmet Lietuvos opera pastat 65 operas, j tarpe 6 lietuvi kompozitori operas.

Iš Vilniaus atvyk lietuviai pasakoja, jog dabartin Vilniaus opera nebeturi to iškilumo, kok ji buvo pasiekusi nepriklausomyb s metais. Pirm j solist tarpe teb ra iš Sibiro gr žintas A. Ku ingis, K. Gutauskas, Stasi nas. Mažeika, A. Sodeika, Jasiatyt jau pensininkai.

Su Lietuvos opera tampriai susij s Kipro Petrausko vardas, kuris neseniai atšvent 75 m. sukakt . Ši vasar K. Petrauskas ruoš si išvažiuoti pas s n dr. Luk Petrausk Nauj j Gvin j , buvo gavs ir leidim , kuris v liau buvo staiga atšauktas, komunistams tarus, kad K. Petrausko kelion gali reikšti jo pab gim .

Dr. Antanas Razma, Drauge, gruodžio 8 d. numeryje, iškl mint , kad lietuviai tur t prasminti savo veikl tremtyje sudedami pastov milijono doleri fond , kurio procentais b t remiama visa išėivijos kult rin ir politin veikla. Daktaro apskai iavimu, pasaulyje yra 1,400 ekonomiškai stipri lietuvi , kurie tokiam fondui gal t duoti po 1,000 dol. Dr. Razma, kuris yra pats nuoširdus lietuvišk reikal r m jas, tikisi, kad lietuviai turi geros valios ir tok fond gal t steigti, tik reikia nuoširdžiai imtis šio darbo realizavimo.

A. VALEŠKOS MENO STUDIJOS
1960-J MET SVARBESNIEJI
DARBAI

Pagal dail. A. Valeškos projektus pagrindinai buvo perdekoruota architekt riniai ir dekoratyviniai Šv. Philomenos bažny ia, 1921 No. Kedvale Ave., Chicago, Ill. Bažny ioje buvo atlikti svarb s konstrukcijos darbai, kaip Presbiterijos grind lygio pak - limas trimis p domis, visoje bažny ioj d jimas nauj lub , iškalimas nauj lang suteikiant patalpai daugiau švie - sos, suprojektavimas ir pastatymas nauj altori , klausykl , sakyklos ir kt. Presbiterijos siena už altoriaus pa - dengta mozaika, visa presbiterija iš - klota marmoru, altoriai marmoriniai, bažny ios šonini nav sienos ir ko - lonos padengtos travertinu, išklotos naujos grindys. Be ši didesni kon - strukcijos projektavimo darb dail. A. Valeška yra padar s bažny ios fasado didel vitraž Šv. Philomena, šonini nav viršutinius vitražus abstrakti - niais motyvais, šonines vitražines kryžiaus formos lempas, Presbiterijai mozaik 30x30 p d dydžio, daugel metalo ornamentacijos darb kaip žvakid s, Tabernakulio šviesa ir kt.

Dekoravimo darbe talkino šie daili - ninkai: Bron Jameikien suprojekta - vusi Presbiterijos vitraž „Kristaus kan ios simboliai“; Ada Korsakait suprojektavusi ir išpildžiusi kerami - nius pannaux už didžiojo altoriaus ir seseli vienuolyno valgomajame bei Kryžiaus Keli Stotis; skulptorius Juozas Bakis suk r s keturiasdešimt keramikini vairi Švent j fig r keturiems mažiesiems šoniniams alto - r liams.

Techniškuose darbuose talkino kon - traktoriai J. Raudonis ir V. Sodeika ir didesn dalis vis darb buvo atlikta lietuvi rankomis.

Dail. A. Valeškos didžiulis slab-glass technikos vitražas statytas Congrega - tion Rodfei Zedek Lansky koply ioje, 5200 So. Hyde Pk. Blvd., Chicago, Ill.

Bi iuliui Leonui Norkevi iui ir R - tai Klimkaitytei, Vokietijoje šeimos ži - din sukarusiems, gražiausios laim s linki Laisv Redakcija ir Administra - cija.

Bi iul Dr. Antan Valiusk , lapkri - io m n. suk rus lietuvišk šeim , nuoširdžiai sveikina Laisv Redakci - ja ir Administracija.

ir šiuo metu tai pa iai koply iai vyk - domas antrasis langas.

1960-t met Chicagos Tarptautin j Parodoj Lietuvos Paviljonas adminis - truojant Lietuvi Bendruomen s Chi - cagos Apygardos skyriaus valdybai, buvo suprojektuotas ir rengtas dail. A. Valeškos, talkinant visai eilei dai - linink savo eksponatais ir technicine pagalba. Šioje parodoje už vitražus buvo teiktos dvi premijos.

Be šios parodos studija dalyvavo su savo religinio meno eksponatais Me - tin je Liturgin s Konferencijos paro - doje Pittsburgh rugpj io m n., ir Tautin j Religinio Meno parodoj “Kris - tus — Karalius — Bažny ia” Birming - hame, Mich., spalio 2-30 dienomis.

Šiuo metu vykstan ioj religinio me - no parodoj Grand Rapids, Mich., ren - giamoje Lietuvi Bendruomen s viet - nio skyriaus valdybos, dail. A. Va - leškos meno studija yra surinkus ir paruošus visus eksponatus.

* Lietuvi Rašytoj noveli angliš - kai — Selected Lithuanian Short Sto - ries pasirod antra laida. Kai kuri autori , buvusi pirmoje laidoje neb - ra, ta iau d ti Vaižganto ir Žemait s k riniai. Knygai vad paraš prof. Angoff ir žinomas amerikietis poetas, literat ros profesorius Clark Mills. Jis savo pla iam vade tarp kitko sako: „Šiuo rinkiniu Stepas Zobarskas pa - dar angl literat ron naš , kuris yra naujas, egzotiškas ir vienintelis. Tie - sa, skaitytojo apetitas, atbukintas prast knyg , televizijos ir bauginan - i žini apie tautinius skandalus,

PRO DOMO SUA

Nuo 1959 m. vasaros Laisv iš New Yorko persik l Viduriniuosius Vakarus — ikag ir Milwaukee. ikag persik lsius Laisv šeši s - siuviniai apima 400 puslapi medžia- gos, pašv stos labiausiai Lietuvos ver- gijoje ir Lietuvos laisvajam pasaulyje studijom.

Laisv yra susitvarkiusi kaip tri- m nesinis žurnalas, ir mes skaitytojus 1960 m. aplank me keturis kartus. Ki- taip tariant, esame periodiniai, nors m s periodiškumas dar nevisai tiks- lus. Jisai ta iau ne visada nukent jo d l Redakcijos ar Administracijos kal- t s, bet gerokai ir d l technini spaus- tuv s s lyg . Skaitytojai tur b t pas- teb jo, kad nuo 1960 m. pradžios su- kontinental jo — sumaž jo Laisv rašmenys — šriftas. Tokiu b du kiek-

---

tarptautines krizes bei dabartinius nusikaltimus, pasigęs šiose novel se sensacingumo, nes jos vaizduoja ram kaimo gyvenim , prisitaikius prie l to met laik pasikeitimo, derliaus, oro ir Lietuvos krašto. Ta iau ši reakcija kaip tik išryškins m s pro ius ir skon keistame ši laik klimata ne- nuvertindama pa i k rini .”

“B dami viena iš mažiausi grupi tarp išėivijoje esan i tautybi , lie- tuviai tegali sutelkti labai maž tak ir pavyzd , ta iau, neži rint to, šiuo noveli rinkiniu suteikia negin įja- m naš pasaulio literat rai.”

Lietuvi noveles angliškai sigijo daug universitet ir miest bibliotek , o visa eil amerikie i žurnal ir laikraš i paraš gana palankias re- cenzijas. Knygos red. Stepas Zobars- kas šiuo leidiniu praturtino lietuvi literat r svetimomis kalbomis. Kiek- vienas m s kult rinis pasireiškimas yra kova už m s t vyn s išlaisvini- m .

vienu numeriu gal jome Jums pateik- ti 10% daugiau medžiagos, taigi per 1960 metus Jums dav me praktiškai penkis ankstesniais rašmenimis žur- nalo numerius. Žinoma, manome ir pa- graž j . . .

Laisv leidimas priklauso nuo tal- kos. Šiuo metu kitaip periodin žur- nal leisti n ra manoma. M s talka nemaža. Redakcijos sekretorium dar- buojasi žurnalistas Stasys Daunys. Nuo 1959 m. rudens techniniu redak- torium dirba Vincas Rygertas, ilgus metus nepriklausomoj Lietuvoj tech- niškai tvark s dienraš ius Ryt , XX Amži ir kitus leidinius. Ši met rud- den darb redakcijos nariu sijung K stutis Skrupskelis, Toronto univer- siteto filosofijos doktorantas. Prade- dant 1961 metus Laisv iliustruos dailinink Ada Korsakait - Sutkien . Korekt ras atsid jusiai tais Juozas Baužys, buv s Ateities redaktorius. Laisv kalb ži r jo lituanistas aukl - tojas Petras Bagdonas. M s skaityto- jam ta iau aišku, tur b t, kad kai k nuo Juozo Baužio ir Petro Bagdono buvome ir nusl p ... Besikuriant i- kagoje 1959 m. technišk j žurnalo pus tvarkyti pad jo žurnalistas Vla- das B t nas, rašytojas eslovas Grin- cevi ius, Agn Jasaityt -Kizien .

Administracij tvarko inž. Viktoras Naudžius, jo artimiausias bendradar- bis buvo inž. Albinas Salys, o admi- nistracijos darbe kruopš iai talkinin- kavo Nijol Dumbryt , Onut Eringyt , Nijol Kazlauskait , Regina Os- trauskien , Gražina Stirbyt , Jonas Akšys, Jonas Barkus, eslovas Grin- cevi ius, Motiejus Kvedaras ir Vladas Sinkus.

Ir ateinaniais metais stengsim s skaitytojus lankyti periodiškai. Ir to- liau stengsim s laikytis pozityvios li- nijos, skatindami lietuvišk sias (poli- tikos, kult ros ect.) studijas, pasisa- kydami deganiais laiko klausimais ir ugdydami socialin taik .

J s

Vytautas Vardys

LAISV ATSTOVYB S

Australijoje: N. Butk nas, 9 Cowper St., St. Kilda South, Victoria.
A. Grigaitis, 21 Brunswick St, Fitzroy, Vic.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Intemo 18, Roma

Jungtin se Valstyb se: A. Salys, 6540 So. Artesian Ave., Chicago 29, Illinois. Telef. RE 7.6621; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. žuolaitis, 2012 N. Catalina St, Los Angeles, Calif.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa. Telef. HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn.; A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.; V. Ro i nas, 1892 Lampson Rd., Cleveland 12, Ohio.

Kanadoje: A. Bumbulis, 200 Indien Grove, Toronto, Ont.; J. Pleinys, 10 Tisdale Ave., So. Hamilton, Ont.; J. Urbonas, 34 Brimorton Dr., Scarborough, Ont. Telef. AX 3-8518; V. Barisas, 336 Clinton, Windsor, Ont.

Švedijoje: P. D da, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: A. Grinien , Kristallstr. 8/1 (13b) Muenchen; V. Krišto-
laitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323.

ATSI STA PAMIN TI

Leonardas Andriekus — Saul kry-
žiuose, eil raš iai. Išleido 1960 m. T -
vai Pranciškonai, 910 Willoughby,
Brooklyn, N. Y.

Stepas Zobarskas (red.) — Selected
Lithuanian Short Stories. vadas Char-
les Angoff, žanga Clark Mills. Antroji
pataisyta ir papildyta laida, 1960 m.
Išleido Voyages Press, 35 West 75
Street, New York 23, N. Y. Šiame lei-
diny spausdinami ir trys nauji daly-
k liai — Žemait s, Vaižganto ir Gru-
šo — be jau spausdint pirmame kny-
gos leidime 1959 m. 18 noveli ir le-
gend .

Mykolas Vaitkus — Keturi ganyto-
jai, atsiminimai apie keturius Lietuvos
vyskupus, 180 psl. Išleido Lietuviško-
sios Knygos Klubas ikagoje.

Algis Trakys ir taksiukas Šleivys.

J nutikimai Lietuvos kaime. Kova su
gaidžiu. — Tekstas Algirdo Gustai io,
ilustracijos Vytauto Stasi nai io.
Pieštas garsinis spalvotas lietuviškas
filmas — kart nas. Išleido Lietuvi
Dien leidykla.

Sportas — Dvim nesinis Šiaur s
Amerikos lietuvi sporto laikraštis nr.
4(7) 1960 m. Redaktorius K. erkeli -
nas. Administracijos adresas: V. Šval-
bonas, 19 Kiely Place, Brooklyn 8,
N. Y. Prenumeratos kaina metams 3
dol., atskiras nr. 50 cent .

Vytautas Alantas — Tarp dviej gy-
venim , romanas, 462 psl. Išleido Lie-
tuviškosios Knygos Klubas ikagoje.

Gaudeamus — Student Ateitinink
S jungos informacinis leidinys. Redak-
torius G. Naujokaitis, administratorius
R. Gedeika. Nr. 5, 1960 m. liepos m n.